IV.

Sprawozdanie Dyrekcyi

C. k. Gimnazyum IV. w Krakowie

za rok szkolny 1905.

TREŚĆ:

1. Wychowanie religijno-moralne w szkołach komisyi edukacyi narodowej, napisał Stanisław Koprowicz.
2. Część urzędowa.

W Krakowie ○ 1905.
Nakładem funduszu naukowego. — Drukarnia A. Koziańskiego.

WYCHOWANIE RELIGIJNO-MORALNE
W SZKOŁACH
KOMISYI EDUKACYI NARODOWEJ

napisał Stanisław Koprowicz.

„Najlepszy dziś patryota, który jest najczystszym moralnie człowiekiem, najgorętszym chrześcijaninem".

Kajsiewicz: Kazanie o pokucie.

I.

Ustanowienie, działalność i znaczenie Komisyi Edukacyi Narodowej.

Wychowanie młodzieży w Polsce przed reformą szkolnictwa, dokonaną przez Konarskiego, a uzupełnioną przez komisyę edukacyjną znajdowało się w jak najbardziej opłakanym stanie. Wszystkie nauki leżały odłogiem; nieliczne szkoły nietylko nie kształciły, ale „zawiłościami dyalektycznemi, dziwactwami myśli i stylu, igraszką słów, subtelnościami filozofii i teologii scholastycznej zagważdżały najotrwartsze nawet między młodzieżą głowy." [1]) Skutek był ten, że „anarchia, przesadzona dewocya i nieodłączna jej towarzyszka, ciemnota, zaległy wszystkie zakątki kraju, ogarnęły wszystkie strony." [2]). Te ciemności umysłowe rozprasza po części Konarski swoją doniosłą reformą, polegającą na 3. głównie punktach:

1) „na wprowadzeniu metody rozumowej zamiast wyłącznie pamięciowej, jaka do owej pory wszędzie przeważała;

2) na zwiększeniu liczby wykładowych przedmiotów;

3) na umiejętnem połączeniu nauki z odpoczynkiem, ćwiczeniami cielesnemi, rozrywką." [1]).

Dokonana przez Konarskiego reforma, od której rozpoczęła się nowa era w naszem szkolnictwie, nie poprawiała jednak w zu-

---

[1]) Łukaszewicz: Historya szkół w Koronie i W. Ks. Litewskiem, str. 1.

[2]) Tamże.

[1]) Chmielowski: Hist. lit. p. T. II. str. 144.

pełności złego stanu, bo obejmowała tylko niektóre szkoły i to niższe, nie rozciągając się na najwyższe, a szczególnie na jezuickie i bazyliańskie, zależne prawie zawsze od przełożonego tych zakonów, „który je w miarę swego usposobienia naukowego, w miarę interesu lub przepisów reguły zgromadzenia, do którego należał, w obszerniejszym lub szczuplejszym zakresie w szkole swojej zaprowadzał.“ [2]).

Stąd panowała w tych zakładach średniowieczna metoda uczenia, do której wprowadzano częściowo nowsze poglądy, nie usuwając zakorzenionych zasadniczych błędów.

Dopiero szkoły pijarskie reformowane bardzo szybko w miarę przybywania do nich usposobionych za granicą nauczycieli i ukształconych przez nich młodych Pijarów zdobywały w narodzie coraz większe znaczenie; mnożyły się konwikty, z których najważniejszym było t. zw. Collegium nobillium, założone w Warszawie w. r. 1740.

Do zupełnej jednak reformy nauk w naszych szkołach i postawienia wychowania na możliwie najwyższym stopniu przyszło pod koniec XVIII. w., a dało do tego sposobność zniesienie zakonu Jezuitów.

Po zniesieniu tego zakonu przez papieża Klemensa XIV. bullą: Dominus ac Redemptor... z dnia 21. lipca 1773 r. podano delegacyi sejmu pod laską Adam Łodzia Ponińskiego, posła liwskiego, nieszczęsnej pamięci marszałka tego sejmu, podczas drugiego jej zagajenia od 2. października 1773 r. dnia 9. października trzy wnioski: Młodziejowskiego, Joachima Chreptowicza, podkanclerza litewskiego i biskupa Massalskiego, które zmierzały do tego, aby dobra pojezuickie obrócić na cele edukacyi narodowej, przyczem każdy z wnioskodawców inne podawał sposoby użycia tych funduszów.

Michał Czartoryski zażądał osobnej komisyi celem objęcia i lustracyi majątku pojezuickiego.

Na wstępnej sesyi podał Poniński własny plan, aby te dobra wydzierżawiono według taksy podanej przez lustratorów. Chreptowicz był za sprzedaniem ich na licytacyi i złożenia uzyskanej sumy w banku angielskim, a kanclerz, aby ją oddać administracyi w tym celu ustanowionej. Dnia 12. października zastanawiała się osobna komisya nad tymi wnioskami, a 14. t. m. zgodzono się:

---

[2]) Łukaszewicz: Hist. szkół w Koronie i W. ks. lit. str. 166.

1) Na ustanowienie Komisyi edukacyjnej pod prezydencyą Massalskiego, biskupa wileńskiego. [1]).

2) Na wyznaczenie przysięgłych lustratorów do objęcia majątku pojezuickiego.

Dalszą akcyę odroczono do powrotu lustratorów i zdania sprawy ze stanu majątku, a tymczasem król i dobrze myślący a rozumni senatorowie zajęli się nią gorliwie.

Chreptowicz ułożył cały plan postanowienia komisyi edukacyjnej, przedłożył go królowi, który plan ten pochwalił, a przedłożony na sejmie przez Chreptowicza „sam silnie poparł.“

Projekt ten otrzymał w r. 1773 sankcyę sejmową uchwałą, którą podajemy w obszernem streszczeniu.

Wobec tego, że Ojciec św. zniósł Zakon Jezuitów, w którego ręku znajdowała się przeważna liczba szkół, więc, „żeby z tych okoliczności Rpl. tak co do edukacyi młodzi krajowej, jakoteż co do dóbr i majątków nie ponosiła uszczerbku: 1). Ustanawiamy komisyę w Warszawie dla edukacyi młodzi szlacheckiej pod protekcyą J. W. Mości P. N. M., do której ex senatu et ministerio Wielebnych W. W. i U. U. Ignacego Massalskiego, biskupa wileńskiego; książęcia Poniatowskiego, biskupa płockiego; Sułkowskiego, wojewodę gnieźnieńskiego, Chreptowicza, podkanclerzego litewskiego; ex ordine equestri Ignacego Potockiego, ks. Adama Czartoryskiego, gener. ziem podolskich itd. itd. wyznaczamy.“

Skład tej komisyi znacznie się rozszerzył przez wstąpienie wielu wybitnych ludzi ze stanu duchownego i świeckiego.

Sekretarzem komisyi obrano Grzegorza Piramowicza.

Przewodniczył zawsze ks. biskup wileński, a w jego nieobecności pierwszy ex ordine komisarz. Komisarzy wybierano na przeciąg 6 lat; w razie śmierci lub dobrowolnego ustąpienia którego z nich, król mianował następców. Uchwała sejmowa oddawała „wszystkie generalne akademie, gimnazya, kolonie akademickie, szkoły publiczne, żadnych nie wyłączając, z tem wszystkiem, co tylko do wydoskonalenia nauk i ćwiczenia w nich młodzi szlacheckiej się ściągało, pod dozór i rozrządzenie komisyi edukacyjnej.

Majątkiem komisyi zawiadywali wyznaczeni według potrzeby po 2 lub więcej do każdego kollegium zaprzysięgli lustratorowie, którzy „we wszystkich zatrudnieniach i wątpliwościach“ odnosili

---

[1]) Komisyę miała uzupełniać nominacya królewska.

się do komisyi eduk., a ta „po lustracyi ad summum we 2 miesiącach skończyć się powinnej, całe opus lustratorów“ przedkładała sejmowi, od którego jedynie Komisya edukacyjna była zawisłą, rozciągając swoją władzę na Koronę i W. ks. litewskie.

Lustratorowie znaleźli dobra pojezuickie w jak najopłakańszym stanie, rozszarpane przez ludzi niegodziwych. Jezuici sami, przeczuwając zniesienie zakonu, nie dbali zupełnie o ten majątek, z czego korzystali ludzie źli i chciwi. „Inwentarze, porządki gospodarskie zostały rozszarpane; najpiękniejsze drzewo w lasach wycięte; w wielu miejscach nawet granice przestąpione i znaczne przestrzenie ról, łąk, lasów do sąsiednich włości wcielone.“ [1]). Ten sam los spotkał ruchomości zakładowe: srebro, biblioteki, sprzęty stołowe, kuchenne, bieliznę itd., a nawet i w samym zakonie nie brakło takich, którzy „unosili pieniądze i rzeczy kosztowniejsze.“ [2]).

To rozdrapywanie majątku pojezuickiego, które trwało do r. 1776 i wywołało liczne procesy, spada głównie na „klikę Ponińskiego“ [1]) i na Massalskiego, biskupa wileńskiego, który jako prezes komisyi rozdawniczej w W. Ks. litewskiem i prezes samej Komisyi edukacyjnej, „ściągnął rękę do kasy eduk. na potrzeby domowe“ [2]), podnosząc sumę blizko 300.000 złp., które obracał na własne potrzeby i zbytki krewnych.

Wobec tego ustanowił sejm dwie komisye rozdawnicze, jedną dla Korony, drugą dla Litwy, której domagał się biskup Kossakowski, aby, jak pisze Niemcewicz, „być prezesem nie edukacyi, ale dóbr edukacyjnych i rządzić niemi.“ Komisye te jednak dopuszczały się jeszcze większych grabieży, wyposażając złupionymi funduszami „członków niegodnych komisyi.“

Sejm z r. 1776 zniósł te komisye, a dobra oddał pod wyłączny zarząd komisyi edukacyjnej, która ocaliwszy z powszechnej grabieży pewną część, ustanowiła główną kasę dochodów edukacyjnych w Warszawie, mianując Lelewela (ojca Joachima) jej kasyerem. Sporządzony w r. 1781 szczegółowy wykaz podawał wysokość funduszów na sumę 4,653.182 złp.

---

[1]) Łukaszewicz: Historya szkół w Koronie i W. Ks. litew. str. 189.

[2]) Tamże.

[1]) Korzon: Dzieje wewnętrzne Polski za St. Aug. T. IV.

[2]) Tamże.

Sejm w Grodnie z r. 1793 przepisał Komisyi edukacyjnej prawa, obowiązki i atrybucye.

„Prawo to ustalało: 1) wewnętrzny tok czynności Komisyi, 2) określało władzę jej rządową co do instrukcyi publicznej, zgromadzeń osób i co do funduszu edukacyjnego, 3) oddawało bibliotekę Rzeczypospolitej, Załuskich zwaną, pod jej rząd i opiekę, 4) określało jej władzę sądową, 5) określało porządek jej postępowania, 6) obowiązki względem sejmu i 7) oznaczało stosunek jej z Radą nieustającą i z magistraturami rządowemi.“ [1]).

Ostatnie posiedzenie odbyło się dnia 10. kwietnia 1794 r.

Działalność Komisyi edukacyjnej była wszechstronna, a zadanie nie łatwe. Wytknąwszy sobie niesłychanie rozumny i szlachetny cel, nie tylko chciała poprawić metodę uczenia, ale zmienić cały system wychowawczy, a głównie wychowywać ludzi, chrześcijan i obywateli. Musiała więc najpierw ujednostajnić plan nauki we wszystkich sobie podległych szkołach, aby jeden i ten sam system szkolny jednym duchem przeniknął przyszłych obywateli państwa. W tym celu podzielono kraj cały na 10 okręgów szkolnych, 6 w Koronie, a 4 na Litwie, ustanawiając w każdym okręgu jedną szkołę średnią t. zw. wojewódzką i kilka podwydziałowych; Komisya zreformowała przez ks. Kołłątaja, wysłanego ze swego ramienia delegata, Akademię krakowską: zreorganizowała uniwersytet wileński, zakładając przy tych obu najwyższych ogniskach nauki seminarya nauczycielskie; tworzyła w kraju liczne szkoły parafialne, przeznaczone dla ludu i mieszczan, które uważała jako jedyny środek do oświecenia i podniesienia szerokich warstw społeczeństwa, jako prowadzące do ogólnego podniesienia oświaty i idącego z nią w parze dobrobytu kraju; w końcu ogłosiła drukiem w r. 1783 **„Ustawy Komisyi Edukacyi Narodowej dla stanu akademickiego i na szkoły w krajach Rzeczypospolitej przepisane“.**

„Jest to jeden z najświetniejszych zabytków, jakie historya pedagogiki nie tylko naszej, ale i ogólnej wykazać może“ [1]). Celem ustaw, które miały stanowić „statut edukacyjny“, było, jak mówi Piramowicz [2]), pewne i porządne w edukacyi obywateli

[1]) Bliższe szczegóły co do każdego punktu u Łukasiewicza: Hist. szkół.. Str. 169 — 188.

[1]) Chmielowski: Hist. lit. pols. T. II. str. 167.

[2]) Piramowicz: Mowa V.

postępowanie; od wykonania jego zawisło wykształcenie umysłu i serca, wprawa w rozsądne rządzenie się w publicznem i domowem życiu. Natchnione duchem miłości ojczyzny, jasne, proste i zrozumiałe miały przygotować dzielnych i rozumnych pracowników dla kraju. Zawierając w sobie „najświętsze przepisy religii i moralności i podając sposoby wpajania ich w młode umysły, określały przedewszystkiem stanowisko i obowiązki nauczycieli, którzy wykonując ściśle przepisy ustaw, nadawali im dopiero prawdziwej wartości. Do nich też zwraca się Piramowicz w IX. mowie: „W waszej zatem mocy jest, rządcy poruczonej wam młodzi, zastępcy rodziców, publiczni nauczyciele, aby najlepsze zamysły i ustawy Zwierzchności waszej albo pożądane skutki sprawiły, albo się czczemi i próżnemi stały.“

Na tak pojęte stanowisko przypuszczały ustawy tylko takich ludzi, którzy już w szkołach „większą nad mierność okazali zdatność“, a zatem dobrze uzdolnionych.

Tak przygotowani nauczyciele mieli dopiero spełniać trudne zadanie wychowania, zakreślonego Ustawami, a mianowicie „jak najdokładniej co do wiary świętej, czystych obyczajów, miłości ojczyzny, znajomości praw narodowych i najużyteczniejszych w społeczności ludzkiej nauk wychowywać i doskonalić synów obywatelskich.“ [1]).

Wytworzenie stanu nauczycieli świeckich, mających zastąpić duchowieństwo zakonne, było drugiem zadaniem komisyi edukacyjnej.

Nakoniec zakrzątnęła się komisya bardzo gorliwie około zaopatrzenia swoich szkół w jak najlepsze polskie podręczniki i w tym celu powołała do życia w r. 1775 **Towarzystwo do ksiąg elementarnych**“, które drogą konkursów zebrało cały szereg wcale dobrych podręczników, rugując dawniejsze zupełnie nieużyteczne.

Do konkursu wezwano uczonych w kraju i za granicą, „wyznaczając autorom potwierdzonych dla szkół książek elementarnych następujące nagrody: za książkę elementarną historyi naturalnej 50 czerw. zł.; za matematykę 100; za książkę elementarną o gospodarstwie 150; za fizykę i mechanikę 150; za logikę 50; za książkę elementarną o wymowie i poezyi 50; wreszcie za książkę elementarną: wiadomości potrzebniejsze z nauk 100 czerw. zł.“ [1]).

[1]) Ustawy.

[1]) Łukaszewicz: Hist. szk. w Kor. i W. ks. lit. str. 257.

Zgłaszający się do konkursu musieli wprzód przedłożyć plan książki, który po odpowiednich zmianach i zatwierdzeniu przez Towarzystwo otrzymywał autor do wykonania. Przedłożone już rękopisy poddawano skrupulatnej i szczegółowej rozwadze; napisane w języku łacińskim tłómaczono na język polski i dopiero tak sumiennie przejrzany podręcznik przedkładano Komisyi edukacyjnej do zatwierdzenia i polecenia.

Te trudy i zabiegi Towarzystwa opłaciły się sowicie, bo w krótkim stosunkowo czasie zaopatrzono szkoły w polskie, w możliwie dobre, niektóre nawet wzorowe podręczniki, odpowiadające metodzie nauczania, nakreślonej przez Komisyę. K. Kopczyński wydał w r. 1785 wzorowy po dziś dzień „Elementarz dla szkół parafialnych narodowych“ i „Gramatykę polską“ (w połączeniu z łacińską) z przypisami, zwracającymi uwagę na indukcyjną metodę uczenia; Condillac: Logikę; Lhuillier: Arytmetykę i Geometryę; Popławski: Naukę moralną; bracia Skrzetuscy: Historyę powszechną i Prawo polityczne polskie; Jan Hube: Mechanikę i wstęp do fizyki; Czempiński: Hygienę; Piramowicz: Dykcyonarz starożytności; Naukę wymowy i poezyi; Koźmiński: Słownik łacińsko-polski i t. p.

Zakreśliwszy sobie tak doniosły i jasny cel wychowania, dążyła Komisya eduk. do wytworzenia jednolitego typu szkół i w tym celu użyła całej energii, by do stworzonego przez siebie i za najodpowiedniejszy uznanego typu sprowadzić inne szkoły tak akademickie, jak i prywatne w obu częściach Rzeczypospolitej.

Aby zapobiedz rozbieżności w wychowaniu, Komisya eduk. nie ograniczyła się tylko na wydaniu Ustaw, ale przez swoich wizytatorów czuwała nad tem, czy i jak stosowano się w poszczególnych szkołach do podanych przepisów. W tym celu ułożony był wzór i sposób generalny wizytowania, który służył wizytatorom do zbadania stanu szkoły wizytowanej pod każdym względem. Wizytator miał „bacznie wglądać w jednomyślność, porządek i ekonomikę zgromadzeń stanu akademickiego, słowem: nauki, nauczyciele, uczniowie i ekonomika były rzeczą wizytatora.“ [1]). W raportach na drugiem miejscu umieszczał wizytator swoje spostrzeżenia, tyczące się nabożeństwa. Z 19 raportów rozmaitych szkół rozsianych po kraju widzimy, że stosowano się ściśle do przepi-

---

[1]) Archiwum do dziejów oświaty i lit. Polsce. T. I. str. 25.

sów Komisyi w 11 zakładach, w 8 innych, utrzymywanych przez ks. Bazylianów musiał wizytator zalecać przestrzeganie ustaw, przepisujących jednostajność, którą ks. Bazylianie obrządkiem greckim i zachowaniem swych świąt psuli. W tem szlachetnem i rozumnem dążeniu musiała komisya zwalczać trudności, wypływające z powodów materyalnych, a głównie przesądy zakorzenione w starszem pokoleniu tak poszczególnych wychowawców, jak i całego społeczeństwa, które przywiązane siłą szeregu lat do szkół jezuickich i ich metody, patrzyło z nieufnością na reformy Komisyi.

Komisya jednak, stojąc na gruncie narodowym, nie mogła odstąpić od wytkniętego celu, bo „nie fantastycznej doskonałości indywidualnej jednostek, ale przeciętnej, możliwie wysokiej a powszechnej wartości całego pokolenia, kuźnicą — jak pisze Dr. Lutosławski [1]), ma być szkoła narodowa. Wytknięcie właśnie takiego kierunku wychowania powszechnego, godnego usiłowań całego narodu, kierunku, obiecującego rozwój sił narodowych, jest nieśmiertelną zasługą Komisyi Edukacyi Narodowej.“

Była też Komisya „pierwszem w świecie cywilizowanym ministeryum oświecenia publicznego, była niedościgłym wzorem na lat sto z górą nie tylko dla nas, ale i dla Europy całej [1]),“ a że szkoła ma wychowywać obywateli i pracowników na niwie społecznej, więc „komisya eduk. miała być z założenia swego i była w rzeczywistości organem rządowym, mającym pracować nad wytworzeniem pokolenia ludzi, temu rządowi dla przeobrażenia kraju i społeczeństwa potrzebnych.“ [2]).

Szkoły Komisyi eduk. były tak wzorowo urządzone, że swoi i obcy uczeni i fachowi patrzyli na nie z podziwem. W. Klewitz, radca w departamencie Prus południowych, wydał o nich jak najpochlebniejszy sąd, zakończywszy swoje uznanie słowami: „Któryż nowy rząd nie chciałby się chętnie do tych szkół przychylić!?“

Te słowa człowieka obcego i Polakom nieprzychylnego świadczą najlepiej za szkołami i działalnością Komisyi edukacyjnej.

Czytamy też we wstępie do Ustaw Komisyi Edukacyi narodowej, wydanych w 100 letnią rocznicę ustanowienia Komisyi eduk. uwagi wydawcy, Stanisława Sobieskiego [1]), w których stre-

---

[1]) System oświecenia publ., Muzeum z list. 1904.

[1]) Tamże.

[2]) Tamże.

[1]) Wstęp do Ustaw, Str. 11.

szcza się cała działalność i znaczenie Komisyi, że „przez 19 letni przeciąg swego istnienia oddała Komisya eduk. nieobliczone przysługi i postawiła wychowanie i kształcenie młodzieży na tak wysokim stopniu, na jakim wówczas w Europie w żadnem państwie nie stały. Młodzieniec, kończąc szkoły Komisyi eduk., nie wynosił wprawdzie z nich wielkiego zasobu wiadomości, ale, co jest stokroć lepszem, wynosił zdrowy rozsądek, nieobałamucony drobiazgowościami i pedanteryą; wynosił usposobienie i uzdolnienie należyte do kształcenia się dalej w jakimkolwiek życia zawodzie.“

II.

Cel i program wychowania religijno-moralnego w pojęciu Komisyi edukacyjnej.

„Na szkoły nasze spoglądamy jako na szkoły życia, na szkoły poczciwości i cnoty,“ pisze Piramowicz [1]), najwytrawniejszy pedagog i znawca serc młodzieńczych, bo trudno znaleźć lepszy sposób oświecania i naprawiania ludzi, nad ten, aby „nowe pokolenie zaraz w początkach życia oświecać, drogę im cnoty wskazywać, a czynną edukacyą serca do zamiłowania powinności ukształcać i do obowiązków samym skutkiem i zwyczajem wprawiać.“ [2]). Ze szkoły więc miał uczeń wynieść znajomość ojczyzny, w szkole zagrzać serce do jej miłości, w szkole przygotować się wcześnie do sprawowania urzędu i do rady, do winnego posłuszeństwa ku ustawom i rozkazom władz krajowych.

Temu wzniosłemu i tak szlachetnemu celowi, jaki sobie zakreśliła Komisya eduk., odpowiadał i program wychowania, który rozpadał się na 3 działy: a) na edukacyę rozumu czyli instrukcyę, b) na edukacyę moralną i chrześcijańską, c) na edukacyę fizyczną. Wychodząc z tego założenia, że podstawę do rozwoju umysłowych i moralnych władz człowieka daje wychowanie fizyczne [3]), położyła

[1]) Piramowicz. Mowa IV., str. 92.

[2]) Tamże, Mowa X, str. 149.

[3]) Wychowaniu fizycznemu poświęcił Dr. Karbowiak bardzo wyczerpującą pracę p. n. „Wychowanie fizyczne Komisyi Eduk., Narodowej w świetle historyi pedagogii.“ Lwów 1902., do której odsyłam czytelnika, zamierzając niniejszą pracą objąć wychowanie relig.-moralne.

Komisya eduk. wielki nacisk na tę stronę wychowania, które, zostając w ścisłym związku z wychowaniem religijno-moralnem, może „dać społeczności cnotliwego człowieka, ojczyznie dobrego obywatela.“ [2]).

„Religia i prawdziwa pobożność, będąc zasadą życia chrześcijańskiego i poświęceniem wszystkich cnót, jest tem samem najistotniejszą częścią edukacyi — czytamy w Ustawach, które na wielu miejscach domagają się, aby „zawczasu wpajać je w umysły i serca młodych, naprowadzać ich na drogę doczesnej i wiecznej szczęśliwości, ochronić ich w tej mierze od wszelkich nieprzyzwoitości i omyłek...“

Nauka religii i moralnej, rozdzielona na okres 7 lat, „miała młodemu podawać wyższe prawdy i nadprzyrodzonemi światłami utwierdzać i poświęcać to wszystko, co z innych umiejętności czerpać może“: szczególniej zaś nauka moralna, zastosowana do wieku i okoliczności miała uczyć młodsze pokolenie obowiązków względem rodziców, krewnych i dobrodziejów, a starsi mieli z niej poznać swoje stanowisko względem niższych, współobywateli, przyjaciół i sąsiadów.

We wszystkich klasach obowiązkowym przedmiotem była nauka chrześcijańska czyli religia, której uczenie, polecone wszystkim nauczycielom, głównie należało do kaznodziei szkolnego. Nauczyciele, udzielający nauki chrześcijańskiej, mieli w wykładach zachować jasność, prostotę i porządek, subtelne i do wiary ani do obyczajów nie należące badania usuwać i odznaczać się gruntowną pobożnością. Kaznodzieja szkolny kazał w niedziele i święta, spowiadał w dniach oznaczonych i innych czasach, miał obowiązek odwiedzać chorych uczniów i świadczyć im duchowe posługi.

Kazania i nauki miały się opierać na gruntownym wykładzie prawd wiary i przez stosowne do wieku pobudki przysposabiać uczącą się młodzież do wszystkich cnót człowieka i obywatela; powinny się odznaczać poważnym stylem i przenikającą gorącością ducha [1]).

Obok nauki kładziono wielki nacisk na praktyki religijne. Przy otwarciu i zakończeniu roku szkolnego odprawiano uroczyste nabożeństwo. Codziennie przed rozpoczęciem nauki szkolnej, o go-

---

[2]) Ustawy, str. 121.

[1]) Ustawy, §. 11.

dzinie 7. rano słuchali uczniowie mszy św., podczas której mieli się modlić za wszystkich tak żywych jak i umarłych, którzy przyczynili się czemkolwiek dla dobra ich wychowania.

W każdą niedzielę i święto słuchali uczniowie nauki chrześcij. w następującym porządku: Uczniom dwóch pierwszych klas udzielali w ich klasach uczący nauczyciele początków wiary i wykładali historyę religii t. j. starego i nowego Testamentu. Począwszy zaś od kl. 3 bywali uczniowie na kazaniach lub naukach chrześcijańskich w te same dni i godziny, w których młodsi słuchali nauki chrześcijańskiej. W dni świąteczne, przeznaczone na uroczyczystości patronów szkolnych i na spowiedzi miesięczne, słuchali kazania uczniowie wszystkich klas.

W czasie adwentu i wielkiego postu prócz słuchania zwykłych kazań pobierali uczniowie naukę katechizmu i nauk chrześcijańskich w godzinach wyznaczonych przez kaznodzieję celem odnowienia i przypomnienia dawniej pobieranych nauk.

W wielkim tygodniu odbywały się 3 dniowe rekolecye po 2 godziny dziennie. Prefekt dzielił wszystkich uczniów na 2 grupy: młodszą (I., II., III. kl.,) i starszą (reszta klas).

Starszym uczniom udzielał nauk kaznodzieja szkolny, młodszym najdawniejszy z zasłużonych lub uczących nauczycieli. Nauki te prowadziły do skupienia się w sobie, do przypomnienia powinności chrześcijańskich, do rozstrząśnienia sumienia i poprawy życia. Środa przeznaczona była na spowiedź.

Dawano 2 miesięczne wakacye, aby młodzież nie rozjeżdżała się na święta Bożego narodzenia i Wielkanoc, gdyż „takowe w biegu nauk, choć krótkie, a częste' przerwy, postępowi w nich niezmiernie szkodzą, ciąg i osnowę lekcyi psują.“ Przed Bożem Narodzeniem kończono naukę w wigilią rano, a zaczynano 27. grudnia; przed Wielkanocą wolne było od kwietnej niedzieli do poniedziałku świątecznego. W tym czasie wolnym zajmowano uczniów w domach po jednej godzinie rano i po południu powtarzaniem lekcyi szkolnych, kształceniem charakteru itd. itd.

Dla łatwiejszego przeglądu podajemy dwie tablice, jedną z planem lekcyjnym szkół sześcio klasowych, a drugą przedstawiającą wykaz książek elementarnych wydanych lub wydać się mających [1]).

[1]) Obie tablice wyjęte z dzieła Dr. Karbowiaka: O książkach elementarnych na szkoły wojewódzkie z czasów Kom. ed. narod.

Tablica 1. Plan lekcyjny szkół wojewódzkich sześcioklasowych z r. 1783.

Grupa nauk	Przedmioty nauki	Liczba godź. tygodn. nauki w klasie							
		I.	II.	III.	IV.	V. Rok 1	V. Rok 2	VI.	Razem
Nauki moralno-prawne.	Moralna nauka, wypisy	1	1	1	1	—	—	—	4
	Powtórz. moral. z poprzedn. klas. Wyp.	—	—	—	—	1	—	—	1
	Wypisy łac. do moralnej nauki . .	—	—	—	—	—	1	—	1
	„ „ „ „ „ i prawa	—	—	—	—	—	—	1	1
	Moralna nauka i prawo	—	—	—	—	—	3	7	10
	Nauka chrześcijańska co niedzielę i święta	1	1	Jedna godzina dla wszystkich klas od III. do VI.					7

Plan nauki moralnej w szkołach o 3 profesorach:

Kl. I. dwuletnia: dla pierwszoletnich nauka moralna z wypisami łacińskiemi na kl. I. szkół sześcioklasowych; dla drugoletnich: moralna nauka z wypis. łać. na kl. II. szkół 6 klasowych. Nota: wszyscy razem słuchali obu części jako łatwych do zrozumienia. 1 godz. tygodniowo.

Kl. II. dwuletnia: Profesor wymowy i razem moralnej nauki. Moralna nauka dla obuletnich wraz z wyp. łać. do tej materyi, wzięta z kl. III. i IV. szkół 6 klas. 1 godz. tygodniowo.

Kl. III. dwuletnia: Profesor wymowy i razem nauki moralnej.

Rok 1.: Powtórzenie Moralnej z poprzednich klas i wypisy łać. podobnie jak w kl. V. roku 1.; tygodn. 1 godzina.

Rok 2.: Moralne, prawo i wypisy łacińskie do tej materyi jak w kl. V. roku 2.; tygodn. 4 godziny.

Plan nauki moralnej w szkołach o 4 profesorach:

Kl. I. dwuletnia: Ten sam rozkład, jaki był dla kl. I. dwuletniej w szkołach o 3 profesorach.

Kl. II. jednoletnia: Moralna z wyp. łacińsk. 1 godz. tygodn. Wszystko tak samo, jak w kl. III. szkół o 6 profesorach.

Kl. III. jednoletnia: Jak w kl. IV. szkół o 6 profesorach.

Kl. IV. dwuletnia: Profesor wymowy i moralnej nauki.

Rok 1.: Jak w kl. V. roku 1 i 2 szkół o 6 profesorach.

Rok 2.: Powtórzenie Moralnej z poprzedzających klas i wypisy łacińskie; tygodn. 1 godz.

W szkołach o 5 profesorach tworzono rozkład klas stosownie do liczby uczniów wedle poprzednich tablic, przyczem jednak nie wolno było zmieniać dziennego i tygodniowego porządku nauk i godzin.

Tablica 2. Książki elementarne dla szkół wojewódzkich przez komisyę eduk. wydane lub wydać się mające.

L. p.	Klasy	Książka (Autor — Tytuł)	Wydanie pierwsze		Format książki	Liczba stronnic	Cena bez oprawy			Uwaga
			Miejsce	Rok			książki Zł.	książki gr.	ark. gr.	
1	I—VI	Nauka chrześcijańska	—	—	—	—	—	—	—	nie wydana
2	I.	Popławski: Moralna nauka	Warszawa	1778	8a	(4)+1—16+(½)	—	2½	2½	8a mniejsza
3		Popławski: Przypisy do Moralnej na kl. I. i II.	„	„	„	(2)+1—92+(2½)	—	15	2½	8a mniejsza
4		Wypisy z autorów klasycznych do Moralnej	„	1777	„	(8)+1—31	—	6	3	
1	II.	Popławski: Moralna nauka	„	1778	„	(2)+1—16+(½)	—	2½	2½	8a mniejsza
2		Popławski: Przypisy do moralnej nauki	—	—	—	—	—	—	—	jak w kl. I.
3		Wypisy z autorów klasycznych do Moralnej	„	1777	8a	(2)+1—67	—	10	2⅓	
1	III.	Popławski: Moralna nauka	—	—	—	—	—	—	—	wyszła, ale nieznana
2		Wypisy z autorów klasycznych do Moralnej	Kraków	1786	8a	(2)+1—126	—	20	2½	wydanie III., wydanie I. z r. 1781
1	IV.	Moralna nauka	—	—	—	—	—	—	—	Prawdopodobnie nie wyszła
2		Wypisy — jak wyżej	Warszawa	1782	—	—	—	—	—	nieznane
1	V.	Moralna nauka r. II.	—	—	—	—	—	—	—	nie wyszła
2		Moralna nauka r. I.	—	—	—	—	—	—	—	jak w kl. IV.
3		Wypisy — jak wyżej	—	—	—	—	—	—	—	nie wyszły
1	VI	Moralna nauka i prawo	—	—	—	—	—	—	—	nie wyszły
2		Wypisy — jak wyżej	—	—	—	—	—	—	—	

Z tablicy II. widocznem jest, że nie wszystkie klasy miały podręczniki do nauki moralnej; wyszedł jedynie podręcznik na pierwsze 3 klasy, napisany przez ks. Antoniego Popławskiego, który wezwany przez Komisyę eduk. wydał: Moralną naukę dla szkół narodowych na kl. I. i II. z Przypisami [1]).

Do poznania systemu wychowania religijno-moralnego w szkołach parafialnych źródłem pierwszorzędnej wartości jest: „*Elementarz dla szkół parafialnych narodowych.*“ Dziełko to wyszło po raz pierwszy w r. 1785 [2]; II. część zawiera katechizm, III. część naukę obyczajową. Jest to praca kilku autorów, trzecią część napisał ks. Piramowicz.

Część II.: *Katechizm początkowy,* obejmuje stron 5 i ułożony jest w formie 30 pytań i tyluż odpowiedzi o Bogu, Trójcy świętej i objawieniu; następuje modlitwa Pańska, Pozdrowienie Anielskie, Skład Apostolski i Przykazania Boże; dalej jest mowa o uczynkach miłosiernych co do duszy i ciała, o Sakramentach i przykazaniach kościelnych. Na końcu wymienione są prawdy wiary, a poniżej umieszczona aprobata Michała Arcybiskupa gnieźnieńskiego, Prymasa.

Cześć III.: *Nauka obyczajowa,* obejmuje stron 54. Nauk obyczajowych jest 8, a do każdej dodane są w zakończeniu: „Słowa z Pisma S. do tej Nauki służące,“ między które wplecione są liczne przysłowia.

Nauka I. rozpatruje *powinności dzieci ku rodzicom.* Po wstępnych uwagach, omawiających ogólnie stanowisko rodziców jako zastępców Boga, a zarazem wyliczających ich trudy i troski o jak najlepsze wychowanie dzieci, do których podjęcia i spełnienia obdarzeni są przez Boga nadzwyczajną łaską i miłością ku swym latoroślom, zwrócona jest uwaga dzieci na wypływające stąd dla nich obowiązki. Dzieci mają okazywać swoim rodzicom miłość, wdzięczność i posłuszeństwo zawsze i wszędzie, słowem i czynem; mają szanować i pielęgnować ich w starości, pod utratą błogosławieństwa bożego. Szczególnie zaś napiętnowane są te dzieci, które rodzicom wyciskają łzy „złem sprawowaniem się, nieusza-

[1]) Bliższe szczegóły o tych podręcznikach, tyczące się ich genezy, układu i treści, znajdą czytelnicy w dziele Dr. Karbowiaka: O książkach elementarnych na szkoły wojewódzkie z czasów Komisyi eduk. narod. str. 40 — 47.

[2]) Niezmienione wydania krakowskie z r. 1810.

nowaniem, łżeniem i nieposłuszeństwem," które, jak jakie straszydła, gorsze są od zwierząt.

Miłość i szacunek należy się również rodzeństwu i krewnym zwłaszcza starszym. Byłaby rzecz obrzydliwa przed Bogiem i przed ludźmi — czytamy w tej nauce — gdyby które z dzieci w późniejszem życiu, wyniesione nad krewnych co do majątku lub powagi, wstydziło się uboższych powinowatych, dumnie sobie względem nich postępowało, w potrzebie ich opuszczało.

Miłość rodziców i przywiązanie do rodzeństwa i krewnych jest źródłem miłości ojczyzny, dbałości o jej dobro, poświęcenia dla niej mienia, nawet życia. To też nauka ta kończy się trafną uwagą, że wyższe wykształcenie nie powinno prowadzić do pogardy stanu, z jakiego kto wyszedł, i porzucania stron ojczystych, ale przeciwnie powinno być bodźcem do tem szerszej i korzystniejszej pracy dla dobra swoich.

Nauka II. mówi o *pilności w naukach*, a szczególnie o *pracy.*

Wszelka praca jest życiem i celem życia każdego człowieka bez różnicy stanu, wieku i płci. Ona daje zdrowie fizyczne, odpędza nudy, napełnia serce radością, zapewnia spokojną starość, darzy szacunkiem i poważaniem u drugich, gdy przeciwnie lenistwo zakorzenione w młodości pogrąża człowieka w moralną i materyalną nędzę i podaje na wzgardę światu. Do pracy trzeba przywykać od młodości, spełniać ją chętnie i garnąć się do wszelkiego rodzaju zajęcia, na wsi szczególnie do gospodarstwa.

Dziecko oddane na naukę do miasta „ma obowiązek pracy około ćwiczenia rozumu, około zabrania nauki o Wierze, poczciwości i dobrych obyczajach." [1]). Nauka szkolna ułatwia i doskonali ręczną pracę rolnika, przemysłowca, kupca i t. d., bo „człowiek nieumiejętny, bez rozumu pracując, i więcej się morduje i dłużej robi: robota nie miła, nie udaje się, wiele trudu, mało pożytku." [2]).

Tymczasem w książkach znajduje się wiele potrzebnych i pożytecznych do praktycznego życia wiadomości; książki są rozrywką, ale przy czytaniu należy wybierać tylko to, „z czego lepszym, poczciwszym, w gospodarstwie i zabawach stanu umiejętniejszym stać się można." [3]).

---

[1]) Elementarz, str. 58.
[2]) Tamże, str. 59.
[3]) Tamże, str. 60.

Sztuka pisania pomaga do utrwalenia myśli, do rozmowy z oddalonym przyjacielem; znajomość rachunków jest niezbędna na każdym kroku.

Te wszystkie względy przemawiają za obowiązkiem pracy, aby wywdzięczyć się rodzicom i stać się użytecznym dla społeczeństwa.

W nauce III. wyłożone są *powinności uczniów względem nauczycieli.* Miejsce rodziców zajmuje nauczyciel, który „bierze na siebie serce rodzicielskie, aby znosił słabości twego pojęcia, wady młodości i trudy wszelkie koło ciebie, co należy do zdrowia, do poczciwości, do nauk twoich.“[1]). Za to należy się nauczycielowi ze strony uczniów wdzięczność, szacunek i posłuszeństwo w szkole i poza szkołą, przez przeciąg nauki szkolnej i po jej ukończeniu.

Nauka IV. określa *wzajemny stosunek współuczniów i zachowanie młodzieńca wogóle względem wszystkich bliźnich.* Żądania stawiane w stosunku do drugich powinny być miarą i wskazówką własnych obowiązków względach innych. Dla rówienników uszanowanie w słowach i czynach, gotowość do usług w sprawach szkolnych jak i poza szkolnych; nie dawać zgorszenia, raczej świecić dobrym przykładem; nie rozsiewać plotek, nie wprowadzać niezgody, owszem „kłócących się po przyjacielsku godzić.“ Nie wyszukiwać w kolegach wad, litować się nad ułomnymi „z przyrodzenia“, nie oskarżać złościwie, ale po bratersku upominać i naprowadzać na dobrą drogę, bo „nie na to nas Bóg w społeczności postawił, żebyśmy jak dzikie zwierzęta, jeden drugiemu szkodzili, lecz aby jeden z drugiego miał pomoc, poradę, pociechę, żebyśmy miłość nie tylko w sercu mieli, ale ją we wszystkich okazyach rzeczą samą wykonywali.“[2]).

„Cnotliwy młodzian“ powinien spieszyć z pomocą i usługą choremu koledze, nie zaniedbując „wspomnieć o ratunku Duszy.“

Względem dobroczyńców okazywać wdzięczność słowem i czynem, by nie szkodzić drugim, „bo każdy niewdzięcznością jego zrażony staje się opieszalszym do czynienia komu innemu przysługi i dobrodziejstwa.“ Niewdzięczny gorszy jest od zwierza. Bog i ludzie brzydzą się niewdzięcznikiem.“[3]).

---

[1]) Tamże, str. 62.
[2]) Tamże, str. 67.
[3]) Tamże, str. 68.

Te obowiązki względem drugich opierają się na poczuciu sprawiedliwości, która powstrzyma każdego od krzywdzenia drugich, a niesprawiedliwym jest ten, który sam przywłaszcza sobie własność drugiego w jakiejkolwiek formie, który przeszkadza drugiemu, w używaniu i godziwem pomnażaniu majątku; niesprawiedliwym jest „pan, gospodarz, dozorca, włódarz, który nad powinności obciąża sługi, czeladź, robotniki; niesprawiedliwy jest sługa, robotnik, kiedy popełnia niewierność, dopuszcza się szkody na rzecz pracodawcy.

Większą jednak krzywdę od materyalnej wyrządzamy drugim, szarpiąc ich dobrą sławę, gdyż lepiej nieraz stracić wszystko, a zachować dobre imię. Szarpiemy zaś sławę drugich przez złośliwą obmowę, potwarz, niegodne wyświetlanie i rozgłaszanie cudzych win z zamiarem szkodzenia, bo „tacy wielkiego dobra ludzi pozbawiają, t. j. miłości wzajemnej, jedności: właśnie są czartami rozsiewającymi niezgody i nienawiści.“ [1]).

Miarą wielkości tego rodzaju przewinień względem bliźnich jest to, że Bóg nie przebacza oszczercom i krzywdzicielom moralnym, których życie staje się pasmem udręczeń i wyrzutów sumienia.

Nauka V. zachęca do ***miłowania prawdy, a brzydzenia się fałszem;*** przedstawia całą doniosłość i piękność tej cnoty, a nizkość i przewrotność kłamstwa.

Kłamstwo i fałsz rodzą między ludźmi niezgodę, uniemożliwiają życie w towarzystwie i ściągają na kłamcę hańbę, podczas gdy przez zamiłowanie prawdy zyskujemy sobie szacunek i dobre imię.

Kłamcą jest każdy, kto inaczej myśli, a inaczej mówi; kto udaje przyjaźń, szacunek, a skrycie nienawidzi i szkodzi; kto łamie obietnice i nie dotrzymuje danego słowa. Lepiej jednak czasami nie wypowiadać głośno swoich myśli, zwłaszcza jeżeli możemy drugich sławie zaszkodzić.

Należy być zawsze i wszędzie uczciwym człowiekiem; lepiej nie przyrzekać, niż obietnic nie dotrzymywać; a kierować się zawsze poczuciem honoru i sumienia, któremu drudzy zawierzywszy, nie zabezpieczyli się prawnie.

Najdłuższą i co do treści najważniejszą jest ***nauka VI.: „Jak się Młodzian powinien sprawować względem siebie samego“.***

---

[1]) Tamże, str. 72.

Wzorem i stopniem miłości bliźniego jest miłość samego siebie.

Ta miłość siebie samego nakazuje przedewszystkiem dbać o swoje zdrowie fizyczne i moralne, przez które jesteśmy użyteczni dla siebie i drugich. Nie należy jednak przesadzać w tej dbałości i zbyt się pieścić, jak to czynią niebaczni rodzice, którzy przesadą w tym kierunku szkodzą fizycznie i moralnie własnym dzieciom.

Nauka ta podaje bardzo szczegółowe przepisy co do jakości, ilości i sposobu używania pokarmów i napojów w mieście i na wsi, zalecając pokarm zdrowy, niewymyślny a mierny, przytem dużo ruchu na powietrzu wolnem.

Przeciwnie lenistwo, ospałość, siedzenie na jednem miejscu, miękie posłanie osłabiają siły, sprowadzają zniewieściałość fizyczną, która wywiera wpływ i na moralny stan człowieka.

Choroby w przeważnej części mają swoje źródło w niewstrzemięźliwości, w przebraniu miary w pokarmie i napoju, w braku ruchu, pracy, powietrza itd. itd.

Po podaniu ogólnych uwag, jak młodzieniec powinien postępować w chorobie, omawia ta nauka inne zalety, jakie powinny go cechować a mianowicie: wstydliwość, unikanie ludzi zepsutych i gorszycieli. Ale inny jest wstyd, wynikający z uczciwości, a inny wstyd nierozumny. Rozumnie pojęty wstyd odwodzi od kłamstwa, złości, spraw sromotnych, zdrady i podstępu, a nie każe rumienić się za ubóstwo, kalectwo, nizkie urodzenie, bo „nikt z ludzi nie jest podły, tylko złoczyńca, hultaj, pijak.“ [1]).

Stan swój przedewszystkiem trzeba szanować, bo „w każdym stanie cnotę szanują.“ Nikomu nie przynosi ujmy to, że jest synem wieśniaka, bo „cnotliwy kmiotek więcej wart szacunku, niż niepoczciwy pan i bogacz“

Aby się uchronić od złych wpływów, powinien młodzieniec być bardzo ostrożny w dobieraniu sobie towarzystwa. Towarzysz dobry jest ozdobą człowieka, a ze złego wpływa hańba na tego, co z nim przebywa.“ Przyjaciel — to więcej, jak współuczeń i towarzysz, bo to powiernik najtajniejszych tajemnic, to połowa naszej duszy, serca. Młodość jednak niedoświadczona nie umie rozeznać ludzi dobrych od złych, wierzy wszystkim, dlatego nie należy w tym wieku być łatwym w zawieraniu przyjaźni, ale też

---

[1]) Tamże, str. 89.

znalazłszy przyjaciela, powinno się „statecznie“ tej przyjaźni dotrzymać.

Chcąc pozyskać te cnoty, chcąc zdobyć dla siebie szczęśliwe życie, a dla drugich być pożytecznym, trzeba być roztropnym. Roztropność pozwala nam zapanować nad namiętnością i zbyt krewkim temperamentem; roztropność radzi nam słuchać starszych i doświadczonych; roztropność uczy obowiązkowości, prostuje ścieżki życia.

Nauka VII. stara się w poić w wychowanków *cnotę wstrzemięźliwości*, a odwieść ich i obrzydzić im najgorszą wadę tak w młodym jak i starszym wieku — *pijaństwo*, wykazując wszystkie złe strony tego dość powszechnie zakorzenionego nałogu.

W ostatniej nauce przedstawione są *powinności względem Boga*.

Boga poznajemy najlepiej z Jego dzieł; to poznanie budzi w nas miłość, wdzięczność i uwielbienie dla dawcy wszelkiego dobra. Te uczucia biorąc początek z miłości bliźniego, potęgują się w stosunku do Boga, zapewniając ludziom po szczęśliwości doczesnej-wieczną.

Wielkiej doniosłości sprawą było ustanowienie *„Towarzystwa dla ksiąg elementarnych*,“ które, licząc w swem gronie pod przewodnictwem Piramowicza ludzi rozumnych i doświadczonych, skierowało swoją bardzo zbawienną działalność w tym kierunku głównie, aby zaopatrzyć szkoły Komisyi w polskie podręczniki, pozyskać chętnych a zdolnych autorów do ich napisania, piszącym dawać wskazówki, usuwać braki, napisane podręczniki poprawiać i zbliżać do zakreślonego przez Komisyę planu.

Komisya eduk. dlatego taki nacisk kładła na podręczniki, że nauka według niej miała służyć dobru publicznemu, że nie chciała nauki dla nauki, ale pragnęła wychowywać nie tylko uczonych, lecz „ludzi, chrześcijan, obywateli,“ którym te podręczniki miały dać „pewny i szczery pokarm.“

Głównem ich zadaniem było, „aby przeprowadziły po stopniach obyczajowe prawidła, stosowane do pojęcia dziecinnego i do tych okoliczności, w których się uczniowie względem powinności i praw swoich znajdują.“ [1]).

Miały się więc zalecać porządkiem, jasnością i łatwością przedstawienia przedmiotu, dawać wskazówki uczącym się i uczącym.

[1]) Piramowicz: Mowy, str. 33.

Porządek bowiem w układzie poszczególnych części spaja umiejętność w jednolitą całość bez przerw, bez omijania pośrednich ogniw łańcucha wiedzy, ułatwiając należyte zrozumienie i rozwinięcie przedmiotu. Należyte ugrupowanie części rozjaśni całość dla ucznia samego, który nie będzie opierał się na wierze w słowa nauczyciela, ale zda sobie sam sprawę z wartości książki.

Jasność ułatwia naukę samą — wygładza „przykre zrazu drogi“ nauki, bo łatwość jest cechą prawdy, a prawda łatwą do poznania i pojęcia, podczas gdy wszelkie trudności w nauce pochodzą z winy uczącego lub złego ułożenia podręcznika.

Te przymioty powinny posiadać przedewszystkiem książki elementarne, przeznaczone dla umysłów młodych, które rozwijając się stopniowo, tracą ochotę do nauki, znajdując w niej zbyt wielkie trudności, pochodzące z nieumiejętnego przedstawienia rzeczy.

Dlatego przy nauce posługiwano się w szkołach Komisyi metodą indukcyjną, na której oparta nauka „nieznacznym krokiem przez ciasne i nic podobnego nie obiecujące ścieżki wprowadza młodego człowieka w obszerne i pełne rozkoszy pole, gdzie on widzi cały rozłóg umiejętnosci i wszystkie jej korzyści.“ [1]).

Napisanie takich podręczników, łączących w sobie prostotę i łatwość z dokładnością i zwięzłością, napotykało na bardzo wielkie trudności, gdyż nie można było znaleźć ludzi, którzyby umieli połączyć w podręczniku te przymioty. Starsi, uczeni nie umieją zniżyć się do umysłu dzieci, a młodym brak doświadczenia, gdy tymczasem autor takiego podręcznika powinien w sobie łączyć „bystrość wyższego dowcipu z uważaniem i pracą robotnika.“

Podręczniki do nauki moralnej zawierały teoretyczne i praktyczne wskazówki dla nauczycieli tego przedmiotu, dawały przestrogi rodzicom, uczyły dziecko obowiązków względem starszych, przełożonych, kolegów, bliźnich, aby poznawszy własne potrzeby, rozumiało i innych, którym wsparcie i pomoc było winne.

W tym duchu i z taką przewodnią myślą napisane podręczniki ułatwiały nauczycielom nauki moralnej nauczanie i wychowywanie młodzieży.

---

[1]) Piramowicz: Mowy, str. 44.

III.
Dom i szkoła, a wychowanie religijno-moralne.

Zaszczytne i bardzo ważne obowiązki kształcenia i wychowywania młodego pokolenia rozdzieliła Komisya edukacyjna między szkołę i dom, nauczycieli i rodziców (opiekunów), przeznaczając jednak szkole najważniejszą część zadania.

W całokształcie wychowania podkreśla Komisya szczególniej kierunek religijno-moralny, którego pierwszy obowiązek spada na rodziców, jako na przyrodzonych opiekunów. Dzieci — to jak te wątłe roślinki, wrażliwe na wszelkie wpływy, potrzebują niesłychanie czujnej i troskliwej opieki, aby już w zaraniu lat nie zmarniały, ale przejęły z otoczenia to wszystko, co może je rozwinąć, uszlachetnić, zahartować na dalsze życie, dać granitowe podstawy, o które rozbiją się burze życiowe, które przezwyciężą słabości natury ludzkiej, złość i wpływy gorszącego otoczenia. Dalsze wychowanie zawisło od tego pierwiastkowego, gdyż pierwszych błędów i przywar nie usuną późniejsze kary. Dlatego rodzice sami powinni przez wstrzemięźliwość życia i cnotliwe obyczaje przysposabiać się do wychowania dzieci.[1]).

Troska o dzieci jest prawem natury i obowiązkiem nałożonym przez Boga na rodziców, opiekunów lub inne osoby, których pieczy powierza się dziecko. Przy wyborze tych zastępców powinni rodzice być bardzo przezorni, bo „wesołość lub posępność, złość lub dobroć, gnusność i lękliwość najczęściej mają początek w obchodzeniu się z dziećmi tych, którym pierwiastki dni onych powierzone były.“[2]). Nie należy więc opuszczać się, na osoby „mniej o cudze dobro dbałe, a często pełne błędów i złych nałogów,“ bo *odpowiedzialność za złe wychowanie spada tylko na rodziców* i od tego obowiązku nie mogą się *nigdy* uważać za zwolnionych.

Według Ustaw Komisyi eduk. obowiązany był nauczyciel do łagodnego, uczciwego i przyjacielskiego obchodzenia się z rodzicami uczniów bez względu na ich stan, by im dowieść jawnie, „że kocha szczerze ich dzieci, że cały zajęty, żeby z nich uczynił dobrych, pobożnych i cnotliwych ludzi.“

Naodwrót rodzice i opiekunowie mieli nierównie wielki obowiązek współdziałania z nauczycielem.

---

[1]) Ustawy, str. 25.

[2]) Tamże.

„A zatem ojciec i matka powinni szanować nauczyciela dzieci swoich, cześć mu wszędzie wyrządzać a osobliwie w przytomności dzieci!“ [1]).

Między domem a szkołą miała być ciągła wymiana myśli, poufne, serdeczne a głównie szczere wypowiadanie wzajemnych spostrzeżeń, przekonań, radości lub smutków z postępu lub zachowania synów. Rodzice rozumni i dbali o dobro dzieci mogli w sposób oględny zwrócić nauczycielowi uwagę, że jest za surowy lub za łagodny, a ten powinien był ochotnie przyjąć te uwagi, podyktowane przychylnością i zaufaniem i do nich się zastosować.

Ponieważ nauka i wychowanie nie mogą być niczem zapłacone, przeto winni byli rodzice „nauczycielom dobrym, póki ich życia, wielką wdzięczność i tę wdzięczność w dzieci swoje wlewać“; okazywać ją w oczy i poza oczy, w słowach i czynach. Zastrzegały jednak Ustawy, aby wpływ osób, nie zajmujących się wychowaniem, nie psuł tego wychowania, nie udaremniał pracy nauczycielskiej, bo choć każdy obywatel miał prawo wchodzenia w sprawę edukacyi, to jednak rozróżniano między obywatelami tych, którzy „z wychowania i różnych okoliczności nabrawszy większego doświadczenia i przejęci istotną dbałością o kierunek wychowawczy swoich dzieci, nie skąpili szkole wytrawnych uwag, od tych, którzy nie mając najmniejszego pojęcia o wychowaniu, nie starając się nawet go poznać, a kierowani jedynie własnym interesem lub innemi ubocznemi pobudkami byli najpochopniejsi do nieuczciwego, niesprawiedliwego, a często nierozumnego krytykowania szkoły.

Ponieważ wiemy, że Komisya czuwała nad wykonaniem podanych przez siebie przepisów, należy się spodziewać, że i w tym kierunku nie omieszkała wpływać na nauczycieli, by ściśle stosowali się do instrukcyi, żądając w zamian od rodziców tej moralnej pomocy w wychowaniu młodego pokolenia, które za przykładem rodziców szanowało nauczyciela, widziało w nim istotnie zastępcę rodziców i życzliwego przyjaciela, ceniło naukę i poważało jej dawcę. Stąd wniosek, że ówczesne szkoły, oparte na tak silnych moralnych podstawach nie mogły nie oddawać społeczeństwu dzielnych i zacnych pracowników, a głównie ludzi dojrza-

---

[1]) Piramowicz: Mowy, str. 46.

łych, którzy mieli przed sobą twardą szkołę życia wśród opłakanych politycznych stosunków kraju.

Szkoła ówczesna nie ograniczała się tylko na wywieraniu bezpośredniego wpływu moralnego na swoich wychowanków podczas godzin szkolnych, ale rozciągała opiekę nad uczniami i poza budynkiem szkolnym, czuwała nad nimi w domu: nad ich życiem, zachowaniem się, prowadzeniem, krótko, nie wypuszczała ich z pod oka ani na chwilę przez cały ciąg nauki szkolnej.

W tym względzie posługiwała się bardzo dobrą i pożyteczną instytucyą t. zw. dyrektorów, którym powierzała nadzór domowy nad uczniami, przepisując im bardzo skrupulatnie zakres ich obowiązków, działania i praw.

Ogólnym, że tak powiemy, obowiązkiem dyrektorów czyli domowych dozorców dzieci było: „wprawiać młódź sobie poruczoną w dobre obyczaje, oświecać przez naukę, mieć o niej staranie co do zdrowia i innych potrzeb."[1]).

Celem instytucyi tych dyrektorów było głównie wychowanie moralne tj. wyrobienie ucznia na cnotliwego i pożytecznego członka społeczeństwa, które polegało nie tyle na ciągłych przestrogach i morałach, ile na *„rzeczywistem prowadzeniu ku dobrym obyczajom."*[1]).

Ta prawda tak głęboka przyświecała Komisyi przy ustawianiu dyrektorów; ta prawda była wytyczną dla ich postępowania z powierzonymi sobie uczniami; ta prawda była ochroną młodych serc i dusz przed zgorszeniem, jakie sieją starsi koledzy, nieraz rodzice, rodzeństwo, przyjaciele za szkolni, różnego rodzaju piśmidła, słowa drukowane i pisane, w ogóle starsi, którzy w obecności dzieci pozwalają sobie na dowcipy wcale nie dwuznaczne. Jedni ze świadomością, drudzy mimowolnie każą obyczaje młodzieży, która prędzej przejmuje się złem najpierw bezwiednie, później z całą świadomością i żądzą poznania złego — a to wszystko sączy w młode serce i umysły jad zepsucia, straszną truciznę moralną.

Przekonani o tem, że młodzież powoduje się przykładem, słowem, czynem dobrym lub złym starszych, mieli dyrektorowie poczytywać sobie za najistotniejszy obowiązek sumienia nie dawać najmniejszego zgorszenia słowem lub uczynkiem, przeciwnie „przykładem i rozmowami swemi do pobożności ku Bogu, do

---

[1]) Ustawy, §. 19.
[1]) Tamże.

miłości rodziców i krewnych, do uszanowania zwierzchności, do zamiłowania prawdy i rzetelności, do zachowania punktualności co do czasu wyznaczonego prowadzić.“ [1]).

Oni nastręczali uczniom sposobność ćwiczenia się w tych cnotach, a usuwali wszelkie „okazye i łatwość złych uczynków i nałogów; zwracali pilnie uwagę na towarzystwa uczniów, na znajomości ze starszymi, na obcowanie ze służbą; mieli napominać łagodnie, bez grubych i zelżywych słów, działać argumentami rozumowymi bez zapalczywości, by nie jątrzyć, nie gniewać i przez to nie udaremniać swoich najlepszych chęci, a przytem narażać się na zarzut braku wychowania i dobrych obyczajów; oni mieli wpajać w swych wychowanków poczucie honoru i własnej godności, wywoływać wstyd, płynący „z własnego rozumowania i przekonania“; nie wstydzić ucznia przy kolegach, ale gdy co nieprzyzwoitego powie lub uczyni, da mu spostrzedz przez znak jaki twarzą lub gestem, a potem nieprzyzwoitość wytknie i oświadczy, że go zawstydzać nie chciał, aby jawnem poniżeniem nie przytłumił szlachetności umysłu, a w zaniedbanie dobrej sławy i wpodłość nie wprawił.“ [1]).

Roztropny dyrektor da uczniowi odczuć w skutkach, wynikających z przestępstwa, że one są dla niego szkodliwe, „tak np. postrzeżonemu w kłamstwie, a obiecującemu dla otrzymania rozrywki lub innej korzyści większą ochotę w naukach, poprawę w błędach, mówić będzie: „mamże wierzyć obietnicom i słowom twoim, kiedyś mię tyle razy oszukał? zarób sobie wprzód na wiarę, a przyrzeczeniom twoim wierzyć będę. Jakoś sam chciał, tak z tobą ludzie postępować muszą: kłamstwa twoje przywiodły mnie do nieufności... widzisz tedy, że krzywdę innym czyniąc, sam ją na sobie ponosić musisz.“ [1]).

W razie kłótni między uczniami, której sami nie mogli załagodzić, do czego należało ich wprawiać, dyrektor, „dawszy czas ostygnieniu żwawości dziecinnej,“ rozpoznawał sam spokojnie rzecz samą i sprawiedliwie ją rozsądzał.

Za przewinienia wymierzał dyrektor kary „nigdy w zapalczywości,“ przedstawiwszy wprzód przestępcy jakość przewinienia i jego skutki.

---

[1]) Tamże.
[2]) Tamże.
[3]) Tamże.

Do wychowania moralnego należało również wprawianie uczniów do zajmowania się i pilnowania swoich rzeczy, sprzętów, książek itd., aby znali ich wartość, umieli je szanować, a utraciwszy co z własnej winy, odczuli niedostatek i potrzebę „aż do przykrości". W tym celu prowadził ich dyrektor na miejsce robót rolniczych, ogrodniczych, różnych rękodzieł, do kramów, na targowiska, aby poznali wartość pracy i pracujących, aby się uczyli, jak jedni ludzie drugim są potrzebni, jako wszelkie stany i kondycye szanować należy, i że sama praca warta jest zarobku i pożytków"[1]).

Dla zaprawiania uczniów do uczynków miłosiernych prowadzili ich dyrektorowie za wiedzą przełożonych do szpitalów, do ubogich i chorych, do chorujących kolegów, dając im sposobność „świadczenia pociechy, posługi, i podług sposobności ratunku i opatrzenia"[2]).

Nie zapomniano i o życiu towarzyskiem. Uczniowie odwiedzali z dyrektorami krewnych, znajomych, przyjaciół, przyczem baczono pilnie na to, aby „nie było żadnego niebezpieczeństwa zgorszenia". „Straż nieodstępna dzieci istotną była dyrektorów powinnością: nie wychodził z domu, chyba z konieczności, naznaczając uczniom na czas swej nieobecności jakieś zajęcie lub godziwą rozrywkę. Towarzyszył im wszędzie: do szkoły, do kościoła, na przechadzki, a nie mieszkających razem często odwiedzał.

Widzimy z tego, jak trudne i odpowiedzialne, a zarazem niesłychanie ważne stanowisko zajmowali dyrektorowie. Nie wystarczała więc takiemu dozorcy dzieci wrodzona dobroć i obyczajność, nie wystarczał własny przykład, on musiał być tęgim psychologiem, znawcą usposobień młodzieży, w ogóle natury ludzkiej, jej najrozmaitszych przejawów, aby podołać trudnemu zadaniu.

Do skutecznego spełniania tych różnorodych i niełatwych obowiązków, posługiwał się taki dyrektor dwoma sposobami. Musiał przedewszystkiem zjednać sobie szacunek, powagę i miłość u uczniów własną poczciwością, rzetelnością i roztropnem postępowaniem. Miał sam być wzorem pod każdym względem: uczinio-

---

[1]) Tamże.

[2]) Tamże.

wie musieli widzieć, „że sobie u starszych, u ludzi zacnych na szacunek zarobił“, aby otaczali go równym szacunkiem.

Jest to w wychowaniu okoliczność niesłychanej wagi, bo „uważanie dzieci w tej mierze bystrzejsze i pewniejsze nad mniemanie bywa“.

Do utrzymania powagi wskazywały mu ustawy ten sposób, aby pozbył się „pochlebstwa, dumy, porywczości, chęci zysku, śmiesznego przywłaszczania sobie, co mu nie należy“, aby sam spełniał sumiennie swoje obowiązki i tego spełniania od uczniów stanowczo się domagał; aby raz wydanych poleceń dla ubocznych względów nie odmieniał.

Prawdziwe zaś przywiązanie do uczniów, troskliwość o ich dobro, przyjazne serce, niesienie pociechy w przykrości, zdrowa rada, pomoc w chorobie jednały mu miłość wychowanków.

Ten sposób dawały dyrektorowi po części osobiste wrodzone zdolności wychowawcze i zalety rerca, ale to nie wystarczało wobec trudności zadania. Praktyka miała być wynikiem teoryi, której musiał się nauczyć. Pomyślały i o tem Ustawy, polecając dyrektorom wspólne narady, zasięganie zdań u nauczycieli i przełożonych, czytanie książek, omawiających sprawy wychowania.

Dyrektorowie byli ogniwem, łączącym dom ze szkołą i ułatwiali tej ostatniej pośrednią, ale bardzo czujną i rozległą opiekę nad uczniami poza budynkiem szkolnym.

Sama zaś szkoła czuwała nad nauką, moralnością i religijną stroną wychowania uczniów przez nauczycieli, na których powoływała ludzi znanych z jak najlepszego życia i fachowo wykształconych.

Nauczyciel przyjmujący na siebie obowiązki nauczania, powinien był uważać się za obywatela, służącego Ojczyźnie w wychowaniu jej synów a swoich współobywateli; powinien był pamiętać, że istota wychowania polega na tem, „aby ucznia sposobnym ze wszech miar uczynić do tego, żeby i jemu było dobrze i z nim było dobrze“, a więc do tej edukacyi należało wszystko to, co stanowi szczęście człowieka: zdrowie, cnota, obyczaje; co stanowi dobro społeczeństwa: równa i najściślejsza sprawiedliwość, cnoty obywatelskie, szlachetność myśli i uczynków.

„Ogólnie mówiąc, i przekonanie obywateli i rzetelne młodzieży pożytki od nauczycieli zawisły, do których ojczyzna, ocze-

kująca pociechy z nakładów swoich i zadań, zdaje się mówić: „Szczęśliwość synów moich, która na cnocie, na wykonaniu powinności ku Bogu, ku mnie, ku całemu społeczeństwu zależy, od waszego światła, od waszego usiłowania zawisły. Wy Bogu, rodzicom, krajowi w odpowiedzi zostaniecie, jeżeli niedbalstwo, oziębłość i obojętność względem religii, fałszywe dowcipu błyskoty, złe przykłady z strony waszej pociągną zarazę oddanych wam latorośli; jeżeli zamiast sprostowania onych w dziczyźnie i szkodliwem je wybujaniu zostawicie. Niech obyczaje i życie wasze, rozsądek i statek więcej jeszcze niż wygody i nauki służą do okazania troskliwym o wychowanie swoich dzieci rodzicom, że edukacya jest dobra, że do tego dąży, aby im oddać dobrych chrześcijan, dobrych obywateli...; niechże zasługi wasze nie latami urzędu, ale wartością swoją i otrzymanymi z nich skutkami wymierzone będą. Uczciwość, którą najwięcej władać umysłem młodzi powinniście, niech się stanie zupełną myśli i postępków waszych rodzicielką“ [1]).

Takie ogólne obowiązki nakładało społeczeństwo na nauczycieli, którym Komisya podawała szczegółowe przepisy do sprawowania tak ważnych obowiązków nauczycielskich.

Nauczyciel więc powinien o tem pamiętać, że przymioty jego rozumu i serca wpłyną w rozum i serce uczniów; powinien się odznaczać pobożnością, sprawiedliwością, gorliwością o dobro pospolite wogóle, w szczególności swoich uczniów; starać się poznać naturę wychowanka, „skłonności, namiętności, pojętność każdemu wiekowi właściwą; czytać książki moralne, pedagogiczne, rachować się z samym sobą po szkole, rozmyślać o postępkach swoich uczniów „myśleć i rozważać jeszcze więcej, niż czytać“; w mowie być powściągliwym, odejmować mocą własnego przykładu uczniom wszelką sposobność i pozór niespełniania obowiązków. Szeroko i bardzo rozumnie ułożone przepisy dla nauczycieli, które weszły w całości w skład Ustaw Komisyi, znajdujemy w dziełach ks. Piramowicza [2]). Światły ten pedagog mówi nie tylko o obowiązkach, ale podaje zarazem sposoby ich wykonania,

---

[1]) Piramowicz: Mowa IX., str. 135 — 6.

[2]) Grzegorz Piramowicz: Powinności nauczyciela. Warszawa 1787. Lwów 1894. Mowy miane w Towarz. do ksiąg elementarnych w latach 1776 — 1788. Kraków 1889.

prowadzące najkrótszą i niezawodną drogą do wytkniętego przez Komisyę dla wychowawców celu.

Wkłada on na nauczyciela obowiązek, aby powierzeni jego pieczy uczniowie „znali i wykonywali, co Bogu, co bliźnim swoim winni, aby za młodu wprawieni byli w dobre obyczaje, w sprawiedliwość, skromność; żeby umieli poskramiać złe żądze i chronić się od złych nałogów“ [1]).

Ten cel wychowania wymagał od nauczyciela, by „swój urząd poważał, sam siebie szanował“, a przez to ułatwiał i uprzyjemniał sobie pracę, zniewalając rozsądnych rodziców lub opiekunów uczniów do uszanowania jego osoby i stanowiska. Miał on nie tylko uczyć, ale i wychowywać, oświecać uczniów, „na czem zależy poczciwość, na czem prawdziwa pobożność, gruntowne nabożeństwo i chwała Boża“ [2]).

Do spełnienia tak ważnego zadania powinien nauczyciel posiadać wiele nauki, dużo dobrej woli, serca i obyczajów, gdyż jedne z tych zalet posłużą mu do sprawiedliwego postępowania z uczniami, do jednakowego zajęcia się wszystkimi bez różnicy stanu, drugie, jak dobry przykład, pobożność i uczciwość zbudzą poważanie, a wszystkie zjednają mu miłość i zaufanie uczniów, z których rodzi się karność i posłuszeństwo, utrzymane nie tyle karaniem i ustawicznem napominaniem, ile łagodnością, a głównie rozumnem wykazaniem pobudek rozkazu i korzyści z jego spełnienia. „*Niech będzie surowość, ale nie rozjątrzająca, niech będzie miłość, ale nie miękcząca*“ [3]). Przestrogi powinny wyprzedzać kary, bo większa część przewinień u młodych jest wynikiem żywego temperamentu, bojaźni, niż umyślnej złości. Nauczyciel więc powinien się wystrzegać tego, by przez zbyt surowe kary nie uczyć obłudy, ale działać na serce, budzić zamiłowanie tego, co dobre, szlachetne. W wypadkach jednak nałogowych przewinień należy karać, ale przed karą wykazać całą brzydotę, szkodliwość i głupotę złego uczynku, unikając jednak przytem używania zelżywych słów, a głównie własnego roznamiętnienia, które ośmiesza tylko, a nie poprawia. „Nieroztropność, surowość, a dopieroż gwałtowność i zbytek w karaniu prowadzi za sobą złe skutki i często-

---

[1]) Piramowicz: „Powinności nauczyciela“, str. 30.

[2]) Tamże.

[3]) Tamże.

kroć na całe życie ucznia wszystkie starania około jego edukacyi w niwecz obraca. *Trzeba więc umieć, za co, jak i kiedy karać*, a naiwięcej używać kar. które *zawstydzają winnych, ale nie tak, żeby już przez nie wstyd tracili*“ [1]).

Szczególniej nauczyciel moralnej miał do spełnienia trzy bardzo ważne obowiązki: 1. „Żeby naprzód wiedział, jak ma wprawiać dzieci rzeczą samą w cnoty, w dobre obyczaje. 2. Żeby umiał udzielać nauki obyczajowej, zawartej w Elementarzu. 3. Aby wpajał w ich serca prawdziwą pobożność, gruntował ich we wierze św. i miał gorliwość o wieczne ich dobro“ [2]).

Aby spełnić pierwszy obowiązek, powinien nauczyciel poznać naturę i skłonności dziecka, które wyjaśnią przyczyny wielu przewinien, a zarazem wskażą środki zapobieżenia złemu i jego uleczenia. „*Trzeba zatem pozwalać im przyzwoitej wolności i śmiałości*“, by nie budzić obłudy i tajenia się; uważać uczniów za istoty rozumne; wrodzoną skłonność do dobrego podtrzymywać i potęgować nastręczaniem sposobności dobrego działania, jak n. p. odwiedzania chorych, rozstrzygania sporów z kolegami itd. itd.; wprawiać do sumiennego spełniania obowiązków *w naznaczonym czasie*, by później w życiu nie czynili drugim zawodu; obrzydzać im kłamstwo, fałsz i budzić wstręt do wyrządzania szkody, a naodwrót zalecać rzetelność i szczerość w słowach i uczynkach, nie dopuszczać do „wybiegów i frantostwa“.

Przy udzielaniu nauki moralnej, która zawierała: religię, prawo natury, ekonomikę i politykę, powinien nauczyciel pamiętać o tem, aby „nie obciążał uczniów wielkimi moralnymi traktatami, ani ustawicznie kazania prawił, bo „ustawiczne gadania, rozkazy powtarzane nie w swojem miejscu i czasie prędzej znudzą dzieci“; aby wykład nie był obojętny, suchy, ale jasny, prosty i żywy; aby nie ograniczał tej nauki na godziny planem wyznaczone, ale korzystał z każdej sposobności; aby nie pozwalał uczniom na mędrkowanie i popisywanie się; aby jego wychowankowie nie mówili o własnych wadach z obojętnością, bez wstydu, jak się mówi o chorobach; aby naukę moralną, złączoną ściśle z prawem i historyą, popierał „praktycznemi wskazówkami w życiu i bezwzględną krytyką historyi. W opowiadaniu dziejów

[1]) Tamże, str. 39, 40, 41.
[2]) Tamże, str. 62.

chronić się będzie, aby nie dawał fałszywych wyobrażeń rzeczy, z których największe szkody i zepsucie zdań i obyczajów wynikać zwykły. Wytykać zatem powinien w czynach ludzkich, chociaż na pozór okazałych i błędnie za chwalebne poczytanych, co się z sprawiedliwością, z ludzkością, z dobrą wiarą i dotrzymaniem słowa nie zgadza. Przeto nigdy nie będzie nazywał polityką, to jest umiejętnością rządu, ani bohaterstwem, co jest chytrością, zdradą, podłością, gwałtem, przemocą, najazdem i cudzego przywłaszczeniem“ [1]).

Aby uczniowie z nauki szkolnej więcej korzystali, polecał im nauczyciel przeczytywać „w domu i dla siebie i dla rodziców w dni święte“ poszczególne części podręcznika, a ważniejsze i piękniejsze miejsca polecał do wyuczania się na pamięć.

Głównym jednak środkiem wpojenia nauk w serca i umysły młodzieży było przejęcie się samego nauczyciela głoszonemi lub objaśnianemi prawdami, przy czem musiał okazać dużo serca, dużo ciepła, które miało roztaić twardą skorupę serc słuchaczy i ułatwić rzuconemu na tę glebę ziarnu zejść i owoce wydać.

Życie moralne ma swoje źródło i podstawę w religii, której wszczepianie w młode umysły należało do najistotniejszych i najważniejszych obowiązków nauczyciela.

Religia jest z jednej strony bodźcem do cnotliwego życia, z drugiej mocnym puklerzem przeciw wszelkim pokusom. Wpajana od dzieciństwa, staje się *„na całe życie utwierdzeniem ludzi w dobrych obyczajach, a uzbrojeniem ich przeciw występkom“*.

Tylko nauczyciel sam głęboko wierzący, szanujący religię i spełniający jej obowiązki ma prawo i może skutecznie uczyć jej dzieci swej pieczy powierzone, bo nauczanie religii nie jest tylko rzeczą księży, ale i „nauczyciel i rodzice mają tę powinność“. Co do metody nauczania „nie wdawać się w wykłady i tłómaczenia niepotrzebne“, które wprowadzają niejasność i utrudnienie w poznaniu jej praw, a za to łączyć naukę „z przykładem we czci Bożej, w nabożeństwie prawdziwem, w wykonywaniu powinności chrześcijańskich, bo „oziębłość“ i obojętność oziębłemi i niedbałemi uczyni dzieci“. Przy tem jednak powinien nauczyciel wystrzegać się obłudy, która może w uczniach osłabić wiarę i wywołać brak uszanowania dla świętości religii, a nawet szyderstwo; powinien

---

[1]) Ustawy.

pouczyć uczniów, że prawdziwa pobożność nie polega na zewnętrznej formie, na liczbie odmawianych pacierzy ze szkodą innych obowiązków, ale na miłości Boga i bliźnich, uzewnętrzniającej się w dobrych uczynkach, obyczajach i spełnianiu obowiązków.

Nadto było obowiązkiem nauczyciela prowadzić uczniów na katechizm do kościoła, dopilnować porządku przy wchodzeniu i wychodzeniu, jak i należytem i pełnem uszanowania zachowaniu się w kościele.

Prócz tego podawały Ustawy nauczycielowi religii bardzo zbawienne rady: 1. „Żeby umieć stawiać religię bez gwałtowności, tak czystą i słodką, jak jest jej ustanowiciel i prawodawca. 2. Żeby umieć wystawiać Boga jako ojca powszechnego, najmiłośniejszego, wszystkich ludzi jako Jego synów, a zatem Braci naszych. 3. Żeby wystawiać prawo ewanielii jako prawo miłości Boga, miłości wspólnej. 4. Żeby pokazywać w cnocie złączenie dobra, pożytku wiecznego z pożytkiem doczesnym, w występkach przeciwnie. 5. Żeby naprzód wykładać krótko i po prostu pierwsze prawdy wiary i ustępy historyi świętej. 6. Żeby potem dawać im ciągle wiadomość dziejów do wiary należących, zachowując wielki rozsądek i brak w powieściach. 7. Żeby uczyć dzieci rozeznawać i środkiem iść między zabobonnością i niedowiarstwem. 8. Żeby w dalszych szkołach uczyć obszerniej artykułów wiary, sakramentów, obrządków. 9. Żeby potem wykładać fundamenta religii, zarzuty zwyczajniejsze przeciw niej i odpowiedzi, łącząc do tego czasami teologię naturalną“ [1]).

Przyznać należy, że Komisya edukacyjna uczyniła wszystko, aby jej szkoły wychowywały jak najlepsze pokolenia pod każdym względem. Hartowały ciało, dawały zdrowy pokarm dla ducha, rzucały na niwę młodocianych serc jak najlepszy posiew szlachetnych i wzniosłych haseł, przysposabiały po mistrzowsku do życia przyszłego. Komisya edukacyjna dając młodzieży znakomitych przewodników w szkole i poza szkołą, nakładała również i na nią obowiązki, których spełnianiem miała młodzież współdziałać przy swojem wychowaniu, ułatwiać tę bardzo trudną pracę. Młodzież też musiała się stosować do przepisów szkolnych, mających jedynie jej dobro na celu.

W uczniów wpajano przekonanie, że edukacya polega na

[1]) Ustawy.

oświeceniu rozumu i dobrych obyczajach, że trzeba spełniać obowiązki „z szczerej swojej chęci i ochotą, a nie z dozoru i przymusu, jeżeli prawdziwy i trwały pożytek“[1]) chcą z nauki osiągnąć.

Mieli więc pamiętać o tem, że postęp w nauce przynosi im samym radość, rodzicom pociechę, kolegom dobry przykład i zachętę, ojczyźnie korzyść, w przeciwnym zaś razie marnują drogi czas, są powodem troski, narażają siebie na pośmiech i pogardę, „a najczęściej na nędzę i niedostatek w dalszym biegu życia“[2]).

Każdy uczeń „powinien na siebie poglądać, jako na młodego obywatela, który się sposobi i do tego dąży, aby się stał obywatelem dojrzałym“ [3]).

Obowiązkiem uczniów było zachować „przyzwoitą każdemu miejscu przystojność“, mianowicie w kościele, a w szkole podczas lekcyi „milczenie i skromność; starszych szanować, z kolegami żyć w przyjaźni, starać się o wzajemny szacunek przez nieokazywanie drugim wzgardy, przez uczynność i pomoc materyalną bez oczekiwania odwzajemnienia się, bez szukania w tem głośnej dla siebie chluby; przez wdzięczność za otrzymane dobrodziejstwa; przez nawiedzanie chorych, jednanie powaśnionych; przez przebaczanie uraz lub mimowolnie wyrządzonych przykrości.

Unikać powinni miękości, ospalstwa, delikatnego obchodzenia się z własną osobą, niewieściej lękliwości, jako „rzeczy równie zdrowiu, jak i dobremu ludzi mniemaniu szkodzących“; we współzawodnictwie z kolegami nie okazywać nienawiści, chęci upokorzenia lub pogardy drugimi.

Było życzeniem Komisyi edukacyjnej, aby jej poddani nie wywoływali swojem zachowaniem się sądów i kar, gdyż *lepiej jest zagradzać złemu, niż być obowiązanym poprawiać złe; lepiej wpajać miłość cnoty i poczciwości, niż wykorzeniać występki i karać winy*[4]), dlatego unikano kar, wyrabiając w uczniach to przekonanie, że sumienie, jak nagradza za dobre, tak znowu karze nieubłaganie winowajcę.

Ponieważ jednak nie obeszło się bez przekroczeń, więc Ustawy nakładały stosowne do winy kary. Za niedbalstwo w nauce,

---

[1]) Ustawy, §. 18.

[2]) Tamże.

[3]) Tamże.

[4]) Piramowicz: Powinności nauczyciela, str. 42.

lekkomyślność, opuszczanie szkoły, lekką obrazę kolegów — upominano w cztery oczy; za powtórnem wykroczeniem stosowano publiczne upomnienie w klasie ucznia; za trzeciem w obecności innych klas. W każdej szkole prowadzono wykazy uczniów leniwych. Gdy nie było poprawy pod tym względem, a uczeń nie dawał jeszcze publicznego zgorszenia, wówczas przyzywano obwinionego i zgromionemu naznaczono „publiczną karę zawstydzenia na korytarzu szkolnym t. j. trzymał w rękach kartę z napisem np. „niedbały w naukach, kłótliwy, nieposłuszny itd. Następnie używano kar cielesnych, a w końcu uwiadamiano rodziców lub opiekunów ucznia i wydalano go ze szkoły „bez żadnego ogłaszania". Wyjazd na święta wbrew zakazowi pociągał za sobą przeniesienia do niższej klasy na cały bieżący rok — za powtórnem wykroczeniem następowało wydalenie.

Za wczesny wyjazd na wakacye lub opóźniony powrót zostawiano w dawnej klasie stosownie do opuszczonego czasu — z tym dodatkiem, że uczeń musiał zdawać egzamin z opuszczonych lekcyi.

Było obowiązkiem przełożonych obudzać u uczniów wstręt do kłótni, zawziętości i gniewu a „wprawiać ich w łatwe przebaczanie wzajemnych uraz z prędkości popełnionych. Uczniowie wybierali sobie sami rozjemców z pomiędzy kolegów, „na których postanowieniu, większością zdań uczynionem przestawać koniecznie musieli"; w przeciwnym wypadku rozstrzygał sprawę nauczyciel moralnej, prostując przestępstwo i gromiąc za niepotrzebne wywoływanie sądu.

Wolno było uczniom odwoływać się do wyższej władzy aż do Rektora szkoły głównej, ale odwołujący się nieprawnie, bez przyczyny ulegał podwójnej lub potrójnej karze. Potwarz rzuconą musiał uczeń odwołać przy świadkach i otrzymywał plagi podług miary ciężkości potwarzy i godności spotwarzonej osoby. „A tego występku, dodają Ustawy — jako niezmiernie niewinność krzywdzącego, najwięcej wstręt wpajać w umysł młodzieży należy, równie jak i kłamstwa, które i do potwarzania i do innych przestępstw, do zbrodni nawet, do upodlenia duszy i utraty sławy prowadzi"[1]).

Bójki z kolegami pociągały zawstydzenie lub plagi; rany ciężkie — kary cielesne i zapłatę za leczenie. Za kradzież w domu

[1]) Ustawy, §. 24.

lub w szkole żądano zwrotu rzeczy, odszkodowania i wymierzano plagi; — za kradzież poza szkołą stopniowano w karach aż do wykluczenia, przyczem był dodatek: „Przełożeni mieć będą na to baczność jak największą, aby, ile możności sekret o takowym występku, kiedy skryty jest, i o ukaraniu był zachowany“ [1]).

Z wielką energią zwalczano pijaństwo, udzielając stopniowo surowych napomnień, ujmując pokarmu, nie szczędząc plag; w razie nałogowego pijaństwa wykluczano ze szkoły ucznia i jego dyrektora.

Za rozpustę prywatną i bez zgorszenia karano prywatnie plagami, za publiczną, połączoną ze zgorszeniem udzielano „surowego zgromienia i publicznych plag; w razie nałogu wykluczano.

Jak niechętnie uciekano się do kar, tak znowu nie szczędzono nagród dla pilnych, pracowitych i dobrze prowadzących się uczniów. Przez cały czas nauki szkolnej spisywano dobre sprawy uczniów, a następnie nagradzano ich na popisach przy licznie zgromadzonych gościach. Dawano rozmaite pochwały ustne i piśmienne; rozdzielano nagrody niekosztowne a pożyteczne jak: „użyteczne książki, drzewa do sadów domowych, odzienie, obuwie dla uboższych; wyznaczano wyjątkowe miejsca w klasach; pozwalano na noszenie u czapki lub u kapelusza błękitnej kokardy; wypisywano nazwiska pilnych uczniów w klasie i na korytarzach.

Taki w ogólnych zarysach był cel i program nauczania w szkołach Komisyi Edukacyi Narodowej, która postawiła sobie wśród potomności niepożyty pomnik zasługi i uznania u najwybredniejszych nawet pedagogów dzisiejszych i niewątpliwie późniejszych czasów, bo naukę łączyła ściśle z wychowaniem, bo na granitowych podstawach budowała cały gmach edukacyi, którego poszczególnym częściom nie brakło spojenia religijnego i moralnego, bo rozsprzęgające się społeczeństwo zatrzymała nad przepaścią, nie pozwoliła mu zejść z bitej drogi i błądzić po manowcach, ale po pierwszem rozbiciu politycznem, wskazała mu jasną i pewną drogę do odrodzenia się wewnętrznego, naprawienia win przeszłości i odzyskania pierwotnego stanowiska.

Obyczajność i religia nie były frazesami, środkiem oszukiwania drugich i własnego sumienia. Religia nie była „malum

[1]) Tamże.

necessarium“, nakazanym obowiązkiem, który się spełnia pod grozą kary, ale była potrzebą serca.

Gdzie niema światła i ciepła religii — tam niema moralności, tam lęgnie się zbrodnia, tam pole działania, zasiewu i obfitych zbiorów dla odwiecznego wroga ludzkości — szatana. Gdzie niema religii i gorącej wiary, jaka ożywiała praojców, tam synowie nie wykrzeszą z wyziębłych przez namiętności serc iskry miłości ojczyzny.

Podgórze, dnia 18. kwietnia 1905 r.

CZĘŚĆ URZĘDOWA.

I.

GRONO NAUCZYCIELSKIE

przy końcu roku szkolnego 1904/5.

1. Pazdrowski Antoni, dyrektor w VI randze, c. k. radca szkolny.
2. Błotnicki Wojciech, profesor w VIII randze, gospodarz kl. VI, uczył języka łać. w kl. VI, VIIb; języka greckiego w kl. VIIb; tygodniowo godzin 15.
3. Bogucki Michał, profesor, miał urlop przez oba półrocza z powodu podróży naukowej do Włoch i Grecyi.
4. Boratyński Ludwik, dr. fil., profesor w VIII randze, zawiadowca zbiorów do nauki historyi i geografii, uczył historyi i geografii w kl. Ia, V, VI, VIIa+b, VIII; tygodniowo godzin 19.
5. Gutwiński Roman, profesor w VIII randze, członek Komisyi fizyograficznej Akademii Umiej. krak., zawiadowca gabinetu historyi naturalnej, uczył historyi natur. w kl. Ia, II, III; tygodniowo godzin 19.
6. Jaglarz Jan, profesor w VIII randze, gospodarz kl. VIII, uczył języka łać. w kl. VIIa, VIII; języka greckiego w klasie VI; tygodniowo godzin 15.
7. Koprowicz Stanisław, profesor, gospodarz klasy VIIa, zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, uczył języka polskiego w klasie VIIa+b, VIII; logiki w klasie VIIa+b; psychologii w klasie VIII; tygodniowo godzin 15.

8. Kreiner Jan, dr. fil. profesor, z powodu choroby miał urlop przez cały rok szkolny.
9. Ks. Ryłko Paweł, dr. św. teol., c. k. profesor, egzortator, uczył religii rz. kat. w kl. Ia, II, III, IVa+b, V, VI, VIIa+b, VIII; tygodniowo godzin 20.
10. Stach Karol, profesor, gospodarz kl. V, uczył jęz. łać. w kl. V, jęz. greck. w kl. VIIa, VIII; tygodniowo godzin 15.
11. Waśniowski Antoni, profesor, gospodarz klasy VIIb, uczył matematyki w kl. IVb, V, VIIa+b, VIII; fizyki w kl. VIII; tygodniowo godzin 18.
12. Wilkosz Jan, profesor w VIII randze, zawiadowca czytelni polskich dzieł dla młodzieży, gospodarz klasy Ib, uczył języka łać. w kl. Ib+c; tygodniowo godzin 16.
13. Ziobrowski Stanisław, profesor w VIII randze, zawiadowca gabinetu fizykalnego, uczył matem. w kl. IVa, VI; fizyki w kl. IVa+b, VIIa+b; tygodniowo godzin 18.
14. Ks. Buzała Kazimierz, z. n., uczył religii rz. kat. w kl. Ib+c+d; tygodniowo godzin 9.
15. Chciuk Stefan, z. n., gospodarz kl. IVb, uczył jęz. łać. w kl. IVb; jęz. greck. w kl. IVa+b, V; tygodn. godzin 19.
16. Fuchs Franciszek, z. n., gospodarz kl. Id, uczył języka łać. w kl. Id; jęz. pols. w kl. Id; geografii w kl. Ib+c+d; tygodniowo godzin 20.
17. Hanke Fryderyk, z. n., gospodarz kl. Ia, uczył języka niemieckiego w kl. Ia, III, IVa+b; tygodniowo godzin 18.
18. Koziołkowski Maryan, z. n., uczył jęz. polsk. w klasie Ia; historyi i geogr. w kl. II, III, IVa+b; tygodn. godzin 18.
19. Lasson Aleksander, z. n., uczył jęz. polsk. w kl. Ib+c; matem. w kl. Ib+c+d; hist. natur. w klasie Ib+c+d; tygodniowo godzin 21.
20. Piasecki Józef, z. n., gospodarz klasy Ic, uczył języka niemieckiego w kl. Ib+c+d; tygodniowo godzin 18.
21. Riess Stanisław, z. n., gospodarz kl. IVa, uczył języka łać. w kl. Ia, IVa; jęz. greck. w kl. III; tygodniowo godzin 19.
22. Smolicki Wojciech, z. n., zawiadowca czytelni niemieckich książek dla młodzieży, uczył języka polskiego w kl. II, języka niemieckiego w kl. V, VIIa+b, VIII; tygodniowo godzin 19.
23. Stiasny Aleksander, z. n., gospodarz klasy II, uczył jęz. łać. w klasie II; języka niem. w klasie II, VI; tygodn. godz. 17.

24. Wiśniowski Józef, z. n., gospodarz kl. III, uczył języka łać. w klasie III, języka polskiego w klasie III, IVa+b, V, VI; tygodniowo godzin 21.

Czechowski Dymitr, profesor c. k. III. gimnazyum w Krakowie, uczył języka ruskiego jako względnie obowiązkowego w 3 oddziałach po 2 godziny; tygodniowo godzin 6.

Markus Margulies, uczył religii mojżeszowej w 4 oddziałach po 1 godz.; tygodniowo godzin 4.

Nauczyciele przedmiotów nadobowiązkowych.

1. Bielawski Jan, dr. wszech nauk lekarskich, nauczyciel gimnastyki w c. k. gimnazyum św. Anny, uczył gimnastyki w 3 oddziałach po 2 godziny tygodniowo; razem tygodniowo 6 godzin. Nauka odbywała się w sali gimnastycznej w budynku gimn. św. Anny.
2. Boratyński Ludwik, j. w. uczył hist. kraju rodz. w I. półr. w klasie VIIa+b, VIII, w II. półroczu w klasie VI, VIIa+b; tygodniowo godzin 3.
3. Hanke Fryderyk, j. w., uczył kaligrafii w 3 oddziałach; tygodniowo godzin 3.
4. Koziołkowski Maryan, j. w., uczył hist. kraju rodz. w kl. III., IVa+b; tygodniowo godzin 3.
5. Niepielski Stanisław, pryw. naucz. śpiewu, uczył śpiewu w 2 oddziałach; tygodniowo godzin 4.
6. Rymar Leon, pryw. naucz. stenografii, uczył stenografii w 2 oddziałach po 2 godz.; tygodniowo godzin 4.
7. Saski Sylweryusz, artysta-malarz, z. n. w c. k. II. szkole realnej w Krakowie, uczył rysunków w 2 oddziałach; tygodniowo godzin 4.
8. Tellier Gustaw, pryw. naucz. języka francuskiego, uczył języka francuskiego w 3 oddziałach; tygodniowo godzin 6.

Zmiany w gronie nauczycielskiem w ciągu roku szkol. 1904 5.

1. Rozp. z dnia 8. lipca 1904, l. 17.436, 21.095, 21.346, 21.092, 17.141 zamianowała c. k. Rada szk. kr. kandydatów stanu nauczycielskiego zastępcami nauczycieli w tutejszym zakładzie:

1) Adolfa Kamińskiego, 2) Franciszka Fuchsa, 3) Aleksandra Lassona, 4) Maryana Koziołkowskiego i 5) Józefa Piaseckiego.

2. Rozp. z dnia 8. lipca 1904 l. 16.448 przeniosła c. k. Rada szk. kr. zastępców nauczycieli w tym samym charakterze do tutejszego zakładu: 1) Michała Sęka z c. k. gimn. św. Anny, 2) Antoniego Herziga z c. k. gimn. II. w Tarnowie, 3) Michała Badylaka z c. k. gimn. I. w Tarnowie, 4) Stanisława Riessa i 5) Wojciecha Smolickiego z c. k. gimn. III. w Krakowie, 6) Błażeja Groblickiego z c. k. gimnazyum I. w Rzeszowie.

3. Rozp. z dnia 8. lipca 1904 l. 16.448 przeniosła Wys. c. k. Rada szk. kr. z tutejszego zakładu w tym samym charakterze: 1) Władysława Podobińskiego do c. k. gimnazyum w Bochni, 2) Antoniego Lekszyckiego do c. k. gimnazyum w Dębicy.

4. Reskr. c. k. Ministerstwa W. i O. z dnia 1. lipca 1904, l. 11.515 otrzymał profesor Michał Bogucki stypendyum w kwocie 2000 Kor. na podróż naukową do Włoch i Grecyi, zaś reskr. z dnia 7. września 1904 l. 31.139 otrzymał urlop na I. półrocze 1904/5 w celu przygotowania się do tej podróży.

5. Rozp. z dnia 5. września 1904 l. 33.722 33725 przeniosła c. k. Rada szk. kr. z tutejszego zakładu w tym samym charakterze zastępców nauczycieli: 1) Adolfa Kamińskiego i 2) Błażeja Groblickiego do c. k. gimn. III. w Krakowie, 3) Antoniego Herziga do c. k. gimnazyum św. Jacka w Krakowie, 4) Michała Badylaka do c. k. gimnaz. św. Anny w Krakowie.

6. Rozp z dnia 13. września 1904 l. 25 955 zamianowała c. k. Rada szk. kr. kandydata stanu nauczycielskiego, Tadeusza Rybakiewicza, zastępcą nauczyciela w tutejszym zakładzie..

7. Rozp. z dnia 24. września 1904 l. 36.394 zamianowała c. k Rada szk. kr. Ks. Kazimierza Buzałę pomocnikiem katechety przy tutejszym zakładzie.

8. Rozp. z dnia 3. listopada 1904 l. 42.884 zamianowała c. k. Rada szk. kr. kandydata stanu nauczycielskiego, Stefana Chciuka, zastępcą nauczyciela w tutejszym zakładzie.

9. Reskr. z dnia 23. sierpnia 1904 l. 27.394 nadał JE. Pan Minister W. i O. tutejszemu zastępcy naucz., Bronisławowi Stankiewiczowi, posadę rzeczywistego nauczyciela w c. k. gimn. w Bochni.

10. Rozp. z dnia 25. stycznia 1905 l. 49.472 przeniosła c. k. Rada szk. kr. tutejszego z. n., Tadeusza Rybakiewicza, w tym samym charakterze do gimn. św. Anny w Krakowie.
11. Rozp. z dnia 21. lutego 1905 l. 5.589 przeniosła c. k. Rada szk kr. tutejszego z. n., Michała Sęka, w tym samym charakterze do gimn. św. Anny w Krakowie.
12. Reskr. z dnia 4. października 1904 l. 33.609 udzielił JE. Pan Minister W. i O. choremu profesorowi, Stanisławowi Ziobrowskiemu, urlopu do końca pierwszego półrocza r. szk. 1904/5.
13. Reskr. z dnia 26. lipca 1904 l. 25.865 udzielił JE. Pan Minister W. i O. choremu prof., Dr. Janowi Kreinerowi, urlopu na pierwsze półrocze r. szk. 1904/5, zaś reskr. z dnia 9. lutego 1905 l. 3.962 przedłużył mu urlop do końca drugiego półrocza r. szk. 1904/5.
14. Reskr. z dnia 28. listopada 1904 l. 39.633 udzielił JE. Pan Minister W. i O. choremu z. n., Stanisławowi Riessowi, urlopu od 1. listopada 1904 do końca stycznia 1905.
15. Reskr. z dnia 28. czerwca 1904 l. 12.531 posunął JE. Pan Minister W. i O. profesorów Dr. Ludwika Boratyńskiego i Jana Wilkosza do VIII klasy rangi. (Rada szk. kr. z dnia 19. sierpnia 1904 l. 23.589).
16. Rozp. z dnia 4 września 1904 l. 33.768 przyznała c. k. Rada szk. kraj. dodatki pięcioletnie: prof. Janowi Wilkoszowi drugi dodatek; profesorom: Karolowi Stachowi, Stanisławowi Koprowiczowi i Antoniemu Waśniowskiemu pierwszy dodatek.
17. Rozp. z dnia 25. września 1904 l. 36.963 przyznała c. k. Rada szk. kr. prof. Janowi Jaglarzowi czwarty dodatek pięcioletni.
18. Rozp. z dnia 7. grudnia 1904 l. 47.531 przyznała c. k. Rada szk. kraj. prof. Dr. Ludwikowi Boratyńskiemu drugi dodatek pięcioletni.
19. Rozp. z dnia 25. kwietnia 1905 l. 15.067 zatwierdziła c. k. Rada szk. kraj. Ks. Dr. Pawła Rylkę w zawodzie nauczycielskim i przyznała mu tytuł c. k. profesora.

II.

Plan nauki w roku szkolnym 1904/5.

A. Przedmioty obowiązkowe.

KLASA Ia+b+c+d.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Zasady wiary i obyczajów.

Język łaciński, 8 godzin tygodniowo. Na podstawie ćwiczeń Steinera i Scheindlera: Odmiana prawidłowa imion i czasowników; ważniejsze przyimki i spójniki; ćwiczenia w tłomaczeniu z języka łacińskiego na polski i odwrotnie. Przygodna nauka o ważniejszych zasadach składni i stylistyki. Uczenie się na pamięć krótkich zdań i dłuższych ustępów (bajki, powiastki). Od listopada co tydzień zadanie szkolne, w II. półroczu także domowe.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Elementarna nauka o zdaniu pojedynczem i złożonem; elementarna nauka odmiany imienia i słowa; główne zasady pisowni (przy dyktatach) przygodna nauka składni i interpunkcyi. Wyraziste czytanie ustępów tak prozaicznych jak i poetycznych; rozbiór, streszczanie ustępów i opowiadanie; na pamięć polecone ustępy. W I. półroczu dyktaty co tydzień; w II. dyktaty i wypracowania stylistyczne naprzemian, zrazu szkolne, przy końcu roku także domowe.

Język niemiecki, 6 godzin tygodniowo. Czytanie, uczenie się na pamięć słów, zwrotów i niektórych całych ustępów z wypisów Petelenza i Germana na kl. I; rozmowa w języku niemieckim w formie pytań i odpowiedzi o rzeczach, w czytanym ustępie zawartych; retrowersya. Gramatyka według czytanej książki: Regularna odmiana imienia i słowa; główne

zasady składni w zdaniu głównem i pobocznem. Co tydzień zadanie szkolne. Tematy: dyktaty, pisanie z pamięci ustępów memorowanych, retrowersye.

Geografia, 3 godziny tygodniowo. Poglądowe zaznajomienie z zasadniczemi pojęciami geograficznemi. Dzienne ruchy słońca w różnych porach roku, oryentowanie się w okolicy. Główne pojęcia o kształtach lądów i wód. Podział ludności pod względem pochodzenia i religii. Najważniejsze systemy górskie i rzeki, oraz państwa i posiadłości we wszystkich częściach świata. Ćwiczenia w czytaniu i rysowaniu map.

Matematyka, 3 godziny tygodniowo. (W I. półroczu arytmetyka, w II. półroczu arytmetyka i geometrya naprzemian). System dziesiętny. Liczby rzymskie. Cztery główne działania liczbami mianowanemi i niemianowanemi, całemi i dziesiętnemi. Metryczny układ miar i wag. Działania liczbami wielorakiemi. Podzielność liczb i ich rozkład na czynniki proste. Wspólny podzielnik, wielokrotność. Elementarna nauka o ułamkach zwyczajnych. Z geometryi: pojęcia zasadnicze, linia prosta, koło, kąty. Trójkąt (do przystawania). Ćwiczenia domowe. Zadań szkolnych 3 w półroczu.

Historya naturalna, 2 godziny tygodniowo. Przez pierwsze 6 miesięcy kręgowce. Od marca świat roślinny.

KLASA II.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Dzieje Starego Zakonu.

Język łaciński, 8 godzin tygodniowo. Uzupełnienie nauki z klasy I. o formach prawidłowych i nieodmiennych częściach mowy. Najważniejsze formy nieprawidłowe. Acc. i nom. c. infinitivo, gerundium i gerundivum, abl. abs., coniug. periphrastica. Składnia najpospolitszych zdań pobocznych. Ćwiczenia ustne i memorowanie jak w kl. I. Co miesiąc 3 zadania szkolne, 1 domowe.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Z gramatyki: Powtórzenie o zdaniu, materyału przerabianego w kl. I. Zdanie złożone, rodzaje zdań pobocznych. Uzupełnienie interpunkcyi i ortografii. Czytanie wypisów, deklamacya. Wypracowania stylistyczne 3 na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne.

Język niemiecki, 5 godzin tygodniowo. Rozmówki w formie pytań i odpowiedzi na podstawie czytanych ustępów; retrowersya; uczenie się na pamięć wyrazów, zwrotów i całych ustępów. Powtórzenie odmiany regularnej i głównych zasad składni. Co tydzień zadanie, z tych jedno domowe na miesiąc.

Historya i geografia, 4 godziny tygodniowo. Dzieje starożytne, zwłaszcza Grecyi i Rzymu sposobem biograficznym. Geografia fizyczna i polityczna Azyi i Afryki. Poziomy i pionowy układ Europy. Szczegółowa geografia Europy południowej i W. Brytanii. Ćwiczenia w rysowaniu szkiców kartograficznych.

Matematyka, 3 godziny tygodniowo. Powtórzenie i uzupełnienie o najw. wspól. podzielniku i najmn. wspól. wielokrotności. Systematyczna nauka o ułamkach zwyczajnych. Zamiana ułamków zwyczajnych na dziesiętne i odwrotnie. Stosunki, proporcye. Reguła trzech pojedyncza z zastosowaniem do proporcyi. Wnioskowanie. Rachunek procentu pojedynczego. Z geometryi: osie symetryi dłużni i kątów, przystawanie trójkątów i zastosowanie tegoż. Najważniejsze właściwości koła, czworoboków i wieloboków. Ćwiczenia i zadania jak w klasie I.

Historya naturalna, 2 godziny tygodniowo. Przez pierwsze 6 miesięcy zoologia: członkonogi, robaki, mięczaki, szkarłupnie, jamochłony i pierwotniaki. Od marca świat roślinny.

KLASA III.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Dzieje Nowego Zakonu.

Język łaciński, 6 godzin tygodniowo. Z gramatyki (3 godziny tygodniowo): Systematyczna nauka o składni zgody, rządu i przyimków. — Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne. — Lektura (3 godziny tygodniowo) z Korneliusza Neposa żywotów wybranych. Co 14 dni zadanie szkolne, co 3 tygodnie domowe.

Język grecki, 5 godzin tygodniowo. Odmiana prawidłowa imion i czasowników aż do słów na μι z odpowiedniemi ćwiczeniami ustnemi i piśmiennemi. Od połowy I. półrocza i w II. półr. co 14 dni jedno zadanie, domowe i szkolne naprzemian.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Gramatyka (1 godzina). Składnia rządu. Systematyczna nauka deklinacyi. Powtórzenie części mowy i zasad ortografii i interpunkcyi. Czytanie wzorów według wypisów, połączone z objaśnianiem i zdawaniem sprawy, deklamacya. Zadania 2 na miesiąc, naprzemian domowe i szkolne.

Język niemiecki, 4 godziny tygodniowo. Gramatyka: Systematyczna nauka o formach i składni rządu. Czytanie ustępów z wypisów Petelenza i Germana na kl. III. z objaśnianiem formy i treści. Swobodniejsza reprodukcya ustępów objaśnionych. Uwzględnianie synonimów. Zadania 2 na miesiąc, domowe i szkolne naprzemian. Tematy: streszczenia, retrowersye, reprodukcye.

Historya i geografia, 3 godziny tygodniowo. (Naprzemian 1 godzina historyi, 1 godzina geografii). Z historyi: Wieki średnie sposobem biograficznym z szczególniejszem uwzględnieniem historyi austryackiej. Z geografii: Szczegółowa geografia Europy środkowej, północnej i wschodniej (z wyłączeniem monarchii austryacko-węgierskiej), Ameryki i Australii. Ćwiczenia w rysowaniu szkiców map.

Matematyka, 3 godziny tygodniowo. (Naprzemian 1 godzina arytmetyki, 1 geometryi). Z arytmetyki: Cztery główne działania liczbami ogólnemi, całkowitemi i ułamkowemi. Podnoszenie do 2-giej potęgi i obliczanie drugiego pierwiastka. W zastosowaniu do obliczeń geometrycznych liczby niezupełne, skrócone mnożenie i dzielenie. Z geometryi: Porównanie, przemiana i podział figur. Pomiar powierzchni. Twierdzenie Pitagorasa. Najważniejsze zasady z podobieństwa figur płaskich. Ćwiczenia i zadania jak w kl. I.

Nauki przyrodnicze, 2 godziny tygodniowo. W I. półroczu fizyka: Pojęcia wstępne, ciepło i najważniejsze rzeczy z chemii nieorganicznej. W II. półr. mineralogia: Opisywanie i porównanie najważniejszych gatunków minerałów i skał ze szczególnem uwzględnieniem krajowych.

KLASA IVa+b.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Nauka o obrzędach Kościoła katolickiego.

Język łaciński, 6 godzin tygodniowo. Z gramatyki (3 godz. tygodniowo); Systematyczna nauka o czasach i trybach, infinitivus, oratio obliqua, participium, gerundium, supinum, spójniki — na podstawie stosownych ćwiczeń według książki Próchnickiego dla kl. IV. Prozodya i metryka z czytaniem Ovidyusza. Z lektury: w kl. IVa+b *a*) Caes. de bello Gall. I, 1—29, IV, VI; *b*) Ovidii Metam: w kl. IVa: cztery wieki, Phaëton et Heliades, Dedalus et Icarus; w kl. IVb; cztery wieki, Dedalus et Icarus. Co 14 dni zadanie szkolne, co 3 tygodnie zadanie domowe.

Język grecki, 4 godziny tygodniowo. Odmiana czasowników na „μι“ i czasowników nieprawidłowych na „ω“. Składnia. Tłomaczenie z języka greckiego na polski i odwrotnie. Co miesiąc dwa zadania, naprzemian domowe i szkolne.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Systematyczna nauka konjugacyi i składni w obrębie czasownika; systematyczna nauka o zdaniu złożonem i okresach. Nauka o wierszowaniu. Powtórzenie całej gramatyki w ogólnym zarysie. Czytanie wypisów jak w kl. III. Deklamacya. Dwa zadania na miesiąc, domowe i szkolne.

Język niemiecki, 4 godziny tygodniowo. Swobodna reprodukcya czytanych ustępów prozaicznych i poetycznych. Synonimika. Memorowanie. Z gramatyki: Systematyczna nauka o zdaniu złożonem i uzupełnienie składni rządu. Co miesiąc dwa zadania, domowe i szkolne naprzemian. Tematy: Reprodukcye, retrowersye, opowiadania, opisy i listy.

Historya i geografia, 4 godziny tygodniowo. Historya (2 godziny tygodniowo): dzieje nowożytne ze szczególnem uwzględnieniem dziejów monarchii austryacko-węgierskiej. Szczegółowa geografia monarchii austryacko-węgierskiej pod względem fizycznym i politycznym. Ćwiczenia w rysowaniu map.

Matematyka, 3 godziny tygodniowo. Z arytmetyki: równania pierwszego stopnia o jednej i więcej niewiadomych. Równania drugiego i trzeciego stopnia dwuwyrazowe, mające zastosowanie przy rozwiązywaniu zagadnień geometrycznych. Podnoszenie do trzeciej potęgi i obliczanie trzeciego pierwiastka. Reguła trzech złożona, reguła podziału. Z geometryi: stereometrya. Ćwiczenia i zadania jak w kl. I.

Fizyka, 3 godziny tygodniowo. Magnetyzm, elektryczność, mechanika ciał stałych, płynnych i lotnych, akustyka, optyka; najważniejsze wiadomości z geografii matematycznej i kosmografii.

KLASA V.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Dogmatyka ogólna.

Język łaciński, 6 godzin tygodniowo. Lektura (5 godzin tygodniowo): *a*) Livius ks. XXI; *b*) Ovidii Metam. 1, 2, 3, 4, 5, 13 i 18, Fasti 4, 6 i 10. Z trenów ust. 3. Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne (1 godzina tygodniowo), na tle lektury, połączone z powtarzaniem i uzupełnianiem składni zgody i rządu, tudzież nauki o właściwościach języka w używaniu poszczególnych części mowy. Co miesiąc zadanie szkolne.

Język grecki, 5 godzin tygodniowo. Lektura (4 godziny tygodniowo): *a*) Xenofonta Anab. ustępy: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8; Cyrodedya I. ust. 1 i 2; *b*) Homera Iliady ks. I, III. Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne (1 godzina) na podstawie lektury Xenofonta. Zadań szkolnych 4 w półroczu.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Czytanie i rozbiór celniejszych utworów z rozmaitych rodzajów poezyi i prozy na podstawie wypisów. Wiadomości historyczno-literackie o czytanych pisarzach. W całości czytano Pana Tadeusza. Lektura prywatna: Mohort, Stare wrota, Latarnik, Bartek zwycięzca, Hania, Stary sługa, Szkice historyczne Szajnochy, Placówka Prusa, Juliusz Cezar Szekspira, Zemsta Fredry, Więzień Czyllonu Byrona, Urodzony Jan Dęboróg i Szkolne czasy Jana Dęboroga Syrokomli. Zadań 7 w półroczu, naprzemian domowe i szkolne.

Język niemiecki, 4 godziny tygodniowo. Samodzielna reprodukcya na podstawie lektury wypisów, połączonej z objaśnieniami językowemi i rzeczowemi. Uczenie się na pamięć celniejszych ustępów. Prócz tego czytano: Goethego: Reineke Fuchs; Księga 1—6 (według wydania Graesera: Schulaus. Klass. Werke). Przygodne uzupełnianie wiadomości gramatycznych. W półroczu 7 zadań, 3 szkolne i 4 domowe. Tematy: Streszczenia ustępów czytanych, opowiadania, opisy.

Historya i geografia, 3 godziny tygodniowo. Dzieje starożytne, osobliwie Greków i Rzymian do podboju Italii, przy ciągłem uwzględnianiu geografii.

Matematyka, 4 godziny tygodniowo. Arytmetyka (2 godziny): Cztery zasadnicze działania. Podzielność liczb. Największy podzielnik i najmniejsza wielokrotność. Układy liczbowe. Ułamki zwyczajne i dziesiętne. Stosunki i proporcye. Równania pierwszego stopnia o jednej i więcej niewiadomych. Z geometryi: (2 godziny) planimetrya. Ćwiczenia i zadania jak w klasie I.

Historya naturalna, 2 godziny tygodniowo. W I. półroczu mineralogia i geologia, w II. półroczu botanika.

KLASA VI.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Dogmatyka szczegółowa.

Język łaciński, 6 godzin tygodniowo. Lektura (5 godzin w tygodniu): *a*) Sallust. Bellum Catil, *b*) Cic. in Catil. I., *c*) Verg. Ecl. I., Georg. II. (458—540), Aen I., II. (201—301). Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne. Zadania jak w kl. V.

Język grecki, 5 godzin tygodniowo. Lektura: *a*) Homer, Iliady ks. III, VII, XI, XVI, XXII; *b*) Herodota ks. VIII.; *c*) Ksenofont, Pamiętniki I. Gramatyka i zadania jak w kl. V.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Lektura: Celniejsze dzieła literatury polskiej od połowy XVI. do końca w. XVIII. w wyjątkach podług wypisów Tarnowskiego i Wójcika. W całości czytano w szkole Kochanowskiego: „Odprawę posłów greckich i Treny“. Lektura prywatna: Heidensteina: „O wojnie moskiewskiej“; Paska: „Pamiętniki“; Sienkiewicza: „Trylogię“; Rzewuskiego: „Listopad“. Sienkiewicza: „Krzyżacy“, Krasickiego: „Myszeis“, „Monachomachia“, „Antimonachomachia“, Zabłockiego: „Fircyk w zalotach“, „Sarmatyzm“. Nadobowiązkowa lektura: Tarnowskiego: „Pisarze polityczni, Jan Kochanowski“; Krasickiego: Satyry, bajki, a nadto powieści Kraszewskiego i Korzeniowskiego. Historya literatury od XVI. w. do końca XVIII. w. Deklamacya: Odprawa posłów greckich (wyjątki), Treny (wyjątki). Zadania jak w kl. V.

Język niemiecki, 4 godziny tygodniowo. Stylistyka i poetyka na tle lektury wypisów. W całości czytano: „Das Nibelungen Lied“; Goethego: „Hermann und Dorothea“. Zadania jak w klasie V.

Historya i geografia, 4 godziny tygodniowo. Historya rzymska od podboju Italii i dzieje średniowieczne w połączeniu z geografią.

Matematyka, 3 godziny tygodniowo. (Naprzemian arytmetyka i geometrya). Arytmetyka: Potęgi, pierwiastki, logarytmy i równania drugiego stopnia o jednej niewiadomej. Geometrya: Stereometrya, goniometrya i trygonometrya do rozwiązania trójkątów prostokątnych włącznie. Zadania i ćwiczenia domowe jak w kl. V.

Historya naturalna, 2 godziny tygodniowo. Zoologia w połączeniu z zasadami anatomii i fizyologii ludzkiej.

KLASA VIIa+b.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Etyka chrześcijańsko-katolicka.

Język łaciński, 5 godzin tygodniowo. Lektura (4 godz.): *a*) Cicero: Pro Milone i wybór z Tuscul. disp.; *b*) Verg. Aen. VI, IX. 176–502, X. 439—509, XII. 697—952. Ćwiczenia gramatyczno stylistyczne i zadania jak w kl. V.

Język grecki, 4 godziny tygodniowo. Lektura: *a*) Demostenes: Pierwsza mowa Olintyjska, trzecia mowa przeciw Filipowi; *b*) Homer, Odyssea: ks. I. (1—89), V., VI., VII. XII. i XXII. Gramatykę powtarzano i uzupełniano przygodnie. Zadania jak w kl. V.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Lektura: Celniejsze dzieła liter. polskiej w wyjątkach od końca XVIII. w. do Słowackiego włącznie według wypisów Tarnowskiego-Wójcika i Tarnowskiego-Próchnickiego. W całości czytano: Niemcewicza: „Powrót posła«; Felińskiego: „Barbarę Radziwiłłównę“; pisma A. Mickiewicza; Malczewskiego: „Maryę“; Słowackiego: „Kordyana, Lillę Wenedę“. Lektura domowa: Słowacki: Balladyna, Książe niezłomny, Anhelli; Korzeniowski: Spekulant, Kollokacya. Lektura nadobowiązkowa: Kallenbacha: Adam Mickiewicz; Małeckiego: Juliusz Słowacki; powieści poetyczne Byrona, dramaty Szekspira; nadto pisali uczniowie rozprawy literackie. Deklamacya: Ustępy z Maryi, Konrada Wallenroda. Zadań 5 w półroczu.

Język niemiecki, 4 godziny tygodniowo. Pogląd na dzieje piśmiennictwa niemieckiego aż do Klopstocka. Dokładniejsza, na lekturze wypisów oparta, znajomość epoki klasycznej do r. 1794, ze szczególnem uwzględnieniem Lessinga i Herdera. W całości czytano w szkole: Goethego: „Götz v. Berlichingen“. Wielanda „Oberon“ (w wyjątkach). Nibelungenlied

(w wyjątkach). Obowiązkowa lektura domowa: Schillera „Wallensteins Lager", „Die Piccolomini" i „Wallensteins Tod". Prywatnie czytano dramaty Lessinga, Goethego, Schillera i inne. Zadań 5 na półrocze, 3 domowe, 2 szkolne. Tematy: charakterystyki, rozprawki, sprawozdania z lektury szkolnej lub domowej.

Historya i geografia, 3 godziny tygodniowo. Historya nowożytna.

Matematyka, 3 godziny tygodniowo. Z arytmetyki: Równania kwadratowe i wykładnicze o jednej i kilku niewiadomych: równania nieoznaczone, szeregi, rachunek procentu składanego; kombinacye, dwumian Newtona. Z geometryi: Trygonometrya wraz z zastosowaniem; geometrya analityczna w płaszczyźnie. Ćwiczenia i zadania jak w kl. V.

Fizyka, 3 godziny tygodniowo. Mechanika ciał stałych, płynnych i lotnych, ciepło i chemia.

Logika, 2 godziny tygodniowo. Logika elementarna.

KLASA VIII.

Religia, 2 godziny tygodniowo. Historya Kościoła katolickiego.

Język łaciński, 5 godzin tygodniowo. Lektura (4 godz.): *a*) Horatii Carm. I. 1, 3, 4, 6, 10, 14, 22, 24, 31, 34, 37. II. 1, 3, 7, 13, 18. III. 1, 3, 5, 23, 30. IV. 2, 3, 5, 7. — Epod. 2. — Sat. I. 1, 9; II. 6. Epist. I. 1; II. 1 — *b*) Taciti Annal. I, 1—49; IV. 1—9, 37—42, 57—59. Ćwiczenia gramatyczno-stylistyczne i zadania jak w kl. V.

Język grecki, 5 godzin tygodniowo. Lektura: *a*) Sofoklesa Edyp król; *b*) Plato: Apologia Sokratesa; *c*) Hom. Odyss. ks. XIV. Zadania jak w kl. V.

Język polski, 3 godziny tygodniowo. Według wypisów Tarnowskiego i Wójcika czytano dzieła literatury okresu VII i VIII aż do najnowszych czasów. W całości przeczytano z Zygmunta Krasińskiego: Nieboską komedyę, Irydyona i Przedświt. Prywatna lektura: czytano i omawiano celniejsze utwory poetyczne i prozaiczne najnowszej doby, a nadto rozprawy estetyczno-literackie: Tretiaka, Tarnowskiego, A. Potockiego, Chmielowskiego, Matuszewskiego i inne. Zadania: w pierwszem półroczu 5, przeważnie domowe, a w drugiem 2 szkolne i 1 domowe.

Język niemiecki, 4 godziny tygodniowo. Historya literatury od r. 1794 do czasów najnowszych. W całości czytano w szkole: Schillera „Wilhelm Tell“, zaś Goethego „Fausta“ w wyjątkach. Obowiązkowa lektura domowa: Goethego: Iphigenie auf Tauris. Grillparzera: Sappho. W I. półroczu 5 zadań (2 szkolne, 3 domowe), w II. półroczu 3 zadania (1 domowe, 2 szkolne). Tematy jak w kl. VII.

Historya i geografia, 3 godziny tygodniowo. W I. półroczu dzieje monarchii austryacko-węgierskiej. W II. półroczu geografia i statystyka monarchii austryacko-węgierskiej. Powtórzenie historyi greckiej i rzymskiej.

Matematyka, 2 godzin tygodniowo. Powtórzenie materyału naukowego trzech klas poprzednich, połączone z rozwiązywaniem zagadnień arytmetycznych i geometrycznych. Zadania jak w klasie V.

Fizyka, 3 godziny tygodniowo. Magnetyzm, elektryczność, ruch falowy, akustyka, optyka i zasady astronomii.

Propedeutyka filozofii, 2 godziny tygodniowo. Psychologia empiryczna.

B) Przedmioty nadobowiązkowe.

Historya kraju rodzinnego, wykładana w klasie III, IV, VI, (w drugiem półroczu), VII i VIII (w pierwszem półr.) po 1 godz. tygodniowo. Dzieje Polski, Rusi i Litwy; w kl. III od czasów najdawniejszych do końca XV. w.; w kl. IV. dalszy ciąg do czasów najnowszych; w kl. VI. od czasów najdawniejszych do Kazimierza Wielkiego; w kl. VII. dalszy ciąg do Jana Kazimierza; w kl. VIII. dalszy ciąg do czasów najnowszych.

Język francuski, w trzech oddziałach po 2 godziny tygodniowo.

Oddział I. Nauka czytania i tłómaczenia według „Ćwiczeń francuskich“ Jana Amborskiego, 1-ej części do stronnicy 30-tej. — Ważniejsze zasady gramatyczne. — Rozmówki na tle przerobionego materyału. — Ćwiczenia ortograficzne na tablicy i w zeszytach.

Oddział II. Dalszy ciąg nauki na zasadzie tego samego planu co w I-ym oddziale, według tej samej książki od stronnicy 30-tej do końca. — Nadto powtórzenie materyału prze-

robionego w I-ym oddziale; krótkie dyktaty; łatwiejsze opowiadania i deklamacye. Zadania domowe.

Oddział III. Dalszy ciąg nauki według „Ćwiczeń francuskich“ Jana Amborskiego, drugiej części – Ćwiczenie w płynnem i poprawnem czytaniu. — Nauka gramatyki z uwzględnieniem przeważnie konjugacyi nieregularnych czasowników. Dyktaty; tłómaczenia; opowiadania dowolne opracowane w domu, oraz konwersacya i zadania domowe.

Śpiew, w 2 oddziałach, po 2 godziny tygodniowo. Oddział I. Próba głosu, system liniowy, alfabet muzyczny, klucze i ich znaczenie w muzyce. Ćwiczenia głosu na podstawie sekund, tercyi i t d., aż do oktawy. Gamy krzyżykowe i bemolowe, ich skład wewn. i porównanie z gamą dyatoniczną c-dur. Gamy molowe, krzyżykowe i bemolowe, porównanie ich z durowemi. Gama chromatyczna i jej znaczenie w śpiewie. Ćwiczenia głosowe w tonacyach majorowych i minorowych, oraz podwójnych pasaży. Stopniowe śpiewanie jedno- dwu- i trzygłoskowych pieśni kościelnych i świeckich. Oddział II. Ćwiczenia głosu na podstawie gamy dyatonicznej i pasaży złożonych. Nauka o odpowiednich tonacyach i pierwszem ich pokrewieństwie. Harmonia, akordy trzy- i czterogłosowe. Ćwiczenia głosu skombinowane. Akordy cztero-dźwiękowe, należące do konsonansów naturalnych. Cieniowanie i moderowanie w śpiewie. Praktyczne ćwiczenia w wykonywaniu trzy- i czterogłosowych mszy i pieśni kościelnych, oraz pieśni świeckich polskich i obcych kompozytorów.

Rysunki w 2 oddziałach po 2 godziny tygodniowo. W I. półroczu. Oddział I: Linie krzywe, przeważnie ślimacznice w różnych kombinacyach, oplatane stylizowanymi liśćmi. Oddział II: rysowanie i malowanie ornamentów z gipsów, płaskorzeźb głów i pełnych głów z modeli gipsowych. W II. półroczu. Oddział I: rysowanie i malowanie brył geometrycznych, różnych sprzętów domowych, wykonanych z drzewa. Oddział II: rysowanie i malowanie różnych przedmiotów z martwej natury: owoców, motyli, muszli, naczyń greckich i barwnych szklanych.

Kaligrafia, w 3 oddziałach po 1 godzinie tygodniowo. Pismo zwyczajne łacińskie podług metody Nowickiego i niemieckie podług metody Greinera.

Gimnastyka, w 3 oddziałach, po 2 godziny tygodniowo. Ćwiczenia rzędowe w miejscu i pochodzie, ćwiczenia wolne i z przyborami, ćwiczenia na przyrządach, ćwiczenia wspólne bez przyborów i z przyborami, bieg, gry i zabawy.

Stenografia, w 2 oddziałach po 2 godz. tygodniowo. W nauce trzymano się podręcznika Józefa Polińskiego. Kurs niższy objął naukę alfabetu, grup spółgłoskowych, zrostki proste złożone i obce. Oprócz tego podano sposoby opuszczania samogłosek, spółgłosek i całych sylab, a wreszcie wszystkie stałe znaczniki.

Kurs wyższy przerobił znaczniki praktycznie, objął sposoby opuszczania zakończeń deklinacyjnych i czasownikowych, oraz sposób użycia liczebników i zastosowania znaków pisarskich w stenografii. Wreszcie sposób skracania wyrazów formą i skracanie logiczne czyli zupełne opuszczanie wyrazów.

Nauki języka ruskiego, jako przedmiotu względnie obowiązkowego udzielano w 3 oddziałach po 2 godz. tyg. Na naukę tego przedmiotu uczęszczali uczniowie klas IV—VII.

III.

Tematy wypracowań piśmiennych.

A) W języku polskim.

KLASA V.

1. Wrażenia odniesione w Katedrze wawelskiej (sprawozdanie ze wspólnej na Wawel wycieczki) (dom.).
2. Świat nadprzyrodzony w „Iliadzie“ Homera a w „Jerozolimie wyzwolonej“ Tassa, (szk.).
3. Jak należy czytać dzieła literackie, ażeby z czytania odnieść korzyść prawdziwą i trwałą? (dom.).
4. Epos a powieść (różnice i podobieństwo), (szk.).
5. Znaczenie igrzysk w starożytnej Grecyi, (dom.).
6. Początek i zawiązanie trzech głównych spraw epickich w pierwszej księdze „Pana Tadeusza“, (szk.).
7. „Na obczyźnie i człowiek i drzewo choruje“ (na podstawie nowel: Sienkiewicza „Latarnik“ oraz Szymańskiego „Srul z Lubartowa“), (dom.).
8. Dwaj bracia Soplicowie (charakterystyka porównawcza), szk.
9. Litwa w czasie wojen napoleońskich, (dom.).
10. Jakie uczucia i wspomnienia historyczne wywołuje grą swoją na cymbałach Jankiel? (szk.).
11. Walka bohatera z otoczeniem i jej zakończenie w „Placówce“ Bol. Prusa (na podstawie obowiązkowej lektury domowej, (dom.).
12. Owidego mit o Niobie a „Ojciec zadżumionych“ Słowackiego, (szk.).

13. „Pomimo gorzkich prób
Zawsze, ach! dobrym bądź!
Z miłością drugich sądź
I patrz z nadzieją w grób!" (A. Asnyk, „Echo kołyski); Rozwinąć i uzasadnić, (dom.).
14. Charakterystyka Cześnika, Papkina lub Rejenta z „Zemsty" Al. Fredry, (szk.).

KLASA VI.

Udowodnić na przykładach z historyi starożytnej, że udziałem wielkich ludzi była najczęściej niewdzięczność współczesnych, (dom.).
2. Przyczyny rozwoju literatury polskiej w drugiej połowie XVI. w., (szk.).
3. „Nie pomogą próżne żale,
Ból swój niebu trzeba zlecić,
A samemu wciąż wytrwale
Trzeba naprzód iść i... świecić!" (A. Asnyk), (dom.).
4. Ideał dworzanina na zasadzie dzieła Górnickiego, (szk.).
5. Dowieść słuszności słów Kochanowskiego:
„I wdarłem się na skałę pięknej Kalliopy,
Gdzie dotychczas nie było śladu polskiej stopy", (dom.).
6. Stefan Batory na tle „Pamiętników" Heidensteina, (szk.).
7. Jak chcieli zreformować Rzpltę polską nasi pisarze polityczni XVI. w.? (dom.).
8. Aluzye do stosunków politycznych polskich w „Odprawie posłów" Kochanowskiego, (szk.).
9. Charakterystyka dowolnej postaci z trylogii Sienkiewicza, dom.
10. Uzasadnić słowa Mickiewicza: „Skarga spełnił ideał kaznodziei i patryoty", (szk.).
11. Bracia Strawińscy (Sarmatyzm a francuzczyzna), charakterystyka porównawcza na podstawie „Listopada" Rzewuskiego, (dom.).
12. Bitwa pod Grunwaldem u Długosza a u Sienkiewicza, (Historya" a „Krzyżacy"), (szk.).
13. Rozwój satyry i sielanki w Polsce do czasów Stanisławowskich, (dom.).
14. Wpływ literatury francuskiej na polską w okresie Stanisławowskim, (szk.).

KLASA VIIa.

1. Człowiek własną pracą i wysileniem może dojść do wszystkiego (Mickiewicz), (dom.).
2. Wykazać różnicę między klasycyzmem a romantyzmem na podst. rozpr. Brodzińskiego p. n.: „O klasyczności i romantyczności“, (szk.).
3. Skutki wojny 30-letniej, (dom.).
4. Charakterystyka drobnej szlachty w powieści Korzeniowskiego p. n.: „Kollokacya“, (dom.).
5. „Farys“ i „Oda do młodości“ pod względem zasadniczej idei (zestawienie), (szk.).
6. Koleje życia Konrada Wallenroda, (szk.).
7. Wina i pokuta Jacka Soplicy, (dom.).
8. Obraz bitwy z Tatarami w „Maryi“ Malczewskiego, (szk.).
9. Morze nie dzieli, lecz zbliża narody, (dom.).
10. W jaki sposób usiłuje Lilla Weneda uwolnić ojca z niewoli Lechitów? (szk.).

KLASA VIIb.

1. Człowiek własną pracą i wysileniem może dojść do wszystkiego (Mickiewicza); (dom.).
2. Rola Bony w „Barbarze Radziwiłłównej“ Felińskiego, szk.
3. Walka o morze Bałtyckie, (dom.).
4. Tendencye w „Kollokacyi“ Korzeniowskiego, (dom.).
5. Obrzęd „Dziadów“ i wierzenia ludu litewskiego, wiążące się z tą uroczystością, (szk.).
6. W jaki sposób usiłuje Konrad Wallenrod podkopać potęgę zakonu krzyżackiego? (szk.).
7. Wdzięk przyrody ojczystej (na podst. „Pana Tadeusza“),(dom.).
8. Fatalizm zbrodni w „Balladynie“ Słowackiego, (szk.).
9. Morze nie dzieli, lecz zbliża narody, (dom.).
10. Tragiczna śmierć Lilli Wenedy i boleści Derwida przy zwłokach córki, (szk.).

KLASA VIII.

1. Stopniowanie uczuć w „Ojcu zadżumionych“ Słowackiego, szk.
2. Wyjaśnić i uzasadnić zdanie Szymonowicza: „Nie żył, po kim piękna pamięć nie została“, (dom.).
3. Podstawne myśli najważniejszych utworów Krasińskiego, (szk.).

4. Jak przygotowuje Irydion dzieło zemsty nad Rzymem? (szk.).
5. Stanowisko Kościoła katolickiego w wiekach średnich, (dom.).
6. Pierwiastek patryotyczny w dziełach Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego, (szk.).
7. O potrzebie doskonalenia się w mowie ojczystej, (dom.).
8. Spisek na życie Cezara (na podst. tragedyi Szekspira p. n.: „Juliusz Cezar").

B) W języku niemieckim.

KLASA V.

1. Die Lebensweise der altägyptischen Könige, (szk.).
2. Niemand kann vor dem Tode glücklich gepriesen werden, (dom.).
3. Kurze Inhaltsangabe des Gedichtes: „Aus dem Walde" von E. Geibel, (szk.).
4. Die kulturelle Bedeutung der Überreste ägyptischer Baukunst. (Nach der Schullektüre), (dom.).
5. Was du anderen Gutes tust, bringt dir selbst reichen Lohn. (Nach der Schullektüre), (szk.).
6. Die Kolonisationstätigkeit der Phönizier. (Nach der Schullektüre), (dom.).
7. Welche Anforderungen stellt Kraszewski an den Dichter? (Nach der polnischen Schullektüre), (dom.).
8. Der Kampf Hektors mit Achilles. (Nach der Schullektüre, (dom.).
9. Die Freundschaft überwindet alle Hindernisse. (Nach Schillers: „Bürgschaft"), (szk.).
10. Entdeckung der Mörder des Ibykus, (dom.).
11. Die gegen den Fuchs erhobenen Anklagen und ihre Widerlegung durch den Dachs, (szk.).
12. Misshandlung der königlichen Boten durch Reineke, (dom.).
13. Die Gruppenbilder und Formschönheiten in Goethes: „Hochzeitlied", (szk.).
14. Welche menschlichen Charaktere stellen uns die einzelnen Tiere in „Reineke Fuchs" vor?

KLASA VI.

1. Ein Ferientag, (dom.).
2. Wie Kundrun die Nachricht von ihrer bevorstehenden Rettung erhielt, (szk.).

3. Der Untergang der Ostgoten, (dom.).
4. Der italienische Wunderdoktor. (Nach der Schullektüre), (dom.).
5. Die Hunnenschlacht. (Nach der Schullektüre), (dom.).
6. Die erste Begegnung zwischen Hermann und Dorothea, (dom.).
7. Eine edle Tat Rudolfs v. Habsburg. (Nach Schillers: „Rudolf v. Habsburg“), (szk.).
8. Brand des Städtchens und Verlobung der Eltern Hermanns, (dom.).
9. Pegasus im Joche, (szk.).
10. Der Wunschring, (dom.).
11. Siegfrieds Aufenthalt zu Worms und seine Verdienste um die burgundischen Könige, (dom.).
12. Wer das Kleine nicht ehrt, ist des Grossen nicht wert. (Nach der Schullektüre, (szk.).
13. Siegfrieds Tod, (dom.).
14. Welche Vorbereitungen hatte der Ritter getroffen, um den Drachen erfolgreich zu bekämpfen. (Nach Schillers: „Kampf mit dem Drachen“), (szk.).

KLASA VIIa.

1. Die Ritterehre treibt den Vater in den Kampf mit seinem Kinde. (Nach dem „Hildebrandslied“), (szk.).
2. Die Wirtschaft des Wirtes „zum goldenen Löwen“ in Goethes „Hermann und Dorothea“, (dom.).
3. Siegfrieds Ermordung. (Nach dem Nibelungenlied), (szk.).
4. Hermanns Heimkehr mit Dorothea aus dem Dorfe in das Elternhaus, (dom.).
5. Das Soldatenleben in Schillers „Wallensteins Lager“, (szk.).
6. Wie führt Hüon den Auftrag des Kaisers durch? (szk.).
7. Der Einfluss der Gräfin Terzky auf Wallensteins Verrat, (dom.).
8. Questenberg als kaiserlicher Abgesandte in dem Lager Wallensteins, (szk.).
9. Der Gang der Handlung in Schillers „Piccolomini, (dom.).
10. Die Gesamtbilder in Bürgers „Lenore“, (szk.).

KLASA VIIb.

1. Die Anhänglichkeit des Just an seinen Herrn, den Major Tellheim, (szk.).
2. Die heidnischen Elemente im Nibelungenliede, (dom.).

3. Der Kampf der Burgunden mit den Hunnen auf dem Hofe Etzels. (Nach dem Nibelungenlied), (szk.).
4. Die Verwicklung der Handlung und ihre Lösung in Lessings „Minna v. Barnhelm, (dom.).
5. Warum ist Wielands „Oberon“ ein romantisches Epos? (szk.).
6. Charakteristik des Philotas, (szk.).
7. Wallenstein, „des Lagers Abgott“, (dom.).
8. Wallenstein und Max Piccolomini. (Kurze Darstellung ihres Verhältnisses), (szk.).
9. Lessings kritische Tätigkeit und ihre Bedeutung für die deutsche Literatur, (dom.).
10. Gedankengang und Formschönheitein in Bürgers „Lenore“, (szk.).

KLASA VIII.

1. Buttlers Abfall vom Wallenstein, (szk.).
2. Charakteristik der Soldatentypen in „Wallensteins Lager“, (dom.).
3. Die Elemente hassen das Gebild der Menschenhand. (Schillers: „Lied von der Glocke“, (dom.).
4. „Der Spaziergang“ und „Das Eleusische Fest“. (Ein Vergleich), (szk.).
5. Charakteristik der Volksvertreter in Schillers „Wilhelm Tell, (dom.).
6. Wie vertritt Demetrius seine Sache vor der Reichsversammlung in Krakau? (szk.).
7. Inwiefern haben die Erfindungen der Neuzeit zur Umgestaltung der Lebensverhältnisse des Menschen beigetragen? (dom.).
8. Die Bedeutung der Weichsel in der Geschichte Polens, (szk.).

C) Przy egzaminie dojrzałości w terminie letnim.

1. Z języka łacińskiego: *a*) przetłómaczyć na język łaciński tekst polski, wzięty z historyi powszechnej Zakrzewskiego t. I. str. 177 od słów: „Trzecia wojna punicka i zburzenie Kartaginy“; *b*) przetłómaczyć na język polski tekst, wyjęty z „Taciti Historiarum IV. c. 13, 14“ od słów: „Julius Ci-

vilis et Claudius Paulus... do słów: „victoriae rationem non reddi".

2. Z języka greckiego: przetłómaczyć na język polski tekst, wyjęty z „Platonis, Phaedo (rozdział 3).
3. Z języka polskiego: Jak Słowacki, a jak Mickiewicz i Krasiński rozwiązują dziejową zagadkę bytu Polski i jakie podają środki dźwignięcia jej z upadku?
4. Z języka niemieckiego: Sturm und Drang und die romantische Schule als Hauptströmungen der deutschen Literatur im 18 Jhdt. (Kurze Zusammenstellung der wichtigsten Kennzeichen derselben).
5. Z matematyki: 1) Szeregowców oddziału liczącego więcej niż 150 a mniej niż 500 ludzi można ustawić w rzędach po 22; jeżeli się ich ustawi w rzędach po 20, pozostanie dziesięciu. Ilu szeregowców liczy ten oddział? 2) Na brzegu rzeki stoi wieża, mająca dwa otwory, w jednym poziomie leżące, których środki odległe są od siebie o $a = 12$ m. Proste z tych punktów do przeciwległego brzegu poprowadzone zamykają z pionem kąty $\alpha = 80^0\ 21'$ i $\beta = 77^0\ 53'$. Jak szeroka jest rzeka? 3) Figura geometryczna, złożona z koła $x^2 + y^2 = 100$ i stycznych do niego z punktu na osi odciętych w odległości 12·5 jednostek leżącego wykreślonych, obraca się koło osi odciętych. Obliczyć powierzchnię i objętość tak utworzonej bryły obrotowej.

IV.

Wykaz książek szkolnych na rok 1905/6.

Klasa I. **Religia.** Wielki katechizm religii katolickiej dla szkół średnich dyecezyi krakowskiej. — **Język łaciński.** Samolewicz, Zwięzła gramatyka języka łacińskiego. Wydanie 2—5. — Steiner i Scheindler, Ćwiczenia łacińskie dla I. klasy. Wyd. 2. i 3. — **Język polski.** Konarski, Zwięzła gramatyka języka polskiego. — Próchnicki i Wójcik, Wypisy polskie dla I. kl. Wyd. 3—4. — **Język niemiecki.** German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla I. kl. Wyd. 5. — **Geografia.** Romer. — **Matematyka.** Ignacy Kranz, Arytmetyka i algebra Cz. I. na klasę I. i II. — Jamrógiewicz, Geometrya poglądowa. Cz. I. Wyd. 2. i 3. — **Historya naturalna.** Nussbaum-Wiśniowski, Zoologia (w druku). Rostafiński, Botanika szkolna na klasy niższe. Wydanie 4.

Klasa II. **Religia.** Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu starego. Wydanie 1—4. **Język łacinski.** Samolewicz, Zwięzła gramatyka języka łacińskiego. Wydanie 1—5. Steiner i Scheindler, Ćwiczenia łacińskie dla II. klasy. Wydanie 1—3. — **Język polski.** Konarski, Zwięzła gramatyka języka polskiego. — Próchnicki i Wójcik. Wypisy polskie dla II. kl. Wydanie 1. i 2. **Język niemiecki.** German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla klasy II. Wydanie 4. — **Geografia i historya powszechna.** Baranowski i Dziedzicki, Geografia powszechna. Wyd. 8—9. Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych. Część I. Wydanie 1. i 2. — **Matematyka.** Brzostowicz, Początki arytmetyki i algebry. Część I. Wyd. 4. Močnik-Maryniak, Geometrya poglądowa. Część I. Wydanie 6. i 7. —

Historya naturalna. Nussbaum - Wiśniowski, Podręcznik zoologii dla niższych klas szkół średnich. — Rostafiński, Botanika szkolna na klasy niższe. Wydanie 4.

Klasa III. **Religia.** Ks. Dąbrowski, Historya biblijna zakonu nowego. Wyd. 1—3. — **Język łaciński.** Samolewicz - Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5—7. — Próchnicki, Ćwiczenia łacińskie dla klasy III. Wydanie 2—4.— Cornelius Nepos. Wyd. Kłaka. — **Język grecki.** Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. Taborski-Winkowski, Ćwiczenia greckie. Wydanie II. w druku. — **Język polski.** Małecki, Gramatyka języka polskiego. Wyd. 9. — Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie dla kl. III. Wyd. 2. — **Język niemiecki.** German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla kl. III. Wyd. 3. Jahner, Deutsche Grammatik. Wyd. 2. — **Geografia i historya powszechna.** Baranowski i Dziedzicki, Geografia powszechna. Wyd. 6—9. — Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych. Część II. — Rawer, Dzieje ojczyste. Wyd. 1—3. **Matematyka.** I. Kranz, Arytmetyka i algebra. Część II. Močnik-Maryniak, Geometrya poglądowa. Część II. Wydanie 3—6. — **Fizyka.** Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla niższych klas szkoł średnich. Wyd. 2—4. — **Historya naturalna.** Wiśniowski, Wiadomości z mineralogii dla klas niższych.

Klasa IV. **Religia.** Ks. Jougan, Liturgika katolicka. Wyd. 1. i 2.— **Język łaciński.** Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5—7. — Próchnicki, Ćwiczenia łacińskie dla kl. IV. Wyd. 1—3. — Caesar, Commentarii de bello Gallico. Wyd. Terlikowski. — Ovidius. Wyd. Skupniewicza. — **Język grecki.** Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. — Taborski-Winkowski, Ćwiczenia greckie. — **Język polski.** Małecki, Gramatyka języka polskiego szkolna. Wyd. 9. — Czubek-Zawiliński, Wypisy polskie dla klasy IV. — **Język niemiecki.** German i Petelenz, Ćwiczenia niemieckie dla kl. IV. Wyd. 3—4. — Jahner, Deutsche Grammatik. Wyd. 2. — **Geografia i historya powszechna.** Semkowicz, Opowiadania z dziejów powszechnych. Część III. Wyd. 2. — Benoni-Majerski, Geografia austr.-węgierskiej monarchii. Wyd. 2—4. — Rawer, Dzieje ojczyste. Wydanie 1—3. — **Matematyka.** Brzostowicz, Początki arytmetyki i algebry. Część II. Močnik-Maryniak, Geometrya poglądowa. Część II. Wy. 3—6. — **Fizyka.**

Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla niższych klas szkół średnich. Wydanie 3—4.

Klasa V. **Religia.** Ks. Jeż, Nauka wiary. — **Język łaciński.** Livius, wyd. Zingerle-Majchrowicz. Ovidius, wyd. Sedlmayer-Skupniewicz. — Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wydanie 5—7. — **Język grecki.** Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta. Wydanie 1—3. Homera Iliada. Część I. Wyd. Scheindler-Sołtysik. — Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. — **Język polski.** Próchnicki, Wzory poezyi i prozy. Wyd. 2. — **Język niemiecki.** Ippold und Stylo, Deutsches Lesebuch für die fünfte Klasse. Wyd. 2. — **Geografia i historya powszechna.** Zakrzewski, Historya powszechna. Część I. Wydanie 1—4. — **Matematyka.** Dziwiński, Zasady algebry. Wyd. 2. — Močnik-Maryniak, Geometrya dla wyższych klas. Wyd. 5. **Historya naturalna.** Łomnicki, Mineralogia i geologia. Wyd. 3—5. Rostafiński, Botanika szkolna dla klas wyższych. Wyd. 2.

Klasa VI. **Religia.** Ks. Jougan, Dogmatyka szczegółowa. — **Język łaciński.** Sallustius: Catilina. Wyd. Klimscha-Sołtysik. — Vergilius, wyd. Eichler-Rzepiński. — Cicero: Catilina, wyd. Kornitzer-Sołtysik. — Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5—7. — **Język grecki.** Fiderer, Chrestomatya z pism Xenofonta. Wyd. 1—3. — Homera Iliada. Część I. i II. Wyd. Scheindler-Sołtysik. — Herodot. Wyd. Terlikowski. — Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. — **Język polski.** Wypisy polskie St. Tarnowskiego i J. Wójcika. Część I. Wyd. 3. — **Język niemiecki.** Petelenz und Werner: Deutsches Lesebuch für die sechste Klasse. — Körner: „Zriny". — Lessing: „Minna von Barnhelm". — **Geografia i historya powszechna.** Zakrzewski: Historya powszechna. Część I. Wydanie 1—4. Część II. Wyd. 1—3. Część III. 1903. Wyd. 1—2. — Lewicki: Zarys dziejów Polski i krajów ruskich. Wyd. I., 2. i 3. — **Matematyka.** Dziwiński: Zasady algebry. Wyd. 1—2. — Močnik-Maryniak, Geometrya dla wyższych klas. Wydanie 3—5. — Kranz, Tablice logarytmów pięciocyfrowych. — **Historya naturalna.** Petelenz, Zoologia dla klas wyższych szkół średnich. Wydanie 1. i 2.

Klasa VII. **Religia.** Ks. Szczeklik, Etyka katolicka. — **Język łaciński.** Cicero: Pro Milone, Pro Archia, Wyd. Bednarski, Vergilius, Tuscul. disput. Wyd. Tempsy. — Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5—7. — **Język grecki.** Homera Odyssea, wyd. Jezienicki, Demostenes, wyd. Wotke-Schmidt. — Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. — **Język polski.** Wypisy polskie Tarnowskiego i Wójcika. Część I. Wyd. 1—3. — Wypisy polskie Tarnowskiego i Próchnickiego. Część II. Wyd. 1. i 2. — **Język niemiecki.** Petelenz und Werner, Deutsches Lesebuch für die siebente Klasse. — Goethe: „Hermann und Dorothea", „Egmont". Schiller: „Don Karlos", „Wilhelm Tell". Wyd. Graesera. — **Geografia i historya powszechna.** Zakrzewski, Historya powszechna. Część III. Wyd. 1—2. — Lewicki, Zarys dziejów Polski i krajów ruskich. Wyd. 1—3. — **Matematyka.** Dziwiński, Zasady algebry. Wyd. 1—2. — Močnik-Maryniak, Geometrya dla wyższych klas. Wyd. 3—5. — Kranz, Logarytmy. — Kranz, Zadania i zagadnienia z geometryi i arytmetyki dla klas wyższych. — **Fizyka.** Kawecki i Tomaszewski, Fizyka dla wyższych klas szkół średnich. Wyd. 1 – 3. Tomaszewski, Chemia, Wyd. 2. i 3. — **Propedeutyka Filozofii.** Nuckowski, Początki logiki ogólnej.

Klasa VIII. **Religia.** Ks. Jougan, Historya Kościoła katolickiego Wyd. 1. i 2. — **Język łaciński.** Horatius. Wyd. Dolnicki. — Tacitus. Wyd. Staromiejski. — Samolewicz-Sołtysik, Gramatyka języka łacińskiego. Część II. Wyd. 5—7. — **Język grecki.** Platon: Apologia, Wyd. Lewicki. — Sofokles: Antygona. Wyd. Majchrowicz. — Homera Odyssea. Wyd. Jezienicki. — Ćwikliński, Gramatyka języka greckiego. Wyd. 3. — **Język polski.** Wypisy polskie Tarnowskiego i Próchnickiego. Część II. Wyd. 1. i 2. — **Język niemiecki.** Petelenz-Werner, Deutsches Lesebuch für die achte Klasse. Goethe: „Götz von Berlichingen". Schiller: „Die Braut von Messina". Shakespeare: „Macbeth". Wyd. Graesera. Grillparzer: „Die Ahnfrau", wydanie Ippoldta. — **Geografia i historya powszechna.** Głąbiński-Finkel, Historya i statystyka austryacko-węgierskiej monarchii. Wydanie 1—2. — Lewicki, Zarys dziejów Polski i krajów ruskich. Wyd. 1—3. — **Matematyka.** Baraniecki, Algebra. — Močnik-Maryniak, Geometrya dla wyższych klas. Wydanie

3—5. — Kranz, Logarytmy. — Kranz, Zadania i zagadnienia z arytmetyki i geometryi dla klas wyższych. — **Fizyka.** Kawecki i Tomaszewski. Fizyka dla wyższych klas szkół średnich. Wyd. 1—3. — **Propedeutyka filozoficzna.** Lindner-Kulczyński, Wykład psychologii.

V.

Stan zbiorów naukowych.

1. Biblioteka.

A) Biblioteka dla nauczycieli.

Biblioteka dla nauczycieli obejmuje podręczników i dzieł 741, w 1080 tomach.

W bieżącym roku szkolnym zakupiono:

Podręczników szkolnych 22. — German Lud. Dr.: Przegląd dziejów lit. powszechnej T. IV. — Gabryel ks. Dr.: System filozofii, Metafizyka ogólna, Noetyka. — Nusbaum J. Dr.: Szlakami wiedzy. — Żeromski: Opowiadania, Promień, Popioły. — Matuszewski: Twórczość i twórcy, Swoi i obcy. — Piątkowski H.: Polskie malarstwo współczesne. — Tretiak J. Dr.: Szkice literackie, Serya II. — Ibsen: Wybór dramatów. — Brückner: Dzieje lit. polskiej w zarysie. — Balzer Oswald: Historya ustroju Austryi. — Korzon Tadeusz: Historya nowożytna. — Chmielowski Piotr: Współcześni poeci polscy. — Szekspir Wiliam: Dzieła. — Ostwald W.: Die Schule der Chemie. — Mickiewicz Władysław: Żywot Ad. Mickiewicza. — Sully James: Umysłowość ludzka. — Szczęśniak Wł. ks.: Dzieje kościoła katolickiego w zarysie. — Pilat Roman: Pamiętnik towarzystwa literackiego imienia Ad. Mickiewicza. — Arrhenius August: Lehrbuch der kosmischen Physik. I. Th. — Hammerling: Werke. — Springer Anton: Handbuch der Kunstgeschichte. — Zabłocki Fr.: Pisma. — Scherr: Illustrierte Geschichte der Weltliteratur. — Friedländer: Sittengeschichte Roms. — Jodl Friedrich: Lehrbuch der Psychologie. — Zajączkowski Józef: Album starych warowni polskich w zachodniej Ga-

licyi. — Plenkiewicz Roman: Encyklopedya wychowawcza. — Gloger Zygmunt: Encyklopedya wychowawcza staropolska illustrowana. — Tetmajer: Poezye. — Feldmann Wilhelm: Piśmiennictwo polskie 1800—1904. Odyniec A. E.: Tłómaczenia. — Zdziechowski M.: Byron i jego wiek. — Schiner Rudolf: Fauna Austriaca. — Byron Jerzy: Poemata. — Milton Jan: Raj utracony. — Ruskin John: Sceny z podróży, Malarstwo i poezya, Gałązka dzikiej oliwy. — Baumeister: Denkmäler des klassischen Altertums.— S. Orgelbrand: Encyklopedya powszechna.

Zakład prenumeruje czasopisma:

1. Biblioteka warszawska. — 2. Przegląd powszechny. — 3. Przewodnik bibliograficzny. — 4. Poradnik językowy. — 5. Pamiętnik literacki. — 6. Kwartalnik historyczny. — 7. Książka. — 8. Zeitschrift für den physik. u. chem. Unterricht. — 9. Natur u. Schule. — 10. Lehrproben u. Lehrgänge. — 11. Zeitschrift für Zeichen. — 12. Zeitschrift für österr. Gymnasien. — 13. Eos. — 14. Pomniki Krakowa. — 15. Encyklopedya wychowawcza.

Otrzymano w darze:

Wydawnictwa Akademii Umiejętności w Krakowie z r. 1905.— Od Wysokiej c. k. Rady szk. kraj.: Wypisy ruskie dla szkół średnich, 15 egzempl. — Ks. Jan Sygasiński T. J.: Historya Nowego Sącza od wstąpienia na tron dynastyi Wazów do pierwszego rozbioru Polski. — Od WP. Radcy Pazdrowskiego: 3 dzieła w 3 tomach. — Od ks. Dr. Ryłki: Przewodnik bibliograficzny od r. 1892—1901, 9 tomów. — Od WP. Krzyżanowskiego: 45 dzieł w 54 tomach.

B) Biblioteka dla młodzieży.

Biblioteka dla młodzieży obejmuje:

a) dzieł polskich	591	w	819	tomach
b) „ niemieckich	171	w	341	„
Razem dzieł	762	w	1160	tomach.

W r. szkol. 1904/5 zakupiono:

a) Dzieła polskie: 1. Konopnicka: Wybór pism. — 2. Sienkiewicza: Trylogia, przerobiona dla młodzieży. — 3. Gruszecki: Wśród Tatarów. — Morawska: Królewicz, Wyspa wróżki Marty, Złota ostroga. — 4. Przyborowski: Atylla, Bicz Boży, Widmo Ibrachima. — 5. Szymański: Dwie modlitwy. — 6. Chmie-

lowski: Henryk Sienkiewicz, studyum. — 7. Kaczkowski: Wybór pism. — 8. Krasiński Zygmunt: Pisma. — 9. Rodoć: Satyry i fraszki. — 10. Westa wydania: Dzieł 16 w 64 egzempl. — 11. Chmielowski: J. I. Kraszewski, Nasi powieściopisarze. — 12. Prus: Emancypantki, Placówka. — 13. Reymont: Fermenty, Komedyantka. — 14. Tretiak: Mickiewicz w Wilnie i Kownie. — 15. Kraszewski: Lubonie, Matka królów, Dwie królowe. — 16. Rzewuski: Listopad. — 17. Biblioteka Mrówki: Dzieł 11. — 18. Szekspir: Dzieła. — 19. Matuszewski: Słowacki i nowa sztuka. — 20. Tarnowski: Studya do Historyi lit. polskiej.

b) Dzieła niemieckie: 1. G. Freytag: Die verlorene Handschrift, Soll u. Haben, Die Journalisten. — 2. P. Heyse: Novellen. Auswahl f. d. Haus. — 3. I. Verne: 5 dzieł. — 4. Schwab G.: Doktor Faustus. — 5. Hauptmann: 4 dziełka. — 6. H. Sudermann: Heimat, Johannes, Johannisfeuer. — 7. Graeser's: Schulausgaben klassischer Werke. — 8. Schiller's ausgewählte Werke. — 9. Goethe: Gedichte. — 10. Shakespeare: Makbeth, Hamlet. — 11. Chr. Schmid: Erzählungen für die Jugend (12 Bändchen).

Książki polskie i niemieckie wypożyczano co tydzień.

Książek polskich wypożyczyło w ciągu roku szk.:

Z klasy	II	20	uczniów	138	książek
„	III	17	„	240	„
„	IV	25	„	98	„
„	V	30	„	474	„
„	VI	22	„	204	„
„	VII	45	„	360	„
„	VIII	15	„	111	„
Razem	. .	174	uczniów	1625	książek.

Książek niemieckich wypożyczyło w ciągu całego roku szk.:

Z klasy	III	17	uczniów	70	książek
„	IVa	11	„	45	„
„	IVb	9	„	30	„
„	V	22	„	97	„
„	VI	16	„	40	„
„	VIIa	13	„	37	„
„	VIIb	19	„	74	„
„	VIII	17	„	42	„
Razem	. .	124	uczniów	435	książek.

2. Gabinet fizykalny.

Gabinet fizykalny posiada z końcem roku szkolnego 1904/5 376 numerów przyrządów, narzędzi i przyborów. W ostatnim roku szkolnym zakupiono następujące przyrządy:

1. Przyrząd Auschütza, 2. elektrometr demonstracyjny, 3. kołowrót, 4. bloki, 5. falownicę Weinholda, 6. fotometr Ritchiego, 7. lampę gazową, 8. spintariskop, 9. mapę nieba, 10. tygielek platynowy, 11. chemikalia i przybory chemiczne.

3. Gabinet historyi naturalnej.

		w r. bieżącym Przybyło:	z końcem b. r. Posiada:
1.	Szkieletów, czaszek, innych kości . .	—	19
2.	Okazów zw. kręgowych wypchanych .	2	49
3.	„ „ „ spirytusowych .	6	30
4.	Owadów: gablotek	—	3
5.	„ pudełek z biolog. zestawieniem	—	5
6.	„ słojów	—	5
7.	Okazów zw. innych: spirytusowych . .	1	32
8.	Modeli: zoologicznych	—	6
	„ botanicznych	—	29
	„ mineralogicznych	—	43
9.	Okazów minerałów i skał	17	331
10.	Tablic: zoologicznych	2	41
	„ botanicznych	9	38
	„ mineral. i geologicz.	—	5
11.	Preparatów mikroskopowych	—	15
12.	Zielników	—	1
	Tablic z zasuszonemi roślinami . . .	—	4
13.	Mikroskopów	—	1
14.	Narzędzi i przyborów do urządzania zbiorów i ich ochrony	—	46
15.	Odczynników i przyrządów do badań .	—	11

Wzbogacenie poz. 9. siedmnastu okazami zawdzięcza zakład Wmu Panu Przybyłowiczowi, inżynierowi górniczemu w Kałuszu. Za ten dar składa Mu Dyrekcya serdeczne podziękowanie.

4. Gabinet geograficzno-historyczny.

Gabinet geograficzno-historyczny posiada obecnie 116 numerów inwentarza, obejmujących 400 sztuk map, obrazów i produktów geograficznych. W roku szk. 1904/5 nabyto: 1. St. Majerski: Mapa fiz. ziem polskich. — 2. St. Majerski: Mapa ścienna Galicyi. — 3. Haardt-Gustawicz: Monarchia austr.-węgierska. — 4. Haardt: Wandkarte der Alpen. — 5. Hölzels geographische Charakterbilder, 5 sztuk. — 6. Mayer und Luksch: Weltkarte zum Studium der Entdeckungen. — 7. Furrer: Bilder aus Palestina, 2 obrazy. — 8. Lehmanna 2 obrazy.

Otrzymano w darze:

Od Akademii Umiej. w Krakowie atlas geograficzny Galicyi, zeszyt XV. i XVI.

5. Zbiory archeologiczne.

Inwentarz zbiorów archeologicznych ma 14 numerów, obejmujących 128 sztuk.

W b. r. nabyto: 1. Lannitza Forum romanum i Akropolis. — 2. Furtwängler: Denkmäler griechischer und römischer Skulptur. — 3. Mapa równiny Trojańskiej.

6. Zbiory do nauki rysunków.

Inwentarz tych zbiorów ma 43 numerów, obejmujących 158 sztuk.

VI.

Fizyczny rozwój młodzieży.

Na fizyczny rozwój tutejszej młodzieży bardzo niekorzystnie wpływa złe umieszczenie zakładu. Zakład nie posiada własnego budynku, mieści się w wynajętych lokalnościach, które pod żadnym względem nie odpowiadają potrzebom szkoły: Brak dziedzińca, korytarze zewnątrz murów wązkie, w porze zimowej nie ogrzewane, sale szkolne bardzo szczupłe, okna sal szkolnych (oprócz dwóch sal) zwrócone są ku półn. zachodowi, promienie słoneczne nigdy nie zaglądają do nich. Przerwy między godzinami przepędza młodzież z braku podwórza w klasach lub na korytarzach. Brakuje sal na umieszczenie zbiorów naukowych, które wskutek tego niszczą się. W parterze pod salami szkolnemi mieści się drukarnia. Huk motorów gazowych w drukarni udziela się salom szkolnym, zagłusza naukę, rozstraja nerwy i powoduje ból głowy. Nauka musi się odbywać przy zamkniętych oknach, gdyż ciągły turkot wozów i gwar uliczny przygłuszają naukę przy otwartych oknach.

Umieszczenie zakładu jest więc pod każdym względem niedogodne, niehygieniczne, rujnujące zdrowie młodzieży i nauczycieli. Niedogodności te usunąć można jedynie przez wybudowanie nowego gmachu, hygienicznie urządzonego, wygodnego i do potrzeb szkolnych zastosowanego.

Ćwiczenia fizyczne, w których młodzież bierze udział są: gimnastyka, gry i zabawy szkolne, wycieczki klasowe z nauczycielami do poblizkich okolic Krakowa, ćwiczenia w pochodach i mustrze przy odgłosie trąbek i bębnów, w porze letniej kąpiele w Wiśle i w parku Krakowskim, jazda na kole, w porze zimowej ślizgawka na łyżwach.

Gimnastyka jest przedmiotem nadobowiązkowym. Ćwiczenia odbywają się w 3 oddziałach po 2 godz. tygodniowo w sali gimnazyum św. Anny, pod kierunkiem nauczyciela gimnastyki tegoż zakładu, Dra Jana Bielawskiego. W b. r. uczęszczało na ćwiczenia gimnastyczne stale przez cały rok 76 uczniów, na 407 uczniów, mieszkających w Krakowie, czyli 18·6%.

Przez maj, czerwiec i wrzesień uczęszcza młodzież 3 razy tygodniowo na zabawy szkolne, urządzane przez fachowych nauczycieli w parku Dra Jordana. Zabawy te cieszą się wielkiem powodzeniem, uczniowie chętnie biorą w nich udział i licznie uczęszczają na nie. W b. r. uczęszczało na te zabawy 285 uczniów na 407 uczniów, mieszkających w Krakowie, czyli 70%.

Oprócz tego odbywają pojedyncze niższe klasy wycieczki do poblizkich okolic Krakowa pod nadzorem i kierunkiem swych nauczycieli.

VII.

Ważniejsze rozporządzenia Władz szkolnych.

1. Rozporządzenia JE. Pana Ministra W. i O. z dnia 14. lipca 1904 l. 4.509, c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 27. lipca 1904 l. 26 323 w sprawie dopuszczenia abituryentów szkół realnych do studyów uniwersyteckich.
2. Rozporządzenia c. k. Ministerstwa W. i O. z dnia 16. sierpnia 1904 l. 4.572, c. k. Rady szkol. kraj. z 31. października 1904 l. 4.572 w sprawie płacy stałych sług pomocniczych za czas wakacyjny.
3. JE. Pan Minister W. i O. zezwolił, reskr. z dnia 28. października 1904 l. 30.384, (Kom. c. k. Rady szk. kraj. z dnia 10. listopada 1904 l. 43.764) by nauka stenografii w tutejszym zakładzie odbywała się w 4 godzinach tygodniowo.
4. C. k. Rada szk. kraj. wydała okólnik z dnia 25. stycznia 1905 l. 1.173 w sprawie odbywania egzaminów wstępnych do kl. I, tudzież egzaminów poprawczych po wakacyach.
5. Rozporządzenia c. k. Ministerstwa Skarbu z dnia 14. grudnia 1904 dz. u. p. Nr. 166, c. k. Namiestnictwa z dnia 7. marca 1905 l. 26.626, w sprawie zaprowadzenia od 1. kwietnia 1905 list płatniczych na pobory służbowe, zamiast dotychczas używanych kwitów.
6. C. k. Rada szkol. kraj. wprowadziła, okólnikiem z dnia 6. maja 1905 l. 16.818, plan nauki języka polskiego, począwszy od roku szk. 1905/6, zatwierdzony reskryptem c. k. Ministerstwa W. i O. z dnia 25. lutego 1905 l. 28.284/04.
7. JE. Pan Minister W. i O. zatwierdził, reskr. z dnia 25. lutego 1905 l. 38.778, nowy plan nauki języka niemieckiego w wyższych klasach szkół średnich. (Okólnik c. k. Rady szk. kr. z dnia 19. kwietnia 1905).

VIII.

Statystyka uczniów.

UWAGA: Liczby mniejsze po prawej stronie u góry, oznaczają uczniów prywatnych.

	KLASA													Razem
	I				II	III	IV		V	VI	VII		VIII	
	a	*b*	*c*	*d*			*a*	*b*			*a*	*b*		
1. Liczba uczniów.														
Przy końcu roku szkolnego 1903/4 było . .	48^{1}	—	—	—	37	66^{3}	49	—	39	67	36^{1}	—	32	374^{5}
Na początku roku szkolnego 1904/5 przyjęto uczniów publ. i pryw. .	50	45	40	40	47	48	36	35	43	37	32	37	36	526
W ciągu roku wstąpiło .	—	—	1	4	—	1	3	2	3	3	2	2	—	21
Razem przyjęto w roku szkolnym 1904/5 . . .	50	45	41	44	47	49	39	37	46	40	34	39	36	547
a mianowicie:														
1. Z tutejszego zakładu:														
a) z promocyą . . .	—	—	—	—	42	33	33	26	40	36	30	32	36	308
b) bez promocyi . .	—	2	—	—	1	4	1	3	2	—	—	—	—	13
2. Z innych zakładów:														
a) z promocyą . . .	50	36	41	44	2	8	3	6	2	4	4	5	—	205
b) bez promocyi . .	—	7	—	—	2	4	2	2	2	—	—	2	—	21
Razem jak wyżej .	50	45	41	44	47	49	39	37	46	40	34	39	36	547
W ciągu roku wystąpiło .	8	12	11	12	7	6	5	3	—	1	2	2	1	70
Z końcem r. szk. 1904/5 było zatem	42	33	30	32	40	43	34	34	46	39	32	37	35	477
Między nimi było:														
a) publicznych . . .	42	33	30	32	40	38	34	33	46	37	31	37	35	468
b) prywatnych . . .	—	—	—	—	—	5	—	1	—	2	1	—	—	9
2. Według miejsca urodzenia było:														
Z Krakowa	16	16	9	8	8	13	1	9	12	3	6	7	11	119
Z W. Ks. Krakowskiego .	8	7	6	10	13	7	9	4	10	9	2	6	4	95
Z Galicyi	14	8	13	12	16	18	23	17	21	23	19	21	14	219
Z innych prowincyj austro-węgier.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	3
Ze Śląska pruskiego . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	2
Z W. Ks. Poznańskiego .	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1
Z Królestwa Polskiego .	2	2	2	2	3	—	1	3	2	2	2	2	6	29
Razem . . .	42	33	30	32	40	38	34	33	46	37	31	37	35	468

	KLASA													Razem
	I				II	III	IV		V	VI	VII		VIII	
	a	*b*	*c*	*d*			*a*	*b*			*a*	*b*		
3. Według języka ojczystego było:														
Polaków	41	32	28	32	39	37	33	33	45	37	31	35	35	458
Rusinów	1	1	—	—	1	1	1	—	1	—	—	2	—	8
Niemców	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Czechów	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Razem . . .	42	33	31	32	40	38	34	33	46	37	31	37	35	468
4. Według wyznania religii było:														
Religii rzym.-katol. . .	41	32	24	26	35	35	29	32	41	35	28	33	32	423
„ grecko-katol. . .	1	1	—	—	1	1	1	—	1	—	—	2	—	8
„ ewangel. (augsb.)	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	2	4
„ mojżeszowej . .	—	—	6	6	4	2	4	—	4	1	3	2	1	33
Razem . . .	42	33	30	32	40	38	34	33	46	37	31	37	35	468
5. Wiek uczniów:														
Lat 11 miało	16	11	6	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	35
„ 12 „	15	8	10	8	8	—	—	—	—	—	—	—	—	49
„ 13 „	5	9	6	11	14	10	—	—	—	—	—	—	—	55
„ 14 „	3	5	5	8	8	16	7	8	—	—	—	—	—	60
„ 15 „	3	—	3	2	5	6	7	10	14	—	—	—	—	50
„ 16 „	—	—	—	1	5	1	6	3	7	4	—	—	—	27
„ 17 „	—	—	—	—	—	4	6	8	7	11	4	5	—	45
„ 18 „	—	—	—	—	—	1	5	2	10	13	11	4	9	55
„ 19 „	—	—	—	—	—	—	1	1	4	3	6	13	12	40
„ 20 „	—	—	—	—	—	—	1	1	3	2	6	7	4	24
„ 21 „	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	3	5	4	15
„ 22 „	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	1	1	4	8
„ 23 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	3
„ 24 „	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	2
Razem . . .	42	33	30	32	40	38	34	33	46	37	31	37	35	468
6. Według miejsca pobytu rodziców było:														
a) miejscowych . . .	23	20	11	15	18	16	12	18	21	15	9	15	23	216
b) z okolic Krakowa codziennie przyjeżdżających, względnie przychodzących do szkoły .	5	4	7	—	6	6	11	8	4	5	4	2	—	62
c) zamiejscowych, umieszczonych na stancyach . . .	14	9	12	17	16	16	11	7	21	17	18	20	12	190
Razem . . .	42	33	30	32	40	38	34	33	46	37	31	37	35	468

	KLASA													
	I				II	III	IV		V	VI	VII		VIII	Razem
	a	b	c	d			a	b			a	b		
7. Klasyfikacya:														
a) Klasyfikacya z końcem roku 1904/5:														
I stopień z odznaczeniem	2	—	1	4	7	3	5	2	4	4	2	4	4	42
I stopień	40	21	21	23	29	27^{2}	27	24	39	25	23	27	30	356^{2}
II stopień	—	2	2	2	3	2	—	3	1	3	1	—	—	19
III stopień	—	6	3	—	—	3	—	—	—	3	—	—	—	15
Do egzaminu poprawczego przeznaczono .	—	4	3	3	1	3	2	4	2	2	5	5	1	35
Nie klasyfikowano . .	—	—	—	—	—	0^{8}	—	0^{1}	—	0'	0^{1}	1	—	1^{7}
Razem . . .	42	33	30	32	40	38^{5}	34	33^{1}	46	37^{2}	31^{1}	37	35	468^{9}
b) Uzupełnienie klasyfikacyi z końcem roku szkolnego 1903/4:														
Do egzaminu poprawczego przeznaczono .	7	—	—	—	5	12^{2}	4	—	4	11	3	—	—	46^{2}
Z tych złożyło egzamin	7	—	—	—	4	12	4	—	4	11	3	—	—	45
Z tych nie złożyło egzamin	—	—	—	—	1	0^{2}	—	—	—	—	—	—	—	1^{2}
Według tego ostateczny wynik klasyfikacyi za rok szk. 1903/4:														
I stopień z odznaczeniem	6	—	—	—	3	8	5	—	4	6	3	—	11	46
I stopień	37^{1}	—	—	—	31	52	41	—	33	60	32	—	21	307^{1}
II stopień	2	—	—	—	2	5^{2}	2	—	2	—	1	—	—	14^{2}
III stopień	3	—	—	—	1	1	1	—	—	1	—	—	—	7
Nie klasyfikowano . .	—	—	—	—	—	0^{1}	—	—	—	—	0^{1}	—	—	0^{2}
Razem . . .	48^{1}	—	—	—	37	66^{3}	49	—	39	67	36^{1}	—	32	374^{5}
8. Opłaty szkolne:														
Opłatę szkolną złożyło: *)														
w I półroczu	12	18	15	6	9	14^{2}	5	10	8	9	8	10	5	129^{2}
w II półroczu	6	9	12	8	10^{1}	15	9	7	6	10	9	8	8	117^{1}
Uwolnionych od opłaty było:														
w I półroczu	33	18	18	25	38	33	29	25	35	27	23	29	31	364
w II półroczu	36	35	19	24	30	27	25	26	39	28	23	29	27	368
Taksę wstępną złożyło (po 4·20 K.)	50	43	41	44	4	12	6	8	5	4	4	7	—	228
Datek (po 2 K.) na zbiory naukowe	50	45	41	41	47	49	39	37	46	40	34	39	36	547
Datek (1 K.) na gry i zabawy szkolne	32	23	22	19	29	38	26	25	30	33	21	27	25	350

*) Opłata szkolna wynosiła w I półroczu 5240 K, w II półroczu 4720 K; razem 9960 K. Taksy wstępne od 228 uczniów wynosiły 957·60 K, datki na zbiory naukowe od 517 uczniów wynosiły 1094 K; taksy za duplikaty świadectw 8 K; razem 2059·60 K. Datki na gry i zabawy szkolne wynosiły 350 K.

	KLASA													Razem
	I				II	III	IV		V	VI	VII		VIII	
	a	*b*	*c*	*d*			*a*	*b*			*a*	*b*		
9. Na naukę języka ruskiego														
jako względnie obowiązkowego uczęszczało .	—	—	—	—	—	—	5	4	10	8	1	1	—	29
10. Na naukę przedmiotów nadobowiązkowych uczęszczało:														
a) Na historyę kraju rodzinnego	—	—	—	—	—	38	34	33	—	37	31	37	—	210
b) Na kaligrafię . . .	33	15	13	11	24	—	—	—	—	—	—	—	—	96
c) „ gimnastykę . . .	5	10	6	9	5	4	7	8	8	7	4	3	—	76
d) „ rysunki	8	4	7	1	9	8	1	4	3	1	1	—	1	48
e) „ śpiew	9	5	4	2	3	4	7	2	11	7	5	3	—	62
f) „ język francuski .	—	—	—	—	—	4	4	5	13	4	4	2	—	36
g) „ stenografię . . .	—	—	—	—	—	2	6	6	8	5	1	3	—	31
11. Stypendya.														
Pobierało stypendya z fundacyi:														
a) Księżnej Montleart po 600 K rocznie . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	1200 K
b) Stupnickich i Jankowskich po 400 K rocznie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	800 „
c) Samuela Głowińskiego po 315 K rocznie . .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	945 „
d) Leona Boznańskiego po 300 K rocznie . .	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	600 „
e) Andrzeja Żalchockiego styp. szlacheckie 231 K rocznie	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	231 „
f) Ludwiki Niezabitowskiej 420 K rocznie .	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	420 „
g) Ks. Jana Pitonia 134 K rocznie	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	134 „
h) Fundacyi Myślenickiej 60 K rocznie	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	60 „
Razem . . .	—	1	—	—	—	2	—	—	1	2	1	3	3	4390 K
12. Zapomogi.														
a) Wydział Rady powiatowej w Chrzanowie udzielał zapomóg po 100 K	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	300 K
Do przeniesienia .	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	300 K

	KLASA													Razem
	I				II	III	IV		V	VI	VII		VIII	
	a	*b*	*c*	*d*			*a*	*b*			*a*	*b*		
Z przeniesienia .	—	—	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	300 K
b) Wydział Rady pow. w Krakowie udzielił jednorazowej zapomogi 2 uczniom po 50 K, 2 uczniom po 60 K. 1 uczniowi 70 K. . .	—	—	—	—	2	—	1	—	1	1	—	—	—	290 „
c) Arcybr. Miłosierdzia i Banku poh. w Krakowie z fundacyi ś. p. J. Dabkowskiego po 60 K	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	120 „
Razem . . .	—	—	—	—	2	—	4	—	2	1	1	—	—	710 K

13. Pomoc koleżeńska uczniów.

DOCHÓD.

1. Pozostałość kasowa z poprzedniego roku . . . 222·13 K.
2. Zebrano z drobnych datków, składanych przy wpisach na początku i w ciągu roku szkolnego . 214·64 „
3. Oprócz tego złożyli przy wpisach:

WP. Kossak Wojciech . . . . 40·00 „
„ Chmurski Anastazy . . . . 10·20 „
„ Prof. Ziobrowski Stanisław . . . . . . 7·20 „
„ Bełdowski Władysław . . . . 13·00 „
„ Wiśniowski Jakób . . . . 4·40 „
„ Skrzyński . . . . 7·00 „
WPani Mischke . . . . 4·00 „
WP. Janiszewski Władysław . . . . 10·00 „
Uczeń kl. VI. Świątek Feliks . . . . 3·20 „
Uczniowie kl. IVb. Łatkiewicz Leon i Czesław 7.00 „

4. WP. Worobel Szymon . . . . 10·00 „
5. JW. hr. Sierakowska . . . . 20·00 „
6. WP. Dyrektor Pazdrowski . . . . 25·00 „
7. Taksa egzaminacyjna ofiarowana na ten cel . . 3·00 „

Do przeniesienia . . 597·77 K.

	Z przeniesienia . . .	597·77 K.
8.	Przy wypożyczaniu książek złożyli uczniowie drobnymi datkami na ręce ks. prof. Dr. Ryłki . .	68·34 „
10.	Z puszki w sali konferencyjnej	5·28 „
11.	Uczniowie kl. VIIb. , ...	1·00 „
12.	Zwrócił pożyczkę uczeń M.	10·00 „
	Razem . .	756·86 K.

WYDATKI.

1.	Księgarni Krzyżanowskiego za książki szkolne .	409·24 K.
2.	Uczniowi F. zapomoga na kuracyę w Rabce . .	40·00 k
3.	Na żywność ubogim uczniom	53·00 „
4.	Na lekarstwa „ „	25·00 „
5.	Na ubranie „ „	28·80 „
6.	Na wsparcia z obowiązkiem zwrotu	20·00 „
	Razem . .	576·04 K.

Pozostaje na rok następny . . . . 180·82 K.

A. Pazdrowski.
Ks. Dr. Paweł Ryłko.

14. Fundusz na utworzenie orkiestry gimnazyalnej.

DOCHÓD.

1.	Z wieczorku wokalno-muzykalnego, urządzonego na ten cel wspólnemi siłami uczniów gimnaz. św. Anny i gimn. IV. w sali gimnastycznej św. Anny dnia 28. stycznia 1905	55·00 K.
1.	Uczeń kl. VIII. Machnicki Aleksander zebrał od współuczniów	20·00 „
3.	Uczniowie róznych klas złożyli za pośrednictwem dyrektora zakładu	25·00 „
4.	Uczniowie Załęski Stefan z kl. VI. i Mozdyniewicz Władysław z kl. VIIa zebrane od współuczniów	20·00 „
	Razem . .	120·00 K.

IX.

Kronika zakładu.

1. Rok szkolny 1904/5 rozpoczęto uroczystem nabożeństwem w kościele św. Anny w dniu 3. września. W nabożeństwie tem uczestniczyła młodzież wraz z całem gronem nauczycielskiem.
2. Egzamina wstępne do I. klasy odbyły się dnia 30. czerwca 1904 i dnia 1. września 1905.
3. Dnia 9. września 1904 uczestniczyła młodzież wraz z gronem nauczycielskiem w nabożeństwie żałobnem za duszę ś. p. Cesarzowej Elżbiety, jako w rocznicę Jej śmierci, tak samo dnia 19. listopada 1904, jako w dzień Jej imienia.
4. W dniu 20. października 1904 urządziło grono nauczycielskie, tudzież młodzież uroczysty obchód jubileuszu 30-letniej służby nauczycielskiej dyrektora zakładu.
5. Dnia 11. listopada 1904 odbył się staraniem uczniów klasy VII. uroczysty wieczorek muzykalno-deklamacyjny ku uczczeniu Trzech Wieszczów.
6. Dnia 8. grudnia 1904 uczestniczyła młodzież i grono nauczycielskie, wspólnie z obydwoma szkołami realnemi, w uroczystem nabożeństwie, odprawionem z powodu 50-letniego jubileuszu ogłoszenia dogmatu w Kościele kat. o niepokalanem poczęciu Najśw. Panny Maryi.
7. W dniach 13 i 14 grudnia badał fizyk miejski Dr. Aleksander Wilkosz, oczy wszystkich uczniów, celem przekonania się, czy nie są dotknięci chorobą zwaną jaglicą. Podejrzanych o tę chorobę odesłano, celem dokładniejszego zbadania, do kliniki okulistycznej Dra prof. Wicherkiewicza.

8. Dnia 13. stycznia 1905 przysłuchiwał się nauce religii Ks. Kanonik Dr. Czesław Wądolny, Komisarz biskupi do nauki religii rz. kat. w tutejszym zakładzie.
9. W dniach 13—18 stycznia 1905 odbył lustracyę zakładu c. k. Inspektor szkół gimnazyalnych, JW. Pan Dr. Ludomił German.
10. Dnia 18. stycznia 1905 odbył się wieczorek muzykalno-deklamacyjny, urządzony wspólnemi siłami uczniów gimnazyum św. Anny i gimnazyum IV. w sali gimnastycznej św. Anny.
11. C. k. Ministerstwo W. i O. wyznaczyło, reskr. z dnia 22. października 1904 l. 13301, nadzwyczajną dotacyę w kwocie 1900 koron na sprawienie wewnętrznego urządzenia.
12. Wydział Rady powiatowej w Chrzanowie udzielał zapomóg po 10 K. miesięcznie przez 10 miesięcy trzem uczniom, pochodzącym z powiatu Chrzanowskiego.
23. Wydział Rady powiatowej krakowskiej udzielił jednorazowego zasiłku na sprawienie mundurku: 2 uczniom po 50 K. 2 uczniom po 60 K., 1 uczniowi 70 K.
14. Wydział krajowy nadał, uchwałą z dnia 6. lutego 1905 l. 15123, uczniowi kl. VII., Stanisławowi Wilczyńskiemu, stypendyum z fundacyi śp. Samuela Głowińskiego w kwocie rocznej 315 K.
15. Dnia 22. marca 1905 zwiedził zakład Wiceprezydent c. k. Rady szkolnej kraj. JW. Pan Dr. Edwin Płażek i przysłuchiwał się nauce szkolnej w klasach V. i VIIa.
16. W ciągu roku szkolnego przystępowała młodzież katolicka trzy razy do św. Sakramentów Spowiedzi i Komunii. W czasie wielkanocnym odbyła młodzież trzydniowe rekolekcye, na których wygłaszał egzorty Ks. T. J. Kudasiewicz.
17. W pielgrzymce młodzieży galicyjskich szkół średnich do Rzymu, urządzonej przez JE. Księdza arcybiskupa Dr. Józefa Biczewskiego w czasie świąt Wielkanocnych wzięło udział 5 uczniów tutejszego zakładu: Józef Siemiaszko z kl. IV., Stefan Załęski z kl. VI., Józef Czerwiński, Józef Rudnicki i Julian Słomka z kl. VIIa.
18. Ustny egzamin dojrzałości odbył się pod przewodnictwem dyrektora gimnazyum św. Anny, radcy Rządu, JW. Pana Leona Kulczyńskiego w dniach 13—19 czerwca 1905.

19. Dnia 28. czerwca była młodzież wraz z gronem nauczycielskiem na nabożeństwie żałobnem, odprawionem za spokój duszy śp. cesarza Ferdynanda.

19. Rok szkolny zakończono 29. czerwca uroczystem nabożeństwem dziękczynnem, po którem otrzymali uczniowie świadectwa za drugie półrocze.

X.

Klasyfikacya uczniów

za II. półrocze roku szkolnego 1904/5.

KLASA IA.

Uczniów klasyfikowanych 42.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Górka Zygmunt.
Wrona Leon.

Stopień pierwszy:

Bachowski Antoni.
Bieroń Jerzy.
Cyps Aleksander.
Czarnecki Czesław.
Dubiel Roman.
Federowicz Stanisław.
Filipowski Jan.
Fusiecki Słanisław.
Hezner Albin.
Jarczyk Maryan.
Kalczyński Roman.
Karabuła Wojciech.
Karelus Kazimierz.
Kisielewski Jerzy.
Kober Karol.
Kołodziej Wincenty.
Kontny Edward.
Kubik Jan.
Kurnik Leon.
Kwieciński Stanisław.
Leruch Rudolf.
Lubański Edward.
Łatas Franciszek.
Maruszczak Teodor.
Mazanek Kazimierz.
Nowakowski Adam.
Ostowski Władysław.
Prokopczuk Maryan.
Rehman Józef.
Scheuring Stanisław.
Serwoński Ignacy.
Sieprawski Roman.
Słomski Mieczysław.
Swierczek Władysław.
Szulc Franciszek.
Tomasik Jan.
Urbańczyk Władysław.
Wawrzusiak Jan.
Wiśniewski Romuald.
Wysocki Jacek.

KLASA IB.

Uczniów klasyfikowanych 33.

Stopień pierwszy:

Cywicki Jan.
Dolina Mikołaj.
Falandysz Stanisław.
Feliks Franciszek.
Gąsior Władysław.
Glatman Gerard.
Jakubowski Tadeusz.
Kolodka Michał.
Koza Józef.
Kozień Jan.
Kotschy Józef.
Krajewski Jan.
Lach Karol.
Łyko Antoni.
Ścieszka Józef.
Smoleński Witold.
Sowa Karol.
Strugała Ludwik.
Wolas Stanisław.
Woźniak Jan.
Żelazowski Stanisław.

Stopień drugi otrzymało 2, stopień trzeci 6; do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 4.

KLASA IC.

Uczniów klasyfikowanych 30.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Borecki Franciszek.

Stopień pierwszy:

Bochenek Franciszek.
Bornstein Izrael.
Buliński Leon.
Drewniak Wojciech.
Fraś Franciszek.
Hajto Edward.
Hawliczek Antoni.
Immerglück Salomon.
Kapusta Paweł.
Kosowski Stefan.
Łuczyński Jan.
Maślonka Józef.
Morgenbesser Jakób.
Obidowicz Franciszek.
Peszko Roman.
Posser Henryk.
Poznański Antoni.
Profic Józef.
Rutkowski Stanisław,
Serkowski Felix.
Ziemski Władysław.

Stopień drugi otrzymało 2, stopień trzeci 3; do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 3.

KLASA ID.

Uczniów klasyfikowanych 32.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Raczek Józef.
Sidełko Jan.
Sidełko Józef.
Synowiec Tadeusz.

Stopień pierwszy:

Barański Józef.
Białas Władysław.
Bogenritter Wojciech.
Bohuszewicz Piotr.
Dąbrowa Andrzej.
Florkowski Stanisław.
Gajewski Antoni.
Grzybowski Ignacy.
Halpern Berel.
Kierwiński Włodzimierz.
Klocek Józef.
Kobielski Józef.
Kumorowski Bolesław.
Lagan Jan.
Raczek Ludwik.
Ryżowski Stanisław.
Schneider Michał.
Spiegel Joachim.
Spira Jozma.
Tutak Kazimierz.
Welanyk Adam Franciszek.
Wróbel Franciszek.
Zawadziński Adam.

Stopień drugi otrzymało 2, do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 3.

KLASA II.

Uczniów klasyfikowanych 40.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Czajka Józef.
Klęczar Stanisław.
Łętek Jan.
Opyrchał Antoni.
Piotrowski Stefan.
Rojek Tadeusz.
Wroński Stefan.

Stopień pierwszy:

Barański Ludwik.
Bednarski Władysław.
Chilewski Maryan.
Chorąży Tadeusz.
Dutkiewicz Wacław.
Głowacki Władysław.
Heufeld Robert.
Hnatiuk Włodzimierz.
Jaglarz Tadeusz.
Kołodziej Michał.
Kornreich Jakób.
Kozłowski Tadeusz.
Krzanik Władysław.
Łapuszek Wojciech.
Łosik Stanisław.
Machnicki Paweł.
Makowski Stanisław.
Małodziński Wojciech.
Mikucki Tadeusz.
Mikucki Włodzimierz.

Namysłowski Piotr.
Nasalik Witold.
Olejak Artur.
Papir Witołd.
Pokusa Bartłomiej.
Scheller Jakób.
Silberberg Henryk.
Ślusarczyk Antoni.
Stankiewicz Jan.

Stopień drugi otrzymało 3; do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 1.

KLASA III.

Klasyfikowanych uczniów 38.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Klocek Stanisław.
Krzyżanowski Juliusz.
Wilkosz Witołd.

Stopień pierwszy:

Albiński Maryan.
Anczakowski Mieczysław.
Banach Stefan.
Berski Ludwik.
Bortnik Jan.
Brochocki Roman.
Bromowicz Eugeniusz.
Chmurski Adam.
Gibała Jan.
Grabowski Stefan.
Iwański Mieczysław.
Kawaler Albin.
Krajewski Seweryn.
Langman Zygmunt.
Mach Maryan.
Mroczek Andrzej.
Obrubański Adam.
Owca Piotr.
Pietrzak Ludwik.
Rogoyski Michał.
Rosbach Maurycy.
Skowroński Tadeusz.
Stępowski Bronisław.
Timmel Rudolf.
Vetulani Stanisław.
Wiśniewski Józef.
Wiśniewski Stanisław.

Stopień drugi otrzymało 2, trzeci stopień 3; do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 3.

KLASA IVA.

Uczniów klasyfikowanych 34.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Kosturek Rudolf.
Nowak Juliusz.
Potocki Kazimierz.
Ulrych Franciszek.
Wyszatycki Roman.

Stopień pierwszy:

Birnbaum Karol.
Cetis Bronisław.
Cygan Michał.
Feill Aleksander.
Glatman Zolisław.
Hauser Wilhelm.
Hercuń Mikołaj.
Kielski Stanisław.
Kornreich Hirsch.
Krygler Stanisław.
Kwolik Paweł.
Leibel Hirsch.
Masibrodzki Mikołaj.
Matuziński Zygmunt.
Mendrala Józef.
Miętka Kazimierz.
Muszyński Tadeusz.
Nalepa Zygmunt.
Putek Kazimierz.
Rapacz Andrzej.
Rothwein Zygmunt.
Szwaja Jan.
Wiener Henryk.
Wojakowski Wacław.
Temnicki Jerzy.
Zimek Stefan.
Ziobrowski Stefan.

Do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 2.

KLASA IVB.

Uczniów klasyfikowanych 33.

Stopien pierwszy z odznaczeniem:

Karabuła Franciszek.
Twardosz Andrzej.

Stopień pierwszy:

Bialikiewicz Ludwik.
Chalawa Stanisław.
Grodyński Jan.
Haberka Włodzimierz.
Häussler Gerard.
Herget Stanisław.
Juszczyk Józef.
Kaim Stanisław.
Karczmarski Adam.
Kotulski Ludwik.
Kroupa Rudolf.
Łatkiewicz Leon.
Matysek Tadeusz.
Orzechowski Bronisław.
Paczyński Andrzej.
Przeworski Mieczysław.
Rumiński Zygmunt.
Siemaszko Józef.
Sieńczak Maryan.
Skorusa Tadeusz.
Skowron Ludwik.
Szwob Mieczysław.
Tchórzewski Leonard.
Wąsikiewicz Henryk.

Stopień drugi otrzymało 3; do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 4.

KLASA V.

Uczniów klasyfikowanych 46.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Herbst Henryk Leon,
Krzyżanowski Józef
Tilles Józef
Wiegner Adam

Stopień pierwszy:

Białowąs Stanisław
Bobek Andrzej
Chmielewski Jan
Czarnik Wawrzyniec
Dudek Wojciech
Felkel Feliks
Figiel Wojciech
Gładysek Jan
Goldmann Maurycy
Grossinger Józef
Gwizd Jan
Jasicki Kazimierz
Jedliński Tadeusz
Karbowski Józef
Karolewski Witold
Kosek Jan
Kozłowski Józef
Kula Jan
Kurleto Jan,
Libański Józef
Liszka Paweł
Masny Karol
Mazanek Adam
Mikułowski Edward
Mydlarz Albin
Nitribitt Aleksander
Nitribitt Jozef
Nowakowski Adolf
Oleaczek Mieczysław
Opławski Tadeusz
Pokusa Wojciech
Skalski Stanisław
Szeleźnik Franciszek
Talapka Tadeusz
Tyrkowski Józef
Wetula Jan
Wicher Ludwik
Zaleski Stanisław
Zieliński Apolinary.

Stopień drugi otrzymał 1; do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 2.

KLASA VI.

Uczniów klasyfikowanych 37.

Stopień pierwszy z odznaczeniem.

Figiel Wawrzyniec
Gawenda Zygmunt
Susuł Maciej
Szybowski Jakób

Stopień pierwszy:

Berski Paweł
Butrymowicz Adam
Czernecki Stanisław
Ćwiżewicz Antoni

Dreścik Mieczysław
Fuk Marceli
Glassner Józef
Gorzut Wawrzyniec
Hell Roman
Jachymiak Tomasz
Jek Antoni
Kluska Wincenty
Kotulski Higiniusz
Królikowski Franciszek
Łopatowski Józef
Mansky Emil
Olszewski Piotr
Pawłowicz Stefan
Porębski Zygmunt
Raźny Feliks
Sady Aleksander
Skrudlik Mieczysław
Spyt Józef
Świąder Józef
Załęski Stefan

Stopień drugi otrzymało 3, stopień trzeci 3; do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 2.

KLASA VIIA.

Uczniów klasyfikowanych 31.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Grażyński Adam.
Tobolewicz Ludwik.

Stopień pierwszy:

Bartz Władysław.
Birnbaum Hirsch.
Chmielewski Kazimierz.
Czerwiński Józef.
Eimer Alfred.
Feill Antoni.
Henoch Jan.
Janiszewski Jerzy.
Kempler Ignacy.
Kolarz Antoni.
Leibel Karol.
Michalski Tadeusz.
Mozdyniewicz Władysław.
Nieć Adam.
Palla Stanisław.
Petrzyk Stanisław.
Rudnicki Józef.
Słomka Julian.
Słowiński Józef.
Stawowski Eugeniusz.
Trzos Jan.
Wicher Stanisław.
Żukrowski Zygmunt.

Stopień drugi otrzymał 1, do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 5.

KLASA VIIB.

Uczniów klasyfikowanych 36.

Stopień pierwszy z ozdnaczeniem.

Gibas Mirosław
Malinowski Tadeusz
Pudlik Jacek
Wilczyński Stanisław

Stopień pierwszy.

Cukrzyński Józef
Dankiewicz Stefan
Grosser Ernest
Jasiołek Franciszek
Klimczyk Jan
Koturba Kazimierz
Kozioł Jan
Kusina Władysław
Łętkowski Jan
Madziarz Bolesław.
Motyka Józef.
Musiał Wojciech.
Niedźwiedź Ludwik.
Nowakowski Stefan.
Nowosielski Stefan
Pączek Wojciech
Reising Wojciech.
Rospond Józef
Stadler Karol.
Świątkowski Karol.
Talapka Alexander.
Timmel Alfred.
Wilczek Andrzej.
Woźny Konrad.
Woźny Wincenty.
Ziemba Floryan.
Żembiński Stanisław.

Do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 5.

KLASA VIII.

Uczniów klasyfikowanych 35.

Stopień pierwszy z odznaczeniem:

Gawenda Bolesław.
Kiliński Władysław.
Luberdowicz Zygmunt.
Obrubański Aleksander.

Stopień pierwszy:

Birnbaum Leon.
Chrzanowski Eugeniusz.
Dębski Jan.
Ekier Antoni.
Feill Antoni.
Feldman Michał.
Figura Jan.
Galus Karol.
Göttel Ryszard.
Górecki Stefan.
Gutwiński Julian.
Guzik Teofil.
Horowicz Adam.
Kondelewicz Adam.
Kościński Alfred.
Kruczek Stanisław.
Kubiński Roman.
Kukulak Jan.
Lipiński Witołd.
Machnicki Aleksander.
Rotter Tadeusz.
Skurczyński Tadeusz.
Sowiński Kazimierz.
Sykutowski Franciszek.
Unger Jakób.
Walter Franciszek.
Wodziczko Zygmunt.
Zabża Feliks.
Zieleniewski Zygmunt.
Zieliński Konrad.

Do egzaminu poprawczego z jednego przedmiotu po wakacyach przeznaczono 1.

Wynik egzaminu dojrzałości

w terminie letnim roku szkolnego 1904/5.

Do ustnego egzaminu zgłosiło się:

a) Uczniów publicznych	35
b) eksternistów	5
Razem	40

Z tych uznano za:

a) Dojrzałych z odznaczeniem	11
b) Dojrzałych	26

Pozwolono powtórzyć egzamin z jednego przedmiotu po feryach:

Uczniom publicznym	5
Eksternistom	1
Reprobowano na rok eksternistów	1
Razem	40

Świadectwo dojrzałości otrzymali:

Birnbaum Leon.
Chrzanowski Eugeniusz.
Dębski Jan.
Feill Antoni.
Figura Jan.
Gallus Karol.
Gawenda Włodzimierz (z od.).
Göttel Ryszard (z odznacz.).
Górecki Stefan.
Gutwiński Julian.
Guzik Teofil.
Horowicz Adam.
Kiliński Władysław (z odzn.).
Kondelewicz Adam.
Kruczek Stanisław.
Kubiński Roman.
Kukulak Jan.
Lipiński Witołd.
Luberdowicz Zygmunt (z od.).
Machnicki Aleksander.
Obrubański Aleksander (z od.).
Rotter Tadeusz.
Sykutowski Franciszek.
Unger Jakób.
Walter Franciszek.
Wodziczko Zygmunt.
Zabża Feliks.
Zieleniewski Zygmunt (z od.).
Zieliński Konrad.
Dawidowski Henryk (ekstern.).
Greyber Tadeusz (eksternista).
Landau Sender (ekstern. z od.).

OGŁOSZENIE.

Wpisy uczniów publicznych, jako też prywatnych na rok szkolny 1905/6, odbędą się w dniach 30 i 31 sierpnia od godziny 9—12 przedpołudniem. Późniejsze zgłoszenia będą uwzględniane tylko w wyjątkowych wypadkach.

Uczniowie mają się zgłaszać do wpisów w towarzystwie rodziców lub opiekunów. Zarazem odbędą się wpisy na naukę przedmiotów nadobowiązkowych. Nauka języka ruskiego jest względnie obowiązkową i trwa przez 4 lata w klasach IV—VII. Uczniowie, którzy za zgodą rodziców zapiszą się na naukę tego przedmiotu, są obowiązani uczęszczać na nią aż do całkowitego ukończenia 4-letniego kursu i nie mogą jej przerywać.

Uczniowie tutejszego zakładu mają przy wpisie przedłożyć świadectwo szkolne z ostatniego półrocza.

Uczniowie z innych zakładów, zgłaszający się do klas II—VIII, będą przyjmowani tylko w ograniczonej liczbie, w miarę wolnego miejsca w klasie, do której się zgłaszają.

Uczniowie ci mają przy wpisie przedłożyć:

1. Metrykę urodzenia.

2. Świadectwo szkolne z ostatniego półrocza, opatrzone potwierdzeniem Dyrekcyi, że mogą być przyjęci w innym zakładzie bez przeszkody.

3. Dekret uwolnienia od opłaty szkolnej (lub poświadczenie uwolnienia na świadectwie szkolnem), jeżeli to uwolnienie mają.

Uczniowie, zgłaszający się do egzaminu wstępnego do klasy I, muszą przy wpisie przedłożyć:

1. Metrykę urodzenia na dowód, że ukończyli już 10 rok życia, lub ukończą go przed 1 stycznia 1906.

2. Świadectwo szkolne za ostatnie półrocze klasy IV-tej, jeżeli pobierali naukę w szkołach publicznych.

3. Świadectwo powtórnego szczepienia ospy (rewakcynacyi), odbytego w roku poprzedzającym wstąpienie do gimnazyum.

Uczniowie tutejszego zakładu, którzy, po dłuższej przerwie w naukach, chcą znowu uzyskać przyjęcie do gimnazyum muszą:

1. Przedłożyć metrykę urodzenia, ostatnie świadectwo szkolne, opatrzone przepisaną klauzulą, świadectwo moralności za czas, w którym do szkoły nie chodzili i świadectwo powtórnego szczepienia ospy.

2. Poddać się egzaminowi wstępnemu za złożeniem taksy egzaminacyjnej w kwocie 24 K.

Każdy uczeń ma złożyć przy wpisie 2 K. na środki naukowe. Uczniowie nowo wstępujący do zakładu płacą nadto taksę wstępną w kwocie 4 K. 20 h.

Oprócz tego musi każdy uczeń, z wyjątkiem bardzo ubogich, złożyć 1 K. na gry i zabawy szkolne.

Uczniowie obowiązani są do składania opłaty szkolnej, która za jedno półrocze wynosi 40 K. i musi być złożona w pierwszych sześciu tygodniach każdego półrocza, t. j. do 15 października i 15 marca. Prośby o uwolnienie od opłaty szkolnej, zaopatrzone w świadectwo szkolne z ostatniego półrocza i świadectwo ubóstwa, nie dawniej jak przed rokiem wydane, należy bez stempla wnosić za pośrednictwem Dyrekcyi do Wysokiej c. k. Rady szkolnej Krajowej najpóźniej do 20 września w pierwszem półroczu, a 20 lutego w drugiem. O uwolnienie od opłaty szkolnej mogą wnosić prośby tylko ci uczniowie ubodzy, którzy za ostatnie półrocze otrzymali świadectwo pierwszego stopnia, dobre obyczaje i dobrą pilność.

Uczniowie klasy I mają złożyć opłatę szkolną za pierwsze półrocze do 30 listopada; ci jednak ubodzy uczniowie, którzy już w pierwszych dwóch miesiącach czynią dobre postępy we wszystkich przedmiotach, okazują dobre obyczaje i dobrą pilność, mogą uzyskać odroczenie tego terminu aż do końca półrocza, a w razie pomyślnej klasyfikacyi za I półrocze są uwolnieni od opłaty szkolnej. Uczniowie chcący z tego dobrodziejstwa korzystać, mają w ciągu 8 dni po rozpoczęciu roku szkolnego, wnieść za pośrednictwem Dyrekcyi nieostemplowane prośby do Wysokiej c. k. Rady Szkolnej Krajowej, załączając do nich d o k ł a d n e świadectwo ubóstwa.

Egzamina poprawcze odbędą się w dniach 30 i 31 sierpnia od godziny 3 popołudniu.

Egzamina wstępne do klasy I odbywają się w dwóch terminach: przed feryami 30 czerwca, ewentualnie 1 lipca i po feryach dnia 1, ewentualnie 2 września. Powtórzenie tego egzaminu przed upływem roku nie jest dozwolone ani w tym samym ani w innym zakładzie.

Egzamina wstępne do klas od II—VIII składać można od 4—10 września w I półr., a od 3—10 lutego w II półr. w dniach, które Dyrektor zgłaszającym się oznaczy. Z egzaminu wstępnego nie wydaje się świadectw. Po złożeniu egzaminu wstępnego uczeń może być przyjęty tylko jako publiczny.

Rok szkolny 1905/6 rozpocznie się uroczystem nabożeństwem dnia 4 września; dnia 5 września rozpoczynają się lekcye szkolne.

A. Pazdrowski,
dyrektor, c. k. radca szkolny.